

LIGET

2020-5
május

[XXXIII. évfolyam 5. szám]

ligetmuhely.com

TARTALOMJEGYZÉK [XXXIII. évfolyam 5. szám]

Tallár Ferenc JOGÁLLAM, DEMOKRÁCIA, NEMZET	4
INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ	
Kiss Lajos András FÉLELEM ÉS POLITIKA – ROSSZ KÖZÉRZET A DEMOKRÁCIÁBAN [7]	53
Victor András MINDANNYIAN MIGRÁNSOK VAGYUNK?	82
„AZ ÉJJEL HAZAFELÉ MENTEM”	
Tábori András LAPÁTOL/LÉP	98
Czilczer Olga SZERELVÉNY	102
Fecske Csaba BÚCSÚ A IV/1-TŐL	104
Búth Emília RÍMEKBE KAPASZKODOM	106

Szilasi Katalin KENDŐK	110
Nacsinák Gergely András BALLADA	110
Z. Karvalics László NINCS KANÁL, NINCS NAKONXIPÁN	116
Velez Zoltán – Lakaton Gyula NEMZETPOLITIKAI ETŰDŐK	119
Modla Zsuzsanna A VUHANI MAGYAR KIRÁLYSÁG	142

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kíssvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Tallár Ferenc

JOGÁLLAM, DEMOKRÁCIA, NEMZET

KÍSÉRLETEK A TÁRSADALOM EGYSÉGÉNEK MEGTEREMTÉSÉRE

2020-05-18 | ESSZÉ

Bizony nem kizárt, hogy a reménybeli, de most még nyilvánvalóan jelen lévő olvasót, aki épp olvassa ezt a szöveget itt, hamarosan el fogom veszíteni. A cím akár fel is kelthette érdeklődését. Jogállam, demokrácia, nemzet: ezek a fogalmak olyan harci jelszavakra utalnak, mint „liberális jogállam” vagy „a jogállam leépítése”, „liberális demokrácia” vagy „illiberális demokrácia”, „nemzetek feletti Európa” vagy „a nemzetek Európája”. Egyáltalában, ha a „nemzet” szó felhangzik, a kelet-európai – de ma már az ún. nyugati olvasó is – felkapja a fejét, keze ökölbe szorul, és enyhe vértolulással lgent

vagy Nemet kiált. Harci szekértáborokba tömörülve – kurucok és labancok, népiek és urbánusok, nemzetiek és világpolgárok – szenvedélyesen mondjuk a magunkét. Jó az ilyen szövegeket olvasni, mert vagy megerősítést kapunk, vagy muníciót haragunkhoz és megvetésünkhöz. Csakhogy az alábbi szöveg, szándékom szerint legalábbis, nem illeszkedik a szekértáborok világosan kijelölt kereteibe. Nem azért, mintha nem lenne véleményem vagy álláspontom. Van. Azt szeretném megvilágítani, miért van nagy bajban mindkét tábor, miért áll válság küszöbén, miért provincializálódik a felvilágosodás tradíciójából kinőtt Európa. Honnan erednek ezek a fogalmak, és miként alakult történetük? Nem biztathatom a talán máris elkedvetlenedett olvasót: ezen átrágni magunkat nem lesz egyszerű, különösen ami a 18. század fogalmi konstrukcióit, szóval utunk első részét illeti. De nincs más út, csak hegynek fel.

társadalmi együttműködés

Demeter M. Attila tömör és világos megfogalmazását idézve a nemzetet „úgy 'alkották' meg, hogy az egyéneket 'leválasztották' korábbi partikuláris identitásformáikról..., majd az így felszabadított egyéneket újra egyesítették a nemzetben mint a politikai közösség legátfogóbb formájában” **[1]**. A nemzet tehát – Benedict Anderson kifejezésével élve – „jellegzetes típusú kulturális termék (*artefact*)”. Művi, emberi alkotás, mely a társadalmi együttműködés premodern formáit alapjaiban megrengető, forradalmi átalakulás során jött létre.

A modernitás polgári vagy burzsoá korszakát – írja Marx – „minden előbbi korszaktól a termelés folytonos átalakítása, az összes társadalmi állapotok szakadatlan megrendítése, az örökös bizonytalanság és mozgás különbözteti meg. Az összes szilárd, berozsdásodott viszonyok, a nyomukban járó régtől tisztelt képzetekkel és nézetekkel együtt felbomlanak, az összes újonnan kialakuló viszonyok elavulnak, mielőtt még megcsontosodhatnának. Minden, ami rendi és állandó, elpárolog, mindent, ami szent, megszenségtelenítenek...” **[2]** Az abszolutista állam alapján kialakuló modern, polgári jogállam, a demokratikus politikai berendezkedés és a kettőjüket egységbe fogó nemzeti keret ebben a forrongó átalakulásban születik. *Együttesen* adnak lassan kikristályosodó választ a kérdésre, hogy a régtől tisztelt képzetek felbomlása, a rendi és az állandó elpárologása, a szentség bélyegének

eltörlése után miként lehet a hagyományos társadalmi kötelékeiből „kiágyazott” egyént egy – nyilvánvalóan egészen új típusú – *társadalmi egészbe* integrálni. Az ugyanis, hogy egy állam polgárai szabad és autonóm egyénekként, azaz – elvileg – minden közvetítés nélkül kapcsolódjanak egymáshoz és alkossanak szolidaritásközösséget, minden, csak nem magától értődő, és – miként látni fogjuk – napjainkban is a válságokkal terhes.

A középkor embere nem önmagában, hanem egymással hierarchikus kapcsolatban álló közösségek tagjaként integrálódott olyan *egészbe*, mely nem azonosítható a modernitás fogalmaival leírható társadalmi vagy politikai szférával. Születésétől mint hívő keresztény minden ember augustinusi-spirituális értelemben „polgára” a *populus Christianus*nak, az Egyház (*Sacerdotium*) univerzális és spirituális hatalma alatt áll, ám egyúttal a *populus subditus* tagjaként alattvalói kötelék fűzi az *Imperium* univerzális és világi hatalmához. Mintegy ezek alatt, születésénél, vérségi-

leszármazási viszonyainál fogva egyúttal beágyazott a személyes hűség és szolgálat feudális függőségi viszonyainak bonyolult szövetébe is. És ha a városok kialakulása során meg is jelenik a *jus gentium* elvéből levezetett szabad emberi közösség (*populus liber*) fogalma, az újkor hajnaláig ezek a közösségek is csak a formálódó rendi-korporatív szervezetek egyik formájaként értelmezhetők. Az *egység* a viszonyok hierarchiájában jön létre: vallási-metafizikai keretben, mely a többszörösen egymásba fonódó vallási és világi embercsoportokat és intézményeket nem egy autonóm társadalmi-politikai rendszer elemeiként, hanem a teremtés egészét átfogó isteni terv szereplőiként értelmezi és értékeli. Ennek a keretnek talán legvilágosabb példája a *lét nagy láncolatának* (*scala naturae*) platonista és neoplatonista hagyományokból táplálkozó keresztény építménye, csúcsán Istennel és az angyalok karával, akik az örök és változatlan szellem formájában létező mentesek a földi test esendőségétől. Alattuk húzódik az esendő húsba kényszerült, de a szellem világával is érintkező ember, majd a szellemtől egyre távolodva az állatok, a növények és végül az ásványok szférája. És ahogy ezeknek a szféráknak az értéke és szerepe az Istentől és a szellemtől való távolsággal mérhető, ugyanígy épülnek fel az egyes szférákon belüli hierarchiák is: az emberek teremtett rendjén belül a vallási és világi intézmények, továbbá a társadalmi rendek közötti hierarchiák, vagy a családon belüli hierarchikus viszonyok, s mindez megismétlődik aztán az állatok, növények és ásványok szférájában is. **[3]**

vérségi-természeti kötöttség

Az emberi kapcsolatok különböző intézményesült formáit is magába foglaló vallási-metafizikai keretnek, a „lét nagy láncolatának” felbomlása az

emberi lények „kiágyazását” jelentette partikuláris, vérségi-természeti kötöttségeikből. Ez kétségtelenül értelmezhető emancipációs folyamatként, ám megvolt az ára: a partikuláris, hierarchikus kötöttségekbe ágyazott ember mégiscsak *szellemi egész, értelmes és közös*, a gondviselés által irányított világ részeként élhette át sorsát és közös tradíciók által szabályozott „hivatását”. Így aztán felmerül a kérdés, hogy a világ transzcendentális értelmezési kereteként szolgáló metafizikai-vallási keret – vagy az ismertebb kifejezéssel élve: a tradicionális *életvilág* – széthullása után

hogy biztosítható az immár atomizált egyének együttműködése. Hiszen az új feltételek mellett ezek az egyének – legalábbis a filozófia magasából nézve – most pontszerű, autonóm szubjektumokként állnak szemben egymással meg a közös értelmüktől megfosztott objektumok kauzális magyarázatot talán megengedő, ám értelmét veszített világával.

A születőben lévő modernitás az együttműködés kérdésére kezdetben két különböző, vagy legalábbis különbözőnek tetsző választ adott. Először is a *polgári társadalmat* független árutulajdonosok magánjogilag szabályozott, szabad (önkéntes) szerződéseken alapuló együttműködéseként írta le. Látnunk kell, hogy a „lét nagy láncolatának” felbomlása nemcsak az emberi lények „kiagyazását” hozta magával, de egyúttal az akkor és ezáltal születő *autonóm gazdaság* kiagyazását is a nagy narratíva értelemadó, s így a hierarchikus hatalmi struktúrákat *legitimáló* keretéből. A premodern, tradicionális társadalmak tradicionális volta ugyanis éppen abban állt – írja Habermas –, hogy bennük a cél-racionális cselekvés a vallási-mitikus keret „*legitimáló hatékonyságának határain belül marad*”, azaz nem kérdőjelezi meg „explicit és súlyos következményekkel járó módon a fennálló uralmi rendet legitimáló, interszjektíven osztott tradíciók” érvényességét.

A kapitalista termelési mód ezzel szemben olyan mechanizmusnak tekinthető, mely a tőkeakkumuláció és az önszabályozó piac autonóm logikájára, valamint a pénz közvetítő médiumára támaszkodva leválik az életvilág intézményi keretéről. És mivel épp ez a kiágyazódás tudja szavatolni a célracionális cselekvés alrendszerének permanens bővülését, az autonóm gazdasági – s persze vele az autonóm tudományos és technikai – szféra diadalmas előretörése „megkérdőjelezi azt a magaskultúrákban szokásos formát, mely az uralmat kozmológiai világinterpretációkkal legitimálja”. **[4]** A piaci csereviszonyokból felépülő polgári társadalom önértelmezése szerint nem szorul külső legitimációra, hiszen nem hatalmi viszonyokra, hanem *szabad* árutulajdonosok (alkalomadtán a pusztá munkaerő tulajdonosainak) önkéntes szerződéseire, tehát a *kölcsönösségre* épül, és az egyenértékek cseréje révén biztosítja a viszonyok *igazságos* voltát.

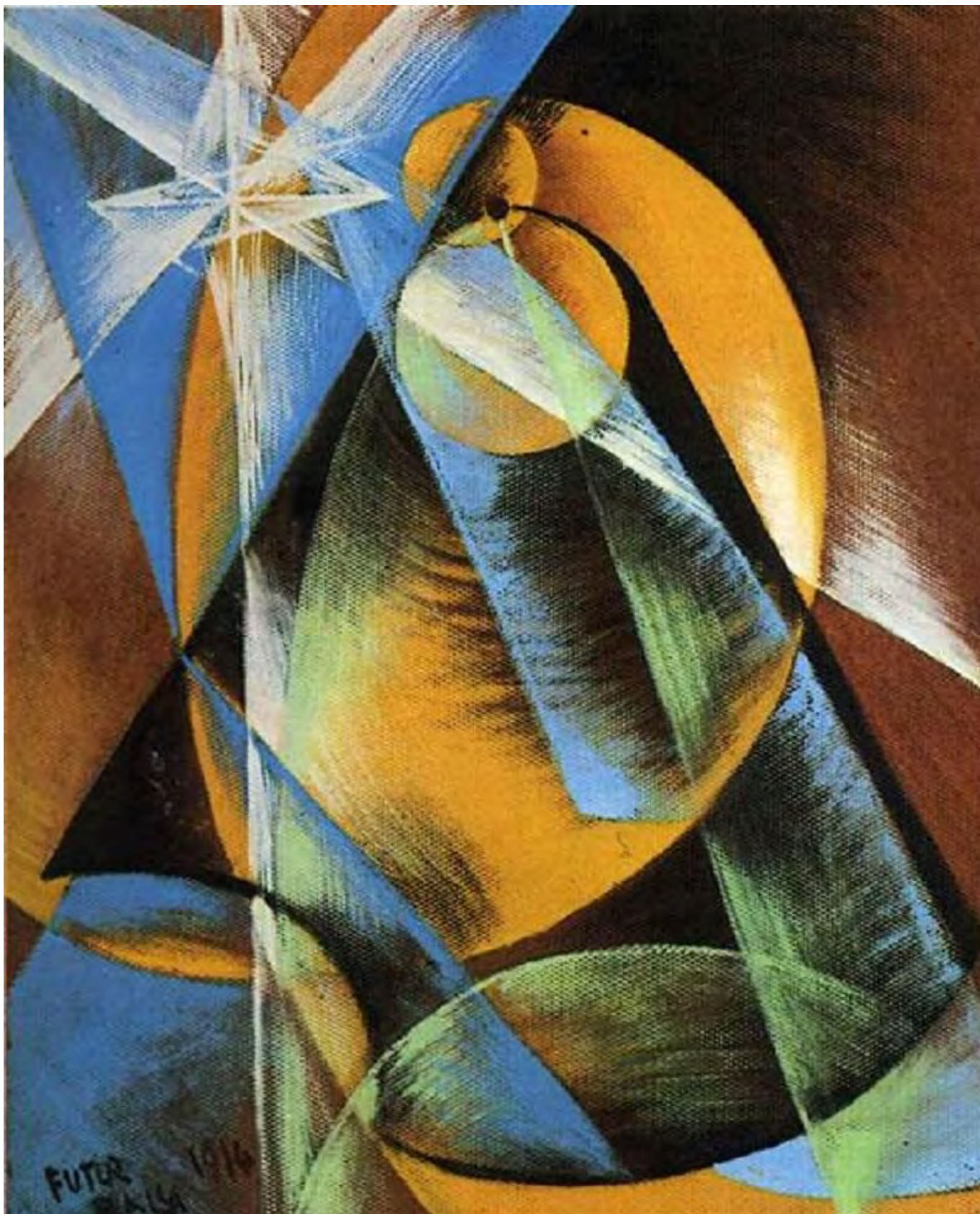
univerzális értelem általánossága

Mindez azonban – és ezt hangsúlyozni kell – nem egy életvilág közösen osztott normáinak követése révén teljesül, épp ellenkezőleg, az életvilágot kiágyazott autonóm gazdaság, az árutermelés és

a piac (a „láthatatlan kéz”) teljesítménye, vagyis a polgári társadalom integrációja mintegy a piaci szereplők háta mögött jön létre. A polgári társadalomban ugyanis – Hegelt idézve – „mindenki önmagának célja, minden egyéb neki semmi. Ámde másokra való vonatkozás nélkül nem érheti el valamennyi célját: ezek a többiek tehát eszközök a különösnek céljára. De a különös cél, a másokra való vonatkozás által az általánosság formáját adja magának és kielégül, amennyiben egyúttal a másoknak javát is kielégíti.” **[5]** Ez a „másokra való vonatkozás által” születő *általánosság* azonban nem valamiféle univerzális értelem általánossága, hanem az áruforma általánossága, azaz bármiféle meghatározott értelem *semlegesítése* útján jön létre: a használati érték helyébe a csereérték, a konkrét, hasznos munka helyébe az absztrakt munka lép, „mely közömbös a természetes-anyagi használati tárggyal szemben és a szükséglettel szemben, amit kielégít; közömbös a tevékenység különös jellegével, valamint a dolgozó individuummal és társadalmi helyzetével szemben. A közömbösségnek ezek a jegyei fejeződnek ki a csereértéket előállító munka meghatározásaiban: 'egyenlő', 'különbség nélküli', 'individualitást nélkülöző', 'absztrakt', 'általános' munka: ez folytatódik azokban a közömbös viszonyokban, mely a termelő magatartását jellemzik másokhoz és önmagához való kapcsolatában.” **[6]**

Tudjuk, vagy legalábbis tudhatjuk persze, hogy a polgári társadalomnak a klasszikus politikai gazdaságtanra, leginkább talán Adam Smithre visszavezethető önértelmezése *A tőkében* kifejtett kritika („a politikai gazdaságtan bírálata”) fényében aligha tartható, tekintsük akár a hatalmi viszonyokat, akár az egyenértékek cseréjét vagy a szerződés szabadságát. A hangsúlyt ezért inkább arra helyezném, hogy a polgári társadalomnak a hátunk mögött, egy természeti törvény mintájára megvalósuló integrációja nem válasz arra a problémára, amit klasszikus formában Durkheim vetett fel: *szolidaritás*, a társadalom tagjait összefűző kölcsönös *bizalom* és egy *közös világ* tudata nélkül a társadalom „egy halom laza porhoz lenne” hasonlatos.

A premodern korszak *mechanikus szolidaritását* Durkheim az egyes társadalmakat integráló *kollektív tudat*, ma azt mondanánk, a kulturálisan áthagyományozott és nyelvileg szervezett értelmezési minták készleteként elgondolt *életvilág* teljesítményének tulajdonítja. Egy kvázi transzcendentális keretnek tehát, melynek határain belül – mint a „lét nagy láncolatának” esetében láttuk – egy már előzetesen értelmezett, közös világban mozgunk. Ezen a kereten belül a világ a *mi világunk*: nem tőlünk független dolgok tőlünk független rendszere, hanem megélt tapasztalatunk *intencionális* – tudatunktól elválaszthatatlan – tárgyainak nyelvileg közvetített horizontja. Ezzel szemben a modernitás funkcionálisan differenciált társadalmait a munkamegosztásra és árutermelésre visszavezethető, *organikus szolidaritásnak* kellene integrálnia: a kollektív tudatról levált, individualizált magánszemélyek közötti szerződések rendszerének tehát, ahol az „organikus” jelző az élő test különböző funkciókra szakosodott szerveinek együttműködésére utal. Durkheim azonban kételkedik abban, hogy a konkurenciaharcra alapozott „polgári társadalomban”, amelyben „mindenki önmagának célja, minden egyéb neki semmi”, létrejöhet az a szükséges bizalom és szolidaritás, mely nem annyira következménye, inkább előfeltétele a szerződésnek.

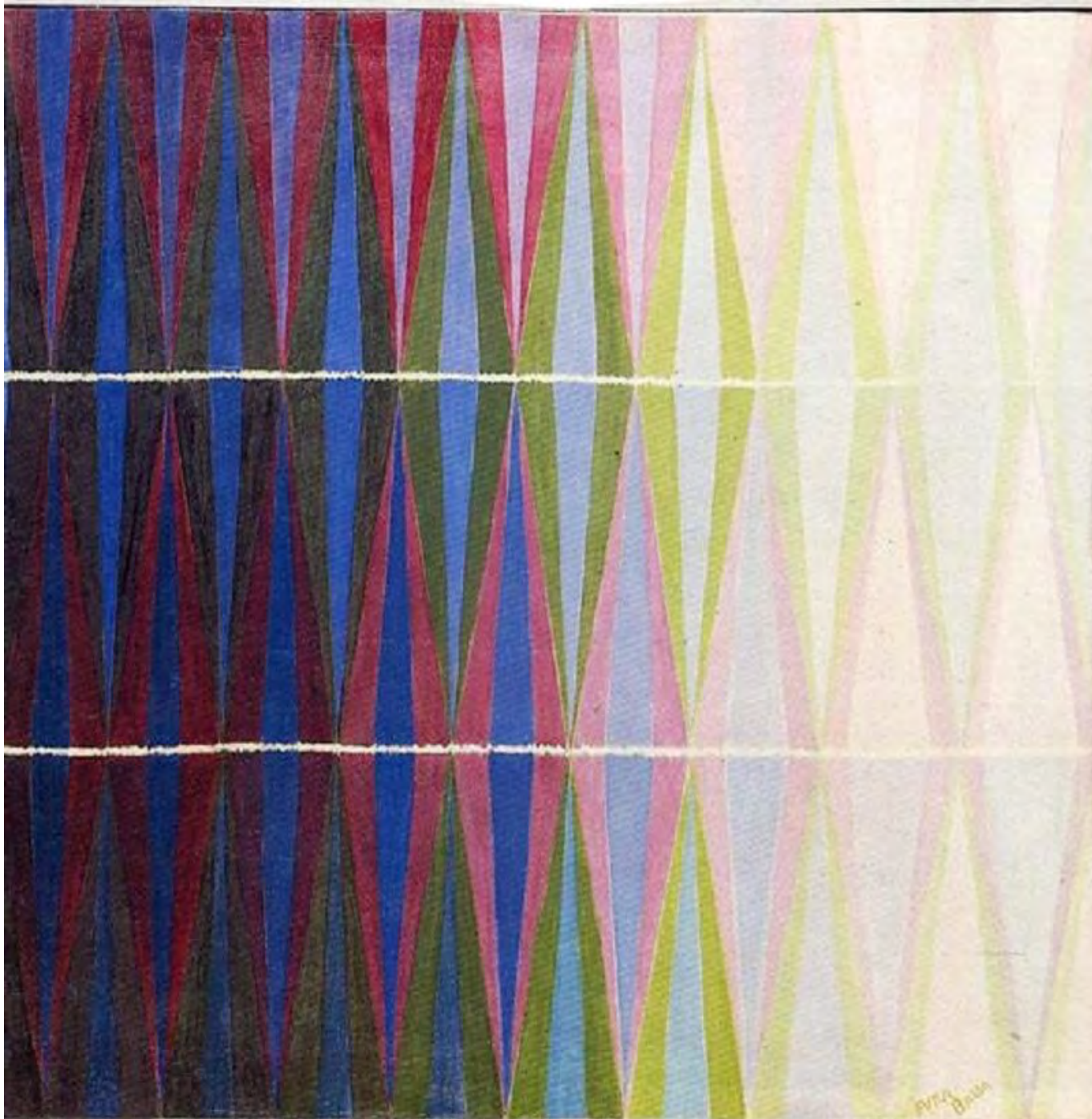
De mintha ennek a szolidaritásnak, a kölcsönös bizalom és egyetértés kialakulásának lehetőségét ígérné a liberális jogállam: szabad és autonóm individuumok egyesítését olyan *társadalmi szerződés* (alkotmány) keretében, mely az emberi jogok *kölcsönös*

elismerésén alapul, továbbá ezeknek a jogoknak a biztosításán az állam által, mely szükség esetén helyt áll értük. A modern polgári állam hatalma a jogrenden keresztül érvényesül. Az államnak szavatolnia kell, hogy szükség esetén szankciók által kikényszeríti polgárai jogkövető (*legális*) magatartását, ám a követelmény ennél magasabb. Az észjog olyan *legitim*, azaz „elismerésre méltó” törvények megalkotását követeli, melyek lehetővé teszik, hogy a jog címzettjei a „törvény iránti tiszteletből”, azaz a kölcsönösen elismert normák követésének szándékával, és ne kényszerből engedelmesskedjenek a jog előírásainak. És mi biztosíthatná jobban ezt az *uralommentes* joggyakorlást, mint azoknak a szubjektív jogoknak a rendszere, melyek minden egyes polgár számára törvényes játékeret biztosítanak szabadságuk gyakorlásához?

egyenlő polgárok

Az észjog alapján álló modern államnak „a köz minden tagját” átfogó, feltételezett *szolidaritásközössége* azon a legitimitását biztosító eszmén nyugszik, hogy – Kantot idézve – „a köz minden tagját emberként” megilleti a *szabadság*. Ennek a szabadságnak „a köz konstitúcióját szolgáló elve” pedig Kant következő formulájával fejezhető ki: „senki nem kényszeríthet rá, hogy egy bizonyos módon legyek boldog..., hanem mindenki úgy keresheti boldogságát, ahogyan jónak látja, ha nem csorbítja ezzel mások abbéli szabadságát, hogy hasonló cél felé törekedjenek...” [7] A jog tehát „mindenki szabadságának ama feltételhez szabott korlátozása, hogy az mindenki más szabadságával valamely általános törvény szerint összehangolható legyen”. Így lesz az észjog alapján álló „polgári alkotmány olyan *szabad* emberek viszonya, akik (másokkal való szövetkezésüket illetően egészében élvezett szabadságuk sérelme nélkül) mégis kényszerítő törvények fennhatósága alatt állnak.” [8] Elutasítva a „jóindulat elvén” nyugvó „atyai kormányzat” paternalizmusát, a Kant leírta liberális jogállam – önértelmezése szerint – az *ember* személyes autonómiáján és szabadságán alapul tehát. Általános, rangoktól és származástól eltekintő, mindenkire nézvést azonos, és ebben az értelemben *igazságos* törvényei úgy teszik lehetővé az emberek közötti viszonyok szabályozását, hogy a jogaikban *egyenlő* polgárok között sem alárendeltségi, sem parancsuralmi viszonyok nem jönnek létre.

Szó se róla, a liberális jogállam koncepciója Kant magasztos nyelvén tolmácsolva olyan világot fest fel, mely egyáltalán nem hasonlít a Hegel által „mindenoldalú függésnek” nevezett polgári társadalomhoz. Ám Pierre Rosanvallon joggal hívja fel a figyelmet, hogy a „piac és a jogállam valójában ugyanannak a tagadását testesítik meg: egyik sem fogadja el bizonyos fajtájú, egyének feletti hatalom létesítését. Mindkettőben ugyanaz az elv nyilvánul meg; ez a bármiféle abszolút tekintély tagadásán alapuló egyéni autonómia elve.” **[9]** De hogyan köti össze az egyéni autonómia elve a két szférát? Láttuk, a „láthatatlan kéz” logikája szerint működő piac és a tőkés árutermelés úgy jön létre, hogy leválik az életvilágról, mely egy értelmes, szellemi egész részeként integrálta, és egyúttal persze korlátozta is működését. A közös világinterpretáció tekintélyeitől és normáitól megszabaduló árutermelés, az önszabályozó piacnak a szubsztanciális értékekkel szemben tanúsított *semlegesége*, vagy másként fogalmazva, a használati értékkel szemben közömbös csereérték uralma teszi lehetővé a polgár (*bourgeois*) szabad döntéseit. Ez a polgár autonóm, hisz önmagának célja, de minden egyéb neki semmi, azaz *közömbös*. De ugyanígy a *semlegesítés*, a különbségekkel szembeni *közömbösség* bázisán születik az állampolgár (*citoyen*). A liberális jogállam törvényhozója a tradicionális életvilágból kiágyazott autonóm Emberre, és az emberi jogok absztrakt fogalmára hivatkozva hozhat olyan törvényeket, melyek közömbösek a jó élet eltérő víziói közötti különbségekkel szemben.

A liberális jogállam szekuláris jellege ebben az értelemben messze túlmegy a vallási vonatkozásokon. Nemcsak a felekezeti és hitbéli meggyőződéseket zárja ki az állami-politikai szféra nyilvánosságából, de igyekszik a privát szférába leszorítani az individualizálódó-fragmentálódó életvilág értelmezési mintáit is: az erkölcsi és kulturális beállítódások és az azokban gyökerező szükségletek rendszere immár az autonóm személy magánügye. Ennek megfelelően az *egyenlőség* és az *igazságosság* modern fogalma sem egy meghatározott, a közös életvilág értelmezési mintáiból

kiolvasható *tartalmai* követelményt foglal magába, hanem egy eljárási mód *formális* követelményét. Egy törvény akkor felel meg az igazságosság procedurális követelményének, ha vak marad a különbségekkel szemben, melyek a konkrét egyének között vallási, faji, nemi, műveltségi vagy vagyoni tekintetben kétségkívül továbbra is fennállnak. Hogy ismét Kantot idézzem: a polgári alkotmány ugyan garantálja az egyenlő emberi jogokat, de az Embernek „ez az egyetemleges egyenlősége az államban alkalmasint... a legnagyobb egyenlőtlenséggel társulhat tulajdonuk nagyságát és fokát tekintve”. **[10]** És az Emberek, azaz a Bárkik vagy Akárkik egyetemleges egyenlősége – teszem hozzá – nem csak a tulajdon tekintetében társulhat „a legnagyobb egyenlőtlenséggel”.

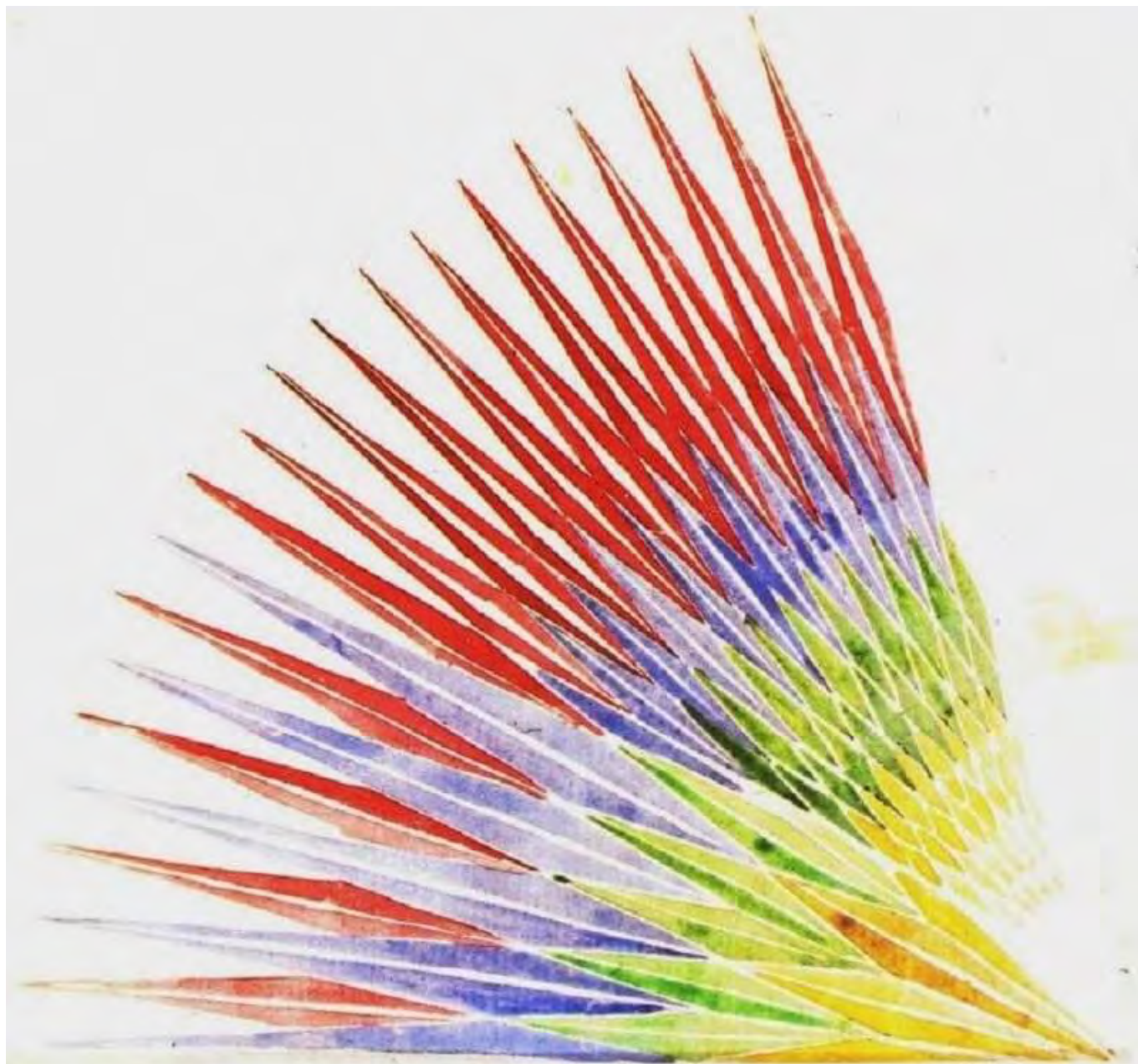
tudattalan természeti szükségtség

A fentiek fényében jogosultnak tűnhet a marxi kritika, hogy „a csereértékek cseréje a termelő, reális bázisa minden *egyenlőségnek* és *szabadságnak*. Mint tiszta eszmék ezek pusztán

eszményített kifejezései a cserének...” (MEM 46/1. 150. o.) Vagy bővebben kifejtve: „annak, hogy a *modern állam elismerte az emberi jogokat*, ugyanaz az értelme, mint annak, hogy az *antik állam elismerte a rabszolgaságot*. Ahogy az antik államnak a rabszolgaság a *természeti bázisa*, úgy a *modern államnak* a polgári társadalom, valamint a polgári társadalom *embere*, azaz a független, az emberrel csak a magánérdek és a *tudattalan* természeti szükségtség köteléke révén összefüggő ember.... A modern állam az *általános emberi jogokban* elismerte ezt a természeti bázist mint olyat. S nem megteremtette.” (MEM 2. 112. o.) Valójában azonban – állítja Marx – a liberális jogállam szabad és autonóm polgárai a „képzeldés mennyországának” lakói: az érdekek „tartják össze a polgári társadalom tagjait, *reális* kötelékük a *polgári*, nem pedig a *politikai* élet... Csak a *politikai babona* képzele még manapság is, hogy a polgári életet az államnak kell összetartania, holott a valóságban megfordítva, a polgári élet tartja össze az államot.” (MEM 2. 119. o.)

A meggyőződés, hogy a modern polgári állam csak *alapjának*, a tőkés piacgazdaságnak a *felépítménye*, végigkísérte Marx gondolkodását, és ebből a meggyőződésből következik, hogy mint a polgári társadalomban, a citoyenek alkotta

politikai-állami szférában (a „képzeldés mennyországában”) sem jöhet létre a társadalom valódi egysége – tényleges szolidaritásközösség. Ezt a szolidaritásközösséget Marx a proletariátusban vélte felfedezni, abban az osztályban, mely szabad és hamis elfojtásoktól mentes osztály*tudattal* rendelkezik, s így már eleve szolidaritásközösséget alkot, s a történelem utolsó osztályaként megteremti a „társult termelők társadalmának” univerzális szolidaritásközösségét. De, ami a 19. század első felében igazolható álláspontnak tűnhetett, a század utolsó harmadától egyre kevésbé volt tartható. A *liberális jogállam* – távolról sem konfliktusmentes – kiegészülése a *demokratikus mozgalmakkal* tartalmazta az ígéretet, hogy az állampolgárok az osztálykompromisszumok útján megteremthetik egy valóságos szolidaritásközösség keretétül szolgáló politikai egységet.

A demokrácia feltételezi – mondja Habermas –, hogy „az észjog egalitárius intézményei összekapcsolódnak egy további premisszával: azzal a feltevessel, hogy egy demokratikus közösség egyesült polgárai képesek *alakítani* társadalmi környezetüket, és ki tudják fejleszteni a beavatkozáshoz szükséges cselekvőképességet. Az öntörvénykezés *jogi* fogalmának *politikai* dimenziót kell nyernie, és egy demokratikusan önmagát befolyásoló társadalom fogalmává kell bővülnie.” **[11]** A demokrácia Rousseau-hoz köthető, később a francia forradalom jakobinus vonulatában is meghatározó szerepet játszó koncepciója ezt az „önmagát befolyásoló társadalmat” radikálisan érti. A Népet úgy tekinti, mint a törvényhozás alanyát és tárgyát: a Nép az *önteremtés forradalmi aktusában* maga hozza létre

önmagát. A nevezetes fordulat – „A Nép szava Isten szava” – nemcsak a legitim hatalom egyetlen lehetséges forrásaként jelöli meg a Népet, de felidézi az *omnipotens Deus* és a *creatio ex nihilo* képzetét is. Az Internacionálé „semmik vagyunk, s minden leszünk” fordulatában Sieyès abbé 1789-es röpiratának szavai csengenek, a röpiratban pedig a társadalmi szerződés rousseau-i víziója.

megváltoztatja az embert

Tudjuk, Kant antropológiája az „emberiség göcsörtös fájának” realitásából, az ember „társiatlan társiaságából” indul ki.

Rousseau víziója arról szól, hogyan lehetne

ezt a göcsörtös fát egyenesre gyalulni. A törvényhozó nem kevesebbre vállalkozik, mint „hogyan úgyszólván magát az emberi természetet átalakítsa” **[12]**. A Nép ennek az átalakulásnak a folyamatában, az öntörvénykezés „cselekedetében” jön létre. A „természeti állapotot” elhagyva, azaz „lemondva önmagáról és minden jogáról a közösség javára”, a társiatlan egyén egy eredeti szerződés részeseként a Nép tagjává válik, és így természete is átalakul: „A természeti állapotból a polgári állapotba tett átmenet alaposan megváltoztatja az embert, mert az igazságosságot teszi az ösztön helyébe, s a cselekedeteknek morális tartalmat ad, aminek korábban híján voltak. Csak amikor a kötelesség hangja veszi át az érzékek ösztönzésének s a jog a testi vágyaknak a szerepét, csak akkor kényszerül rá az ember, aki mindaddig egyedül önmagára volt tekintettel, hogy más elvek szerint cselekedjék...” **[13]** Amikor a szerződő felek „különös személye” egy az egyének felett álló „morális és közösségi testületnek”, tudniillik a köztársaságnak adja át a helyét, a „*természetes szabadság*”-ot – melynek csak az egyén fizikai ereje és ösztöneinek terjedelme szabott határt – a „*polgári szabadság*” váltja fel, „amelyet korlátok közé szorít az általános akarat”. És egyedül ez, „egyedül az általános akarat terelheti az erőket az állam létesítésének célja, azaz a közjó felé..., s ha nem léteznék olyan pont, amelynek vonatkozásában minden érdek megegyezik, semmiféle társadalom nem volna lehetséges. Egyedül a közös érdekre támaszkodva kell a társadalmat kormányozni.” **[14]**

Kantnak és Rousseau-nak a modern társadalom kívánatos berendezkedéséről, a közös életvilágból kiágyazott egyének újraegyesítéséről vallott nézetei nemcsak különbözni látszanak, de határozottan ellentétes irányba mutatnak. Ha Kant mégis a

nagyrabecsülés hangján szólt mindig Rousseau-ról, ez, felteszem, annak köszönhető, hogy *magát a problémát* ugyanabban ragadták meg: hogy – ahogy majd Marx világossá teszi – a piaci alapokon szerveződő polgári társadalom magánszemélye, a szabad és független, szerződéses viszonyokat létesítő árutulajdonos, aki „önmagának célja, és minden egyéb neki semmi” – szóval a *társiatlan burzsoá* és a köz érdekét látó és képviselő *társias citoyen* ugyanaz az egyén, ahogy ugyanaz az egyén a természeti állapot és az általános akarat által teremtett polgári állapot lakója is. Ezért van az, hogy az „államalkotás föladványát” Kant is, Rousseau is igen hasonlóan fogalmazza meg.

A feladvány Kant szerint így szól: „mint lehet egy seregnyi eszes lényt, akik együtt általános törvények után kiáltanak fönmaradásuk érdekében, ám akiknek mindegyike alattomban hajlandó volna alóluk kivonni magát, úgy szervezni meg, és mint lehetne úgy formálni alkotmányukat, hogy noha *egyéni hajlamaik mind a*

többiek ellen irányulnak [kiemelés TF], azok mégis kiegyensúlyozzák egymást, s ekként, ami nyilvános viselkedésüket illeti, úgy fessen az eredmény, mintha semmi gonosz érzület sem volna bennük.” **[15]** Rousseau *ugyanerről a feladványról*: „bármely egyénnek, mint embernek a magánakarata ellentmondhat az általános akaratnak, amely mint polgárt illeti meg, vagy legalábbis különbözhet attól. Magánérdeke esetleg egészen mást mond neki, mint a közérdek; mivel önmagában megáll és természettől fogva függetlenül létezik, ezért úgy tekinthet a közügyekkel kapcsolatos kötelezettségeire, mint ellenszolgáltatás nélküli hozzájárulásra..., az államot pedig, mivel az állam nem ember, merő agyszüleménynek tekintheti, s nyugodtan élvezheti a polgárok jogait anélkül, hogy az alattvalók [ti. a polgári állapot törvényei alatt állók – TF] kötelességeinek eleget kívánna tenni: olyan igazságtalanság ez, mely ha elterjedt szokássá válnék, a politikai társadalom pusztulását okozná.”

csak önmagának engedelmeskedik

Rousseau a feladványra radikális elméleti választ adott: hogy „minden érdek megegyezék”, ami nélkül „semmiféle társadalom nem volna lehetséges”, a magánszemély

önérdekével és önzését szolgáló természetes szabadságával egyetemben *kiiktatja* a Nép demokratikus önrendelkezésével létrejövő politikai társadalomból. A természeti állapotból kilépve az egyén „lemond önmagáról és minden jogáról az egész közösség javára”, ám – állítja Rousseau – „változatlanul csak önmagának engedelmeskedik, s éppoly szabad marad, mint amilyen azelőtt volt”, hiszen már nem a természeti állapotban élő, önérdekét követő egyén, hanem a szerződés „cselekedetével” önmagát megalkotó és önmagát igazgató Nép, egy *politikai szolidaritásközösség* tagja. Rousseau *elméletben* megoldotta a modernitás egyik alapvető problémáját: hogyan hozható létre a társadalom szolidaritáson és kölcsönös bizalmon alapuló *egysége*. De a mű talán legtöbbször idézett fordulata, a „szabadságra kényszerítés” legalább annyira tanúskodik a szerző kétségeiről, mint voluntarista radikalizmusáról. A gondolatmenetet én így rekonstruálnám: *ha* a demokratikus átalakulás forradalmi

aktusában az átalakulás csodája mégsem lenne hézagmentes, *akkor* „aki nem hajlandó követni az általános akaratot, azt az egész alakulat fogja engedelmességre kényszeríteni; más szóval, kényszeríteni fogják, hogy szabad legyen”. **[16]**

Mondhatnánk, hogy Rousseau az – Isaiah Berlin értelmében vett – *pozitív szabadság*, Kant meg a *negatív szabadság* elvét követi, de nem absztrakt problémáról van szó. Inkább arról, hogy egy megoldhatatlannak tetsző feladványból más irányban keresték a kivezető utat. Kant nem új típusú, demokratikus *politikai* hatalom kiterjesztésében, hanem a monarchikus-paternalista hatalom korlátozásában, azaz a *magánszemély* szabadságának megerősítésében látja az alapvető feladatot. Részben talán azért, mert a megosztott német valóság gondolkodója, ahol az erős abszolutista állam hiányában a politikai hatalom megragadásának és „megfordításának” lehetősége fel sem merülhetett.

Másrészt mert talán nagyobb volt a realitásérzéke, és – ez se lényegtelen – már szembesült a jakobinus diktatúra tapasztalatával. De a feladvány ugyanaz: míg Rousseau a *különbségek* fizikai kiiktatásával *egyenlősítené* a társadalmat, *de facto* veszélyeztetve ezzel az individuális szabadságot, addig a Kant felfestette liberális jogállam a rangoktól és származástól eltekintő, mindenkire nézvést azonos, és ebben az értelemben *különbségvak* törvényeivel *egyenlősítene*, biztosítva ezzel a jog nyilvános szférájában az egyén *de jure* szabadságát, miközben elismeri a magánszférában *de facto* fennmaradó *különbségeket*. A jogállam procedurális igazságossága azonban nemcsak a rendek születési kiváltságaival szemben közömbös, de vak a tőketulajdonos és a munkaerő tulajdonosa, az elesettek és a jótápláltak, a műveltségben részesülők és az abból kizártak különbsége iránt is. Márpedig aligha kétséges – és nyilván Kant számára sem volt az –, hogy ha „mindenki úgy keresheti boldogságát, ahogyan jónak látja”, akkor ezeknek a különbségeknek a fennmaradása esetén a köz minden tagját megillető szabadsággal a magánszféra lakói úgy fognak élni, hogy az mások szabadságának korlátjává lesz. Mi több, ezek az érintetlenül fennmaradó különbségek betörnek a jogi-politikai szférába is, méghozzá nem csak „alattomban”, tudniillik a törvények kijátszásával. Kant hangsúlyozza – és ez nem állítólagos filisztercopfja számlájára írható, hanem realitásérzékét tanúsítja –, hogy csak aki a „törvénykezésben szavazati joggal bír, az polgár (*citoyen*, azaz *állampolgár*, nem városi polgár, nem *bourgeois*)”, és ugyanakkor elismeri, hogy mégsem „tekintendő mindenki egyenlőnek a törvények *meghozatalát* illetően”. A *citoyen* státuszához ugyanis egy *különbség* szükségeltetik, „és pedig hogy a *maga ura* (*sui iuris*) legyen, következőleg valamiféle *tulajdonnal* rendelkezzen.” **[17]**

demokratikus átalakulás

A feladvány egyértelmű megoldását sem a liberális jogállam, sem a demokrácia radikális-forradalmi változata nem tartalmazta tehát – tekintsük ez utóbbit

illetően akár magát Rousseau-t, akár a filozófia ígéretét megvalósító francia forradalmat. Egy demokratikus közösség egyesült polgárainak az a képessége, hogy alakítani tudják társadalmi környezetüket és ki tudják fejleszteni a beavatkozáshoz szükséges cselekvőképességet, a *demokratikus küzdelmek* története során

folyamatosan épült be a liberális jogállamba, és *alakította át* annak szerkezetét. Ez a folyamatosság a demokratikus átalakulás szükséges eleme. Nemcsak arra gondolok, hogy „az emberi természet átalakítása” időigényes feladat. Másról van szó: a rousseau-i radikalizmus víziójában nem a Nép és az általános akarat önteremtésének forradalmi célja ijesztő. Az ijesztő az, hogy a *keletkezés* folyamata ezen a ponton megáll – egy homogén, zárt és élettelen egész megalkotásában *rögzül*. Méghozzá szükségképpen, mert a különbségek egyetlen, *végérvényes* aktusban történő kiiktatására tett kísérlet nem zárulhat másképp, mint a negatív utópiák rémálmával.

A rendiségen belüli különbségeket legitimálni, és így *rögzíteni* lehetett az isteni gondviselés tervében elfoglalt rendi funkciók különbségével. A modernitás világában a köz minden tagját megillető szabadság, az egyenlőség és az igazságosság *de jure* érvénybe lépő egyetemes legitimációs elvei ezzel szemben olyan mozgalmakat indítottak el, melyek az egyenlőség *de facto* beváltását, az egyenlőség „különbségvak”, formális elvének konkrét tartalommal való feltöltését követelték. Ezzel kezdetét vette partikularitás és közérdek viszonyának állandó újratárgyalása, és az újratárgyalások intézményesítése – egy önmagát befolyásolni képes, demokratikus társadalom politikai konfliktusainak folytonos *keletkezése*. Ez a folytonos keletkezés a legkevésbé sem hasonlít egy *homogén Nép* lezárt teljességéhez. A demokratizálódási folyamaton belül a különös érdekek csak önmagukat transzcendálva igazolhatják magukat – ha beíródnak az „önmagát befolyásoló társadalom” folytonosan *keletkező*, a nyilvánosság vitáiban és a politikai küzdelmekben alakuló általánosságába. A szavazati jog kiterjesztése, a munkaidő és a minimálbérek szabályozása, a munkanélküli-, beteg- és nyugdíjbiztosítás bevezetése, az egyenlőtlenségek enyhítését szolgáló szociálpolitikai-, oktatási-, egészségügyi és adóügyi reformok természetesen ellentétben álltak a tőke eredendően profitmaximalizáló törekvésével. Annak a polgárnak (burzsoának) a korlátozását szolgálták, aki „önmagának célja, minden egyéb neki semmi”, másrészt egy olyan, a demokrácia mellett elkötelezett állampolgárnak (citoyennek) a térnyerését, akinek figyelme már a köz szubsztanciális érdeke felé fordul.

A fentiekből jól látható, hogy a demokratikus mozgalmak *nem illeszkedtek harmonikusan* sem a különbségvak liberális jogállam, sem a csereértéken alapuló, önszabályozó piac eszméjéhez. Hayek joggal hangsúlyozza, hogy „az osztó igazságosság valódi eszményére törekvő minden politika szükségképpen vezet a Törvény Uralmának felszámolásához.” Ahhoz, hogy a polgárok között nem formális, hanem szubsztanciális értelemben, azaz *de facto egyenlőséget* teremtsünk, „szükségszerűen különbözőképpen kell bánnunk velük. Azzal ugyanis, hogy különböző embereknek ugyanazokat az objektív lehetőségeket nyújtjuk, még nem kínáltunk nekik ugyanolyan szubjektív esélyeket. Nem lehet tagadni, hogy a Törvény Uralma gazdasági egyenlőtlenséghez vezet – az egyetlen, amit ezzel kapcsolatban állíthatunk, hogy mindez nem bizonyos embereket bizonyos módon befolyásolni akaró terv eredménye. Igen jelentős és jellemző, hogy a szocialisták (és a nácik) mindig is tiltakoztak a ‘pusztán’ formális igazságosság ellen, hogy mindig is elutasították az olyan törvényt, amely nem törődik a konkrét emberek boldogulásával...” **[18]** Hayeknek a Törvény Uralma szempontjából természetesen

igaza van. De igen „jellemző és jelentős” az is, hogy Hayek a piac semleges és személytelen rendjét ugyanazokkal az elvekkel közelíti, mint a Törvény Uralmát: a piac rendjének (a katallaksziának) az a lényege – mondja –, „hogy rendezettség – mivel spontán rendről van szó – *nem* a célok egységes hierarchiájára irányuló, s hogy ezért *nem* biztosítja, hogy a rend egészét tekintve a fontos megelőzze a kevésbé fontosat. Ez a fő oka, hogy ellenzői kárhoztatják, s hogy a legtöbb szocialista követelés szerint a katallaksziát igazi gazdasággá (azaz a cél nélküli spontán rendet célorientált szervezetté) kell változtatni, annak biztosítására, hogy a fontosabbat sohase áldozzák fel a kevésbé fontos érdekében.” **[19]**

cél nélküli spontán rend

Kétségtelen, „egy demokratikusan önmagát befolyásoló társadalom” polgárai különbséget tesznek fontos és kevésbé fontos között, azaz „a cél nélküli spontán

rendet célorientált szervezetté” kívánják alakítani, továbbá törődnek „a konkrét emberek boldogulásával”, ha ez alatt kirekesztett, elnyomott rétegeket vagy osztályokat értünk. Ami azt jelenti, hogy a demokrácia politikai küzdelmei nemcsak az önszabályozó piac korlátozására, de a jogállami keretek (a Törvény Uralma) folyamatos újrarajzolására, pontosabban a *formális (jogi-procedurális)* keretek *szubsztanciális* tartalommal való megtöltésére is törekednek. Szóval a legkevésbé sem hajlandóak vaknak maradni a különbségek iránt **[20]** .

*

Részben ennek a kettős konfliktusnak, demokrácia és jogállam, továbbá demokrácia és önszabályozó piac konfliktusának is tudható be, hogy az életvilágból kiágyazott egyének újraegyesítésének megoldásában harmadik elemként a nemzet is megjelent, sőt főszerepet játszott. Az ideára függesztve tekintetünket fogalmazhatnánk úgy is, hogy a liberalizmus az egyéneket szabad és autonóm magánszemélyekként, a polgári demokrácia állampolgároként egyesítette, a közös kulturális-történelmi háttérrel biztosító nemzet pedig mindkettőt magába fogadta, elérve így az ideális célt, hogy végül a „társadalom mint egész” tagjaként tekinthessünk önmagunkra. A dolog azonban ennél bonyolultabb. Míg a felvilágosodás a korszak alapvető tendenciájának,

tudniillik a *különbségek semlegesítésének* megfelelően minden *megkülönböztetés nélkül* „az Embert” megillető jogokról és szabadságról beszél, a nemzet esetében mintha épp a *különbségre* kerülne a hangsúly. Később látni fogjuk persze, hogy ez sem ilyen egyszerű, pusztán logikai feladvány. De ha már itt tartunk, érdemes felvetni, vajon miért tűnik olyan magától értődőnek a korszak számára, hogy az Ember egyetemes jogainak biztosítását államokra bízzák – így, *többes számban*. [21] A választ persze nem nehéz megtalálni: az amerikai *Függetlenségi Nyilatkozat* ugyan a Teremtőre, a francia *Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozata* a Legfelsőbb Lény jelenlétére és oltalmára hivatkozik, de a mindenkire nézvést egyenlő, univerzális emberi jogok *de facto* biztosítását ugyan kire, mire bízhatták volna, ha nem a születőben lévő modern, territoriális államokra – így, *többes számban*.

Ezzel azonban kódolt egy probléma, mely ma ismét szorongatóvá vált. Hannah Arendt megfogalmazásában ez a „jog a joghoz” kérdéseként vetődik fel. Vélhetjük ugyan „elidegeníthetetlennek” az Ember, az autonóm individuum jogait, ám mint a 20. században legelemibb jogaiktól megfosztott, saját hazájuk törvényes rendjéből kizárt milliós tömegek kálváriája, a holokauszt és a totalitárius államok megjelenése, napjainkban pedig a tömeges migráció jelensége bizonyítja: nem az emberi jogok derivátumaként, hanem azt megelőzően „létezik egy jog ahhoz, hogy jogaink legyenek... jog ahhoz, hogy az ember valamiféle szervezett közösséghez tartozzék” [22]. A „szervezett közösségen” kívül ugyanis nincs semmi, ami ezeket a „szervezett közösségektől” függetlennek vélt jogokat biztosítaná, megvédené, sőt *megteremtené*. Aligha véletlen tehát – folytatom Arendttel –, hogy amint „az ember színre lépett tökéletesen felszabadult, tökéletesen különálló lényként, ki méltóságát magában hordja és nem szorul e tekintetben semmiféle szélesebb, őt felölelő rendre, máris eltűnt és átváltozott a nép egy tagjává... Az emberi jogok egész kérdésköre ilyenformán villámgyorsan és kibogozhatatlanul összefonódott a nemzeti felszabadulás kérdésével; úgy tetszett, más nem biztosíthatja e jogokat, mint a felszabadult nép szuverenitása... fokról fokra nyilvánvalóvá vált, hogy az ember igazi megjelenési formája nem az egyén, hanem a nép.” [23]

mit jelent egy nép

Azt mondhatjuk tehát, a jogok és szabadságok egy „szervezett közösségen” belüli *tagságot* feltételeznek. A tagság azonban olyasvalami, ami feltételekhez, bizonyos kritériumoknak való megfeleléshez kötött, szóval nem jár ki mindenkinek: a „szervezett közösség”, nevezzük azt népnek, államnak vagy egy nép államának, *különbséget* tesz a tagok és a nem tagok között. A kérdés az, hogy milyen különbségre alapítjuk ez a különbségtevést. Arendt azt mondja, hogy az „elidegeníthetetlen” jogokkal felruházott Ember „eltűnt és átváltozott egy nép tagjává”. De mit jelent egy nép, egy „felszabadult nép” tagjának lenni? Először is tekintetbe kell vennünk, hogy a 18. század végén, de a 19. században is a „nép” és a „nemzet” kifejezéseket szinonimaként használják, különösképpen a francia tradícióban. Jellemző például, hogy az *Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatát* „a francia nép Nemzetgyűlésben összeült képviselői” hozzák, a szuverenitás pedig a nyilatkozat

3. pontja szerint „természeténél fogva a nemzetben lakozik”. A nemzet tehát itt – mint a 2. pont világosan ki is mondja – „politikai társulást” vagy államot jelent, ahogy az *Enciklopédiában* Diderot és D’Alambert is politikai meghatározását adja már a nemzetnek. Ezek szerint – megfelelően a rousseau-i tradíciónak – a nemzet vagy a nép egy nyilvános politikai aktusban, az alkotmányozás tettében jön létre, és szabadsága a törvényhozás nyilvános folyamatában áll fönn. A tagság feltétele a részvétel ezekben a nyilvános, politikai folyamatokban. Elvileg *bárki*, aki a forradalmi alkotmány talaján áll, a nép, sőt a *francia* nemzet tagja lehet. És bár ez a – kimondva vagy kimondatlanul – *egyetemes* jogtulajdonítás Napóleon hódító háborúiban, a „szabadságra kényszerítés” lendületében nyilvánul majd meg, annyi kétségtelen, hogy a nemzetnek ez a politikai meghatározása elviekben kitarthat a *semlegesítés* mellett: a nyilvános akaratképzésben mindenkit származására, felekezeti vagy nemi hovatartozására, sőt születési helyére tekintet nélkül illet meg a részvétel joga. Ragaszkodva a nyilvános politikai szféra és a polgári társadalom megkülönböztetéséhez, a politikai nemzet mindezeket a nemzeti közösséget megosztani képes *különbségeket* a magánszférába utalta.

A monarchikus vagy dinasztikus legitimációs elv helyére a nemzeti szuverenitás elvét állítva, a nemzetnek ez a radikális, a francia forradalomból eredő politikai felfogása gyökeresen átalakította ugyan a hatalom legitimációs elvét, ám a lényegében *nyitott tagsággal* rendelkező politikai nemzet *radikális demokrata* fogalma a napóleoni háborúk lezárásával elhalványult. A politikai realitásoknak engedve átadta helyét az egymástól politikai határokkal elválasztott, szuverén államokat alkotó nemzetek pluralizmusának, és ezzel a tagsági elv *rögzítésének*. Az *egyetemes* emberi jogokat biztosítani hivatott államok „többes számából” az államok, és az államalkotó nemzetek *elkülönböződése* lett. Új válasz született arra, mit jelent egy nép vagy egy nemzet tagjának lenni. Hogy miért épp ekkor, és hogy ebben miért épp Közép- és Kelet-Európa játssza a főszerepet, arra még visszatérünk, de először nézzük magát a választ. Isaiah Berlin klasszikus esszéje a nemzet új ideáltípusának megragadásához jó kiindulópont lehet.

Bár sok jel mutatott más irányba, a liberális beállítottságú, racionális gondolkodók egészen az I. világháborúig nem kérdőjelezték meg, hogy „a nemzetállam a független, önmagát kormányzó emberi társadalom normális egysége”. A „normális egység” itt azt jelenti, hogy a nemzet a territoriálisan rögzített jogállam demokratikus akaratképzésre képes polgárainak szolidaritásközössége, mely megteremti a territoriális állam életéhez szükséges közös nyelvet és szokásokat – egyszerűen a felvilágosult emberiség alkotása. Ezek a gondolkodók nem vették figyelembe – „talán csak Durkheim érzekelte tisztán”, teszi hozzá Berlin –, „hogy amikor az iparosodás előrehaladásához szükséges és általa kiváltott bürokratikus ‘racionalizáció’ és központosítás lerombolta a társadalmi élet hagyományos hierarchiáját és rendjeit, amelyekhez az emberek a lojalitás mély szálaival kötődtek, ezzel nagy embertömegeket fosztott meg a társadalmi és érzelmi biztonság érzésétől, ami aztán az elidegenedés, a szellemi otthontalanság és a növekvő anómia hírhedt

jelenségeihez vezetett, és szükségessé tette, hogy tudatos társadalmi cselekvéssel létrehozzák a régi rend pilléreit jelentő elveszett kulturális, politikai és vallásos értékek pszichológiai egyenértékeseit.” **[24]**

eredeti identitásukból kiágyazott egyének

Ezzel visszatértünk gondolatmenetünk alapkérdéséhez, a „föladványhoz”, amivel Kant is, Rousseau is küszködött. Vagy mélyebbre ásva – ahogy erre Berlin is utal –, Durkheim kérdéséhez:

azok után, hogy az egyént kiágyazták a világ transzcendentális értelmezési kereteként szolgáló metafizikai-vallási keretből, miként lehetne újra létrehozni ennek „pszichológiai egyenértékeseiként” azt az értelmezési minták készleteként elgondolható *életvilágot*, melynek határain belül egy már előzetesen értelmezett, közös világban, a *mi világunkban* mozgunk. Egyszóval, hogyan lehetne létrehozni az eredeti identitásukból kiágyazott egyénekkal a *társadalom egységét*. Látszólag itt is az emberi autonómiára alapozott teremtésről, létrehozásról van szó, ám helyesebb lenne „újrateremtésről”, még inkább „feltárásról” beszélni: a nemzet organikus *adottságát* valójában nem megteremteni kell, hanem felszínre hozni, vagy „felszabadítani” a *különbségeket* eltörlő, mindent mindennel egyenlősítő *semlegesítések* rétege, a felvilágosodás *formális* racionalizmusának uralma alól.

A nemzet új felfogását az a meggyőződés jellemzi – írja Berlin –, hogy „az emberek egy konkrét embercsoporthoz tartoznak, és hogy a csoport életformája különbözik más csoportok életformáitól”, mert „a csoportot alkotó egyedek alkatát a csoport alkata formálja, és az egyedek alkata nem is érthető meg a csoportétól elszakítva”. A társadalom nemzeti formája ebben az értelemben tehát „a biológiai szervezet sémájához hasonlatos”: a „társadalom-organizmus közös céljait azok a dolgok határozzák meg, amelyekre ennek a szervezetnek szüksége van a megfelelő fejlődéshez”. Ám a „szervezett közösség” nemzeti formáját „organikusnak nevezni annyi, mint azt mondani, hogy az egyének vagy csoportok nem hozhatják létre ezeket mesterségesen..., hogy az a lényegi egység, amiben az emberi természet maradéktalanul realizálódik, nem az egyén, és nem egy szándékosan létrehozott egyesülés, amit akaratlagosan fel lehet oszlatni”. **[25]** Hanem a nemzet. Ennek a

nemzetnek azonban nyilvánvalóan semmi köze ahhoz a folyamathoz, amiről Arendt beszélt, hogy tudniillik az egyének – a rousseau-i mintát követve – egy politikai folyamat során „eltűnnek és átváltoznak egy nép tagjává”. A nemzet, pontosabban a nemzetek – így, többes számban – egymástól *létfelmájukban különböző, prepolitikai adottságok*, melyek most nemzetállamokban – megint csak így, többes számban – törekszenek kifejezni magukat. Ami „első fokon azt jelenti – vonja le a következtetést a Berlin szövegét elemző Demeter M. Attila –, hogy a politikai közösség semlegességének modern eszménye tovább már nem védhető”. **[26]** *A különböző nemzetek kivonják magukat az egyetemesség alól. Ahogy Berlin mondja: a nemzetet „nem lehet racionális elemzéssel feltárni, csak egy sajátos, nem feltétlenül teljesen tudatos érzékenységgel az egyedi [kiemelés TF] viszony iránt, mely az emberi egyedeket azzá a felbonthatatlan és elemezhetetlen szerves egészé olvasztja össze, amit Burke a társadalommal, Rousseau a néppel, Hegel az állammal azonosított.”* **[27]**

Nyilvánvaló, hogy ez a – Berlin által felrajzolt, de tőle távol álló – nemzetfelfogás a *kollektív tudatot* (a durkheimi mechanikus szolidaritást) élesztené újra.

Következésképp ellentmond a jogállam liberális felfogásának: ha az egyént a szó szoros értelmében a nemzet *tagjának* tekintjük, ez nem egyeztethető össze az individuum autonómiáján alapuló szabadsággal. Ugyanakkor a nemzet mint organikus egész – látszólag legalábbis – mintha összeegyeztethető lenne az egyenlőségre törekvő demokráciával: a nemzet minden tagja egyenlőnek tekintheti magát, amennyiben a *tagságnak* az a feltétele, hogy a tagok egyazon prepolitikai, organikus egész *tagjai* legyenek. Amihez persze hozzá kell tenni, hogy ez az egyenlőség nem egy politikai aktusban, hanem egy kvázi vallási érzületben vagy mitikus tudatban jön létre, azaz alapvetően más a – ne féljünk a szótól – létszerkezete. Ez a nemzetkép továbbá határozottan ellentmond a demokratikus mozgalmaknak, és alkalomadtán ki is játszható velük szemben. Ezek a mozgalmak ugyanis partikularitás és közérdek viszonyának állandó újratárgyalásával folytonos *keletkezésben* tartják az önmagát befolyásolni képes, demokratikus társadalmat. Ebben az értelemben egy demokratikus társadalom nem illeszthető össze egy (feltételezett) kollektív tudat *rögzített* képével.

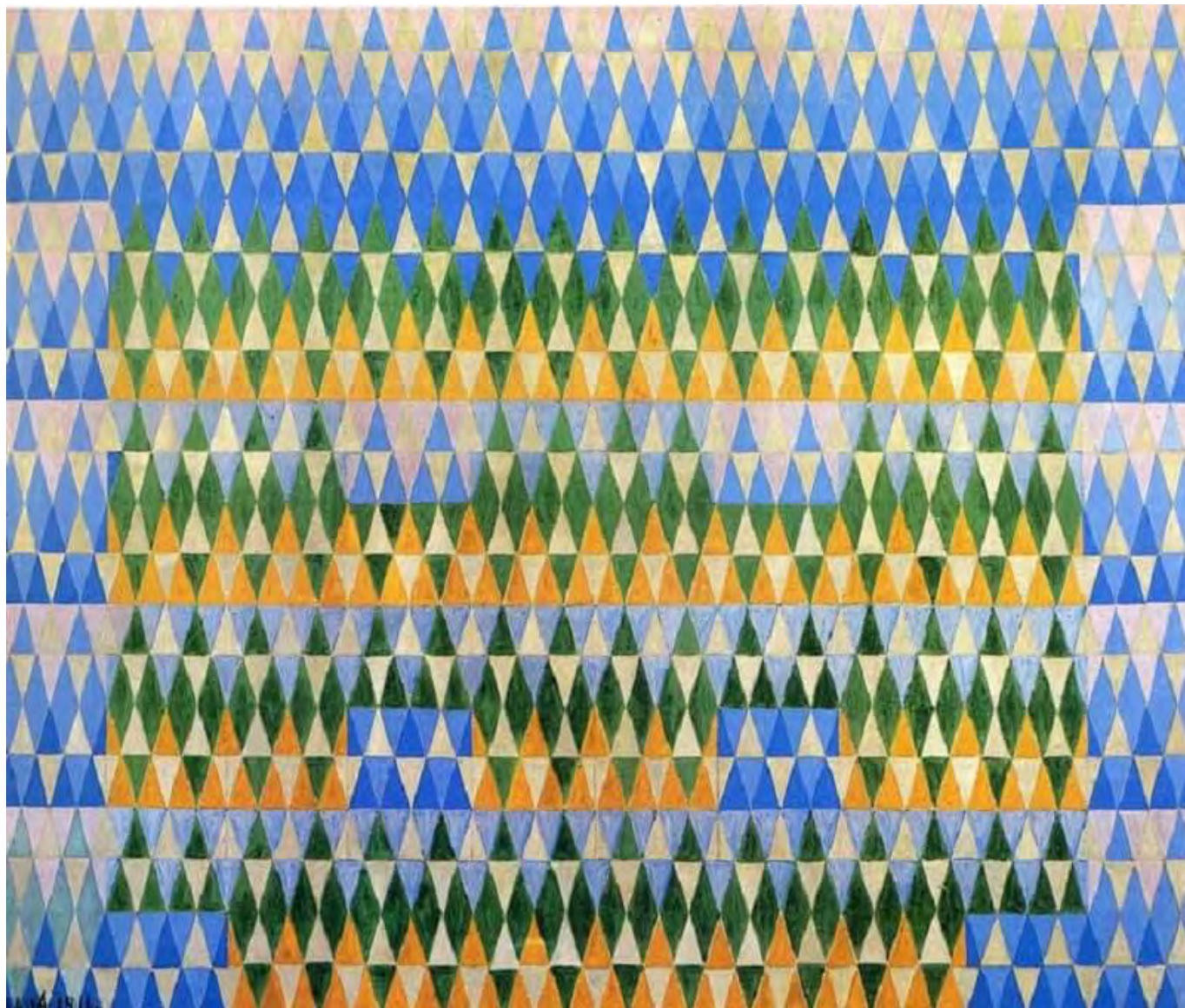
erényes vagy boldog

Ennyit az új, *nacionalizmusnak* nevezett nemzetfogalom ideáltipikus képéről. A helyzet ugyanis az, hogy a történelmi valóságban a liberális jogállam és a nacionalizmus együtt tudott

működni. Voltak *liberális nacionalizmusok*. Hogyan voltak lehetségesek? A nemzetet alkotó „célok, vélekedések, politikák, életformák – mondja Berlin – a *mi* céljaink, vélekedéseink stb. Ez annyit tesz, mint azt mondani, hogy ezeket a szabályokat vagy doktrínákat vagy elveket nem azért kell követni, mert erényes vagy boldog, igazságos vagy szabad élethez vezetnek ... sokkal inkább azért kell őket követni, mert ezek az értékek az *én* csoportom értékei...” Amiből az következne, hogy nem létezik „semmilyen olyan átfogó kritérium vagy mérce, amelyre vonatkoztatva a különböző nemzetiségű csoportok életének, tulajdonságainak vagy törekvéseinek különböző értékei rangsorolhatóak... lennének; az ilyen mérce ugyanis nemzetek fölötti lenne,

nem az adott társadalmi organizmusban immanens, nem szerves része annak, hanem érvényességét valamely, a konkrét társadalmon kívüli forrásból merítő univerzális mérce lenne.” **[28]**

A liberális nacionalizmus azonban az egyedi, „elemezhetetlen szerves egész” iránti érzékenységet össze tudta kapcsolni az univerzális mérce jelenlétével. Herder, aki Fichte és a Grimm testvérek mellett az új nemzetfogalom talán legnagyobb hatású képviselője volt, már a *Töredékekben* (Fragmente über die neuere deutsche Literatur) elutasítja a történelemnek azt a racionalista értelmezését, hogy a történelem folyamatos és egyenesvonalú fejlődésfolyamat, melynek egyértelműen kijelölhető csúcspontja a „külföldi” (értsd: francia) felvilágosodás, és az ész uralma. A historicizmus egyik első képviselőjeként Herder a történelem mozgását ennél bonyolultabb, saját immanens elemei által is irányított, soktényezős, öntörvényű mozgásnak látja, aminek következtében a különböző társadalmi-történelmi környezetekben különböző, sajátos és egyedi formációk jönnek létre. Bár a cél közös, de többféle út vezet hozzá, és *a múlt* éppen úgy meghatározza ezt az utat, mint a jelennek a jövő felé törő akarata. Herder ismert megfogalmazása szerint „Minden nemzet magában hordja az üdv középpontját, ahogy minden golyónak megvan a maga súlypontja”.

Minden nemzetnek megvan a saját, organikus létéből eredő útja, az „üdv” és a „központ” egyedi-egyszeri módon helyezkedik el benne, de maga az „üdv” a népek *közös ügye, egyetemes feladata*: „Aki empirikusan szemléli a történelmet, és elveszítve benne az Istent, kételkedni kezd a Gondviselésben, azt azért éri ez a szerencsétlenség, mert felszínesen tekintett a történelemre, vagy nem volt világos fogalma a Gondviselésről.” **[29]** Isten Herder panteista felfogása szerint „a Természetben van”, és a népek kollektív génuszának feladata, hogy a humanizmusnak (a tökéletességnek) a Természetbe rejtett lehetőségeit megvalósítsa: „ami a Földön megtörténhet, annak mind meg kell történnie, ha olyan szabályok szerint megy végbe, amelyek magukban hordják a tökéletességüket.” **[30]** Ebben az értelemben minden népnek meg kell óvnia *saját természetét* („a maga súlypontját”).

Mert mit is jelentene „a kényszerű, idegen kultúra? Az a művelődés, amely nem a honi körülményekből és szükségletekből nő ki? Elnyomást és torzulást vagy éppenséggel végromlást.” **[31]** Saját *természetének* megóvása megköveteli a nemzet *szabadságát*. De ez a szabadság a nemzet, és vele az emberiség tökéletesítését szolgálja, a Gondviselés *univerzális mércéje* szerint. A „természet” tehát – idézem Tamás Gáspár Miklóst – „a liberális nacionalisták szótárában nem a biológiai meghatározottság vagy a kulturális relativizmus szinonimája, ezek későbbi fejlemények. Szemükben a természet volt az a kritérium, amellyel a társadalmakat mérték, vagyis hogy megvan-e benne törvény és történelem összhangja.” **[32]** Ugyanez az alapstruktúra Fichténél, de ugyanúgy Mazzininél is, aki az *Ifjú Európa testvérisége* című kiáltványban így fogalmaz: „Minden népnek megvan a maga különleges küldetése, s mindegyik együttesen hat az emberiség általános küldetése beteljesülésének irányába.” **[33]**

különbségek szabályozás

Ebben a – mondjuk így – Herder-típusú nemzetfogalomban természetesen magukra ismerhettek, és magukra is ismertek a nemzet egyesítésre törekvő

és/vagy a dinasztikus birodalmakkal küzdő nemzeti felszabadító mozgalmak, de – gondoljunk Széchenyire, Deákra vagy Eötvös Józsefre – magukra ismerhettek a liberális nacionalizmus gondolkodói is. Ha meg akarjuk találni a *különböző* tradíciókban felnőtt, különböző nyelveket beszélő, különböző szenvedélyek által vezérelt egyének *különbségek* szabályozásának *adekvát* módját, azaz ha biztosítani akarjuk a nemzet minden tagja számára a polgári szabadságot, a „történelmi valósághoz” kell fordulnunk. Nem azért, mintha a történelem szolgáltatná a törvényt, hanem mert a mindig *egyedi, nemzeti* történelem a jogalkotás „nyersanyaga”. Ismét Tamás Gáspár Miklóst idézve: „Az a politikai rendszer, amely nem veszi tekintetbe a helyi természeti nyersséget, amellyel dolga van, szükségképpen igazságtalan lesz... A jó törvények – még ha deduktív-rationálisak is – olyasmire *vonatkoznak*, ami megvan, és ha megnézzük, miképp lépnek kölcsönhatásba a jogi és a politikai

intézmények teszem azt azokkal a jogtalanságokkal, amelyeket elődeink netán elkövettek, látni fogjuk, miként kell az igazságosság gondolatát hozzáidomítanunk a helyben uralkodó szenvedélyekhez...” **[34]**

Ez a kép akár idillinek is tűnhet. A liberális nacionalizmus – bár tekintettel az egyedi konstellációkra és az adott államalakulat történelmi fejlődésének „szerves” voltára – mégiscsak *politikai*, és nem *etnikai* (vérségi) nemzetfogalomra épült. Az 1848-as forradalom idején kikiáltott, kérész életű Deutsches Reich alkotmánya például egyértelműen kimondja, hogy „mindenki német, aki a német területeken él... A nemzetiség többé nem a leszármazás vagy a nyelv által meghatározott, hanem pusztán a politikai organizmus, az állam által”. Az állampolgári jognak ez az elve – már csak a Poroszországhoz csatolt lengyel területek okán is – 1871 után is fennmarad, egészen 1913-ig, és jól tudjuk, hogy a kiegyezés utáni Magyarország szlovák, román vagy egyéb nem magyar nyelvű kisebbségeinek állampolgársága sem vált soha kérdésessé. A nyelvi és kisebbségi kérdés kiéleződése ellenére a liberális nacionalizmus politikai állama *különbségtevés* nélkül biztosított a *magánszemély* számára állampolgárságot és a „szervezett közösséghez” tartozással járó „jogot a joghoz”.

Az 1880-as évekkel azonban alapvetően megváltozik a helyzet. Ez a változás másképpen játszódott le Nyugat-, és másként Kelet-Európában, okai is, következményei is eltérőek voltak, de kellő távolságból szemlélve mégis jól látható mélyebb, közös alapjuk. A totalitarizmus gyökerei után kutatva Arendt az általános tendenciát úgy foglalja össze, hogy az állam „jogi intézményből nemzeti intézménnyé alakult át”. Vagy Arendt egy talán még egyértelműbb megfogalmazását idézve: „az állam a nemzet eszközévé degradálódik”. **[35]** De mit is értsünk ezen pontosan? A polgárság, mely az egész társadalom (az alattvalók) fölött álló abszolutista állammal vívott szívós küzdelemben jött létre, hosszú ideig megőrizte az állam *politikai* szférájával szembeni elhatárolódását. A polgári társadalom *magánszférájában*, azaz a szabad és független árutulajdonosok magánjogilag szabályozott szférájában, az úgymond önszabályozó piac és a tőkés árutermelés területén rendezkedett be, szabadságát még mindig az állammal szemben védte, és a köz ügyeit intéző politikától elsősorban azt várta el, hogy ne avatkozzon be a gazdaság ügyeibe. Az

állam és a polgári társadalom „közötti rejtett küzdelem csak akkor vált nyílt hatalmi harccá, amikor a nemzetállam alkalmatlannak bizonyult arra, hogy a tőkés gazdaság további fejlődését elősegítse”. **[36]**

A tőkés vállalkozóvá nőtt polgári magánszemély, aki ezidáig arra törekedett, hogy a gazdaságot és az államot egymástól elválassza, most arra törekszik, hogy az államot alárendelje a gazdaságnak és a tőkeakkumuláció eszközévé változtassa, így megfosztva azt politikai tartalmától. A „nemzet” fogalmának az a *jelöltje* azonban,

mely a szabadság és az emberi jogok védelmével megbízott államot saját eszközévé degradálja, nem az a *jelölt* immár, mely más nemzetekkel „az emberiség általános küldetése beteljesítéséért” folytat nemes versenyt. A Gondviselés által a Természetbe rejtett lehetőség beváltásáért, a *tökéletesedésért* folytatott verseny helyébe a póre *gazdasági* verseny lépett. Ennek is van ugyan egyetemes mércéje, de ez a mérce a tőkeakkumuláció és a minőségi tartalmaktól megfosztott általános csereérték, valamint a politikai tartalmától megfosztott *hatalom* tisztán mennyiségi logikája szerint mér, azaz *közömbös* minden szubsztanciális értékkel szemben. „Hiszen a hatalom önmagában nem érhet el mást, csak még több hatalmat, s a hatalmat (és nem a törvényt) kiszolgáló erőszak romboló elvvé válik, amelynek addig nincs nyugta, míg marad valami, amin még nem tett erőszakot.” **[37]** A modernitás egészét jellemző *semlegesítés* ezzel az államot is eléri, hogy helyet adjon a gazdaság és a hatalom *mennyiségi* szempont által uralt növekedésének.

diadalmasnak tűnhetett

Arendt ezt a folyamatot az *Imperializmus* című részben tárgyalja, de nyugat-európai és kelet-európai alakulását két külön fejezetben. És valóban, a folyamat lefutása a két

geopolitikai régióban igencsak különböző, és más módon befolyásolja a „nemzet” alakulását is. Nyugat-Európa, elsősorban Nagy-Britannia és Franciaország „tengerentúli” imperializmusát elemezve Arendt Rosa Luxemburg fontos felismeréséhez tér vissza, tudniillik hogy „a tőkefelhalmozás mint történelmi folyamat minden vonatkozásban nem tőkés rétegekre és formákra utalt”. **[38]** Ennek a – később a világrendszerelmélet számára is kiindulópontként szolgáló – belátásnak a jegyében fogalmaz Arendt, amikor azt mondja, hogy az „imperialista terjeszkedést egy különös fajta gazdasági válság indította el: a tőketúltermelés és a ‘pénzfelesleg’ megjelenése, amely... a nemzeti határok között már nem talált jövedelmező befektetési lehetőségekre. Először fordult elő, hogy nem a hatalom befektetése egyengette az utat a pénzbefektetés előtt, hanem a hatalom exportja indult engedelmesen a pénzexport után.” **[39]** A tőkének, és vele egy nagyszámú vállalkozói és hivatalnokrétegnek, valamint a tőkefelesleget kísérő hazai munkaerőfeleslegnek a kiáramlása kétségkívül diadalmasnak tűnhetett. A gazdaság

és a hatalom szempontjából a Nyugat polgára joggal vélhette, hogy Európa és az akkori világ hegemon hatalma, a brit birodalom a csúcra érkezett: az első világháború előtt a brit birodalomnak hozzávetőlegesen 460 millió alattvalója volt, ami a Föld népességének egynegyedét jelentette, területe pedig 36 millió km²-t foglalt magába, de Franciaország is 5 millió km²-rel és 26 milliós népességgel gyarapodott, az immár egységes német állam pedig több mint másfél millió km²-rel és 13 milliós népességgel.

Ahogy mondani szokás, lélegzetelállító számok. De ezek azok a számok – véli Arendt –, melyek véget vetettek a felvilágosult Európa álmának. „A politikai szerkezet – írja – a gazdaságitól eltérően nem terjeszthető ki akármeddig, mert nem az ember – valóban határtalan – termelékenységén alapul. A hatalmi és szervezeti formák közül a nemzetállam illik össze a legkevésbé a korlátlan növekedéssel, mivel az alapjául szolgáló spontán egység nem nyújtható a végtelenségig.” A korlátlan növekedés gondolatából – teszi még hozzá – „logikailag voltaképpen minden eleven közösség tönkretétele következik, a meghódítottaké éppúgy, mint a hazaiaké”. A diadalmas imperializmus számtalan „szervezett közösséget” rombolt szét a világban: „tönkretették az összes politikailag megállapodott struktúrát, a sajátjukat is, más népekéit is.” **[40]** Ami a „más népeket” illeti: Franciaország néhány sikertelen próbálkozásától eltekintve, az imperialista hatalmak kísérletet sem tettek, hogy az állampolgári jogokat (a „jogot a joghoz”) kiterjesszék a meghódított területek lakosságára. A brit birodalom közszájon forgó fordulata – „az afrikai maradjon afrikai” – olyan civilizációs gőg kifejeződése, mely megágyazott a fajelméletnek és a rasszizmusnak.

Ami pedig az imperializmusok „saját népét” illeti: a birodalomalapítás a hatalmában és gazdagságában növekedő állam tartalmi kiüresedéséhez vezetett. Elindult az a – máig tartó – folyamat, melynek során az állampolgári azonosulás és elkötelezettség helyébe annak a polgárnak (magánszemélynek) a jólétre irányuló várakozása lép, aki „önmagának célja, minden egyéb neki semmi”. Amihez hozzá kell tenni, hogy a Nyugat diadalmas államai ezeket a jólétre irányuló várakozásokat – imperializmusuknak hála – ki is tudták elégíteni. Feladatukat egyre inkább abban látták, hogy megteremtsék a társadalmi békét és leszereljék a *demokratikus mozgalmakat*, a munkásosztályt pedig szavazók tömegévé alakítsák. „A Brit Munkáspárt története – mondja Arendt – e tekintetben szinte folyamatos igazolása Cecil Rhodes korai jóslatának: 'A munkások ugyan azt tapasztalják, hogy az amerikaiak nagyon kedvelik őket, ... mégis elzárják előlük a maguk javait. A munkások azt tapasztalják, hogy ugyanezt teszi Oroszország, Franciaország és Németország is, és látják, hogy ha nem vigyáznak, egyáltalán nem marad helyük kereskedni a világban. És így a munkások imperialistává lettek, és nyomukban az lett a Liberális Párt is.'” **[41]** Az államok többes száma így végül a nemzetek többes számában találja meg értelmét. És ha a nemzetek törekvése immár a gazdasági jólét és a hatalom korlátlan növelése, akkor az egyik nemzet szabadsága a gazdagodásra a másik nemzet korlátjává válik. Innen – mondja Arendt – egyenes az út az első, majd az elsőt folytató második világháborúig, és – tenném hozzá – a Nyugat napjainkban kiéleződő, új és egyre fenyegetőbb válságáig.

kontinentális imperializmusok

Ugyanez elmondható a Kelet-Európában zajló átrendeződésekről is, bármennyire különbözzenek a nyugat-európaiaktól. Mivel Arendt érdeklődésének középpontjában a

nemzetiszocialista és a sztálinista totalitarizmus kialakulása állt, a kelet-európai folyamatokat elemezve elsősorban a pángermán és a pánszláv mozgalmakra, illetve Németország és Oroszország birodalmi törekvéseire koncentrált. A pángermán és a pánszláv ideológiák ugyan korábban születtek, de jelentős mozgalmakká csak az imperializmus diadalmas előretörésével váltak, mintegy a *tengeren túli*

imperializmusra adott *szárazföldi* válaszként. **[42]** „A közép- és kelet-európai nemzetek – írja Arendt –, amelyeknek nem voltak gyarmatbirtokaik, s tengeren túli hódításra sem volt sok esélyük, úgy döntöttek, hogy ‘ugyanannyi joguk van az expanzióra, mint a többi nagy nemzetnek, s ha a tengeren túl nem adatik meg ez a lehetőség, akkor kénytelenek lesznek Európában terjeszkedni.’” A kontinentális imperializmusok azonban – véli Arendt – abban a nem lényegtelen pontban határozottan különböztek „a tekintélyesebb nyugati imperializmustól, hogy nem örvendtek kapitalista támogatásnak: hódítási törekvéseiket nem előzte, s nem is előzhette meg a fölöslegessé vált emberek és a fölöslegessé vált pénz kivitele...” A kontinentális imperializmus tehát „nem is annyira gazdasági okokból következik”. „E kontinentális mozgalmak birodalmi álmai háttérbe szorultak a tengeren túli terjeszkedések kézzelfoghatóbb eredményei mögött, a gazdaság iránti érdektelenségük pedig nevetséges ellenpontja volt a korai imperializmus iszonyatos profitjának.” **[43]**

De ha a kelet-európai birodalmi törekvések „nem is annyira gazdasági okokra” vezethetők vissza, akkor mire? Arendt válasza úgy hangzik, hogy ezeket a mozgalmakat „voltaképpen nem is valaminő világosan kitűzött cél tartotta egyben, hanem inkább egy általános hangulat”, amit a *törzsi nacionalizmusban* lehet összefoglalni: „a törzsi nacionalizmus mindig azt hirdeti, hogy tagjait egy ‘ellenséges világ’ veszi körül, hogy ‘egyedül vannak, mindenkivel szemben’, hogy lényegbevágó különbség van az ő népük és minden más nép között. Azt vallja: az ő népe egyedi, páratlan, senki nem fogható hozzá, tehát elméletileg... kétségbe vonja annak lehetőségét, hogy minden ember az emberiség tagja.” **[44]** Az államok többes száma így végül Kelet-Európában is a nemzetek többes számában találja meg értelmét – a felvilágosodás *egyenlősítő, különbségvak* tendenciájával szemben a *különbség* abszolutizálásában. A 19. század utolsó harmadától a liberális nacionalizmust Kelet-Európában lassan, szívósan kezdik háttérbe szorítani azok a mozgalmak, melyeket a Berlin által jellemzett „szerves”, „organikus” nemzet fogalma tart össze. E mozgalmak számára csak „a ‘természeti’ identitás számít, az, amely olyan ‘természeten’ alapszik, amely racionálisan nem megközelíthető, és nem is óhajt valamiféle külső vagy ‘magasabb’ jóváhagyást”. **[45]**

Bár a totalitarizmus-könyv célkitűzését tekintve érthető, hogy a törzsi nacionalizmusról szólva Arendt miért koncentrált a német és orosz birodalmi törekvésekre, azaz a kontinentális imperializmus kérdéskörére, úgy látom, hogy ezen az úton járva Arendt nem tudja igazán megvilágítani a törzsi nacionalizmus kelet-európai megjelenésének okait. Különösen így van ez, ha figyelembe vesszük Arendt – kvázi mellékes – megjegyzését, hogy egy „így vagy úgy *minden* [kiemelés TF] közép- és kelet-európai nemzetre és nemzetiségre jellemző törzsi nacionalizmusról” van szó. Miért és honnan keletkezik ez az Európa keleti felét jellemző irracionális, az „ész trónfosztása”, a német romantika térhódítása a francia racionalizmussal és a megfontolt angol konzervativizmussal szemben? Honnan a fenyegetettségnek ez az „általános hangulata”? Erre önmagában nem ad választ Meinecke *kultúr*nemzet fogalma. Kétségtelen, hogy Kelet- és Közép-Európa azoknak a *megkésett nemzeteknek* a térsége, ahová úgy érkezik el a szabad és független nemzet eszméje, hogy sem a Habsburg Birodalom, sem a Balkán területén nem volt olyan szuverén politikai állam, melyben ez az eszme megvalósítható lett volna, s így a nemzeti

identitás a közös nyelv, kultúra (és alkalomadtán a vallás) eszméje körül bontakozik ki. A miértet megvilágítandó egy további szempontot is be kell azonban vonnunk: Kelet-Európa nemzetei valójában nem *megkésettek* voltak, hanem *félperifériások*.

a modernizáció nyílegyenes fejlődésútján

Kelet-Európa kapitalizálódásának az államhatalom által levezényelt, „színlelt” és „gyarmatias” vonásait nem tekinthetjük minden további nélkül megkésettségnek vagy

elmaradottságnak a modernizáció nyílegyenes fejlődésútján. Ha a *világrendszer* egészében értelmezzük az „elmaradottság” jelenségeit, olyan magyarázathoz jutunk, mely gyökeresen eltér a megszokott, *időbeli egymásutániságot* tételező modelltől (feudalizmus, kapitalizmus, illetve rendies és polgári társadalom). A 17. századtól kiépülő kapitalista világrendszer dinamikáját éppen hogy a különböző, fejlett és elmaradott elemek „szabályos rétegzettsége” biztosította – a *szinkronizmus*, a nem egyidejű egyidejűsége. Ahogy már Rosa Luxemburg is megfogalmazta, a „nem tőkés” elemek egyetlen világrendszerbe vonása lesz annak a „világméretű egyenlőtlenségnek” az alapja, melyet ma centrum–periféria viszonyoknak nevezünk. Az államrezon és az ún. „nagyhatalmi koncert” által vezérelt vesztfáliai békerendszeren, a kontinensen belül ez az egyenlőtlenség természetesen nem ölthette a tengeren túli gyarmatosítás formáját. De ahogy a centrum a perifériák erőforrásaira szorul, úgy függ az utóbbi is a centrum igényeitől, mely egyidejűleg szállítja számára a felvilágosult Európa magasztos eszméit és kényszeríti bele Kelet-Európát a perifériális pozícióba – 1871-ig egyébként Németország keleti területeit is. Jó példája ennek a kelet-európai második (vagy örökös) jobbágyság, azaz az allódiások bevonásával kialakuló, jobbágyi robottal művelt nagybirtokrendszer kialakulása, az aulikus arisztokrácia és a rendies társadalomszerkezet továbbélése. Értelmezhetjük persze ezt a jelenséget a feudalizmus maradványaként is, ám valószínűleg közelebb járunk a valósághoz, ha azt mondjuk, Kelet-Európa többek között ezen a módon, mezőgazdasági termékek szállítójaként kényszerült beépülni a kapitalizálódó Eur munkamegosztási rendszerébe: így – ezekkel a polgárosodást gátló következményekkel – válhatott a *kapitalista* világgazdaság részévé.

Ennek a perifériás helyzetnek az elfogadása, ami paradox módon egyúttal az „európai út” választását is jelentette, éppoly kockázatosnak tűnhetett, mint elutasítása, és valamiféle saját út kiépítésére tett kísérlet. Kelet-Európa társadalmi egy „ellenséges világ” és az „egyedül vagyunk, mindenkiel szemben” hangulatától kísérve – és persze különböző kanyarokat téve – mindig ezen két út egyikén bukdácsoltak, és e két lehetőség mentén alakultak ki (Erdei Ferenc kifejezése ez) Kelet-Európa „kettős társadalmi” is: egy „bennszülött történeti-nemzeti társadalom”, és mellette a modern polgári társadalom „gyarmatias képződménye”.

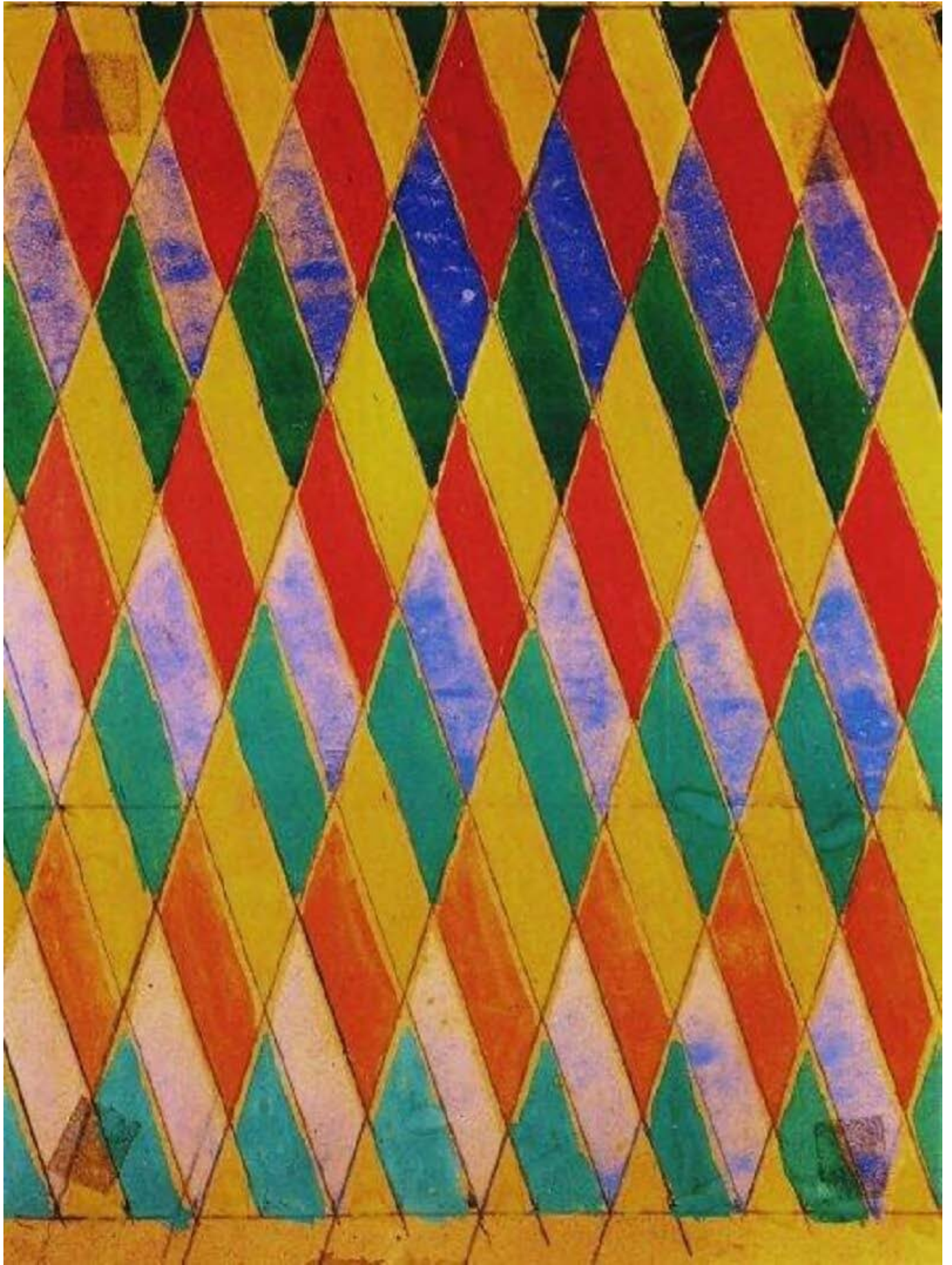
Farkas Attila Márton tanulmánya, végigzongorázva a magyar nemzettudat kialakulásán és történetén, meggyőzően érvel amellett, hogy Bécs jozefinista kiszolgálója és a nemzeti-rendi ellenálló, a labanc és a kuruc, haza és haladás, népi és urbánus egész áldatlan honi kettőssége az európai centrum felől érkező kihívásra adott válasz. Mindkettő, „birodalmi progresszivismus és szittyá nacionalizmus”, egyaránt „jellegzetes *gyarmati* gondolkodásmódot és viselkedési mintákat képvisel”. Az előbbi „azért, mert az erőltetett kulturális importtal és a centrum szolgai utánzásával a provinciális tudatot (és vele a tényleges provincializmust) erősíti és tartósítja, az utóbbi pedig azért, mert 'bennszülött tudatot' reprezentál, és az országot egyfajta rezervátummá változtatná.” **[46]**

megszüntetni a hiányt

Bár a törzsi nacionalizmus genealógiája így lassan körvonalazódik, idézzük még röviden a bolgár Alekszandar Kjoszevet **[47]** is. A kelet-európai kultúrák identitását, vagy inkább *identitáskeresését* eleve a fájdalom és a szégyen, egy *globális hiány traumája* jellemezte. A trauma abban a váratlan felismerésben jelentkezett, hogy ami *érvényes* létezéssel rendelkezik, az nem Mi vagyunk, hanem a Másik: a felvilágosult Európa. Nem konkrét kulturális-civilizációs vívmányok hiányáról van itt tehát szó, hanem „mindennek” a hiányáról: az érvényes kulturális-civilizációs modell hiányáról. Azokban a kultúrákban, melyek ennek a hiánynak a megtapasztalására épültek, a modern, felvilágosult Európa társadalmi és szimbolikus rendjének átvételét nem az erőszakos gyarmatosítás eszközeivel kényszerítik ki, de nem is a belső fejlődés eredményeként jön létre, hanem a centrum–(fél)periféria viszony termékeként. Európaiak *akarunk*

lenni, megszüntetni a hiányt, amik *vagyunk*, szóval önmagunk ellenében, önmagunkat traumatizálva akarunk önmagunkká válni. Mind újra szembesülve a hiány felszámolhatatlan voltával és a trauma terhével, mindez kiváltja a dühödt „csak azért sem” szittyá mentalitását (Ugoicsa non coronat). A hiány nyomása alatt Európát vagy az ígéret földjeként idealizáljuk, vagy ránk nehezedő Idegenként átkozzuk, akivel szemben létrehozuk az idealizált *saját nemzetet*. A premodern mítoszok kódéből elővarázsoljuk az elveszni látszó „gyökereket”, egy szerves és organikus, racionálisan át nem látható *egészt* – szóval a törzsi nacionalizmusba kapaszkodunk. Tamás Gáspár Miklóssal szólva: „Mi hadd legyünk mi! és ennyi az egész”.

Szó se róla, ez a felvilágosodással születő modern Európa egyik legszörnyűbb terméke, de a modern Európa terméke. Európáé, mely a *különbségeket* az Ész egységébe emelő univerzalizmus gondolatával, és a *különbség* nélkül mindenkit *egyenlő* módon megillető emberi jogok eszméjével indult diadalmas hódító útjára, hogy mára mindebből csak a hódítás maradéka maradjon, és a *saját* identitások, a *saját* érdekek, a *különbségek* előtti hódolat. Félő, hiába gyalulgatjuk az ember göcsörtös fáját, hiába törjük fejünket a föladványon, miként lehet a magánvétekből közhaszon, arra a polgári magánszemélyre, aki „önmagának célja, minden egyéb neki semmi”, szóval – ne féljünk kimondani – a *kapitalizmusra* nem építhető olyan társadalom, mely fölé egy *értelmes egész* ege borul.

De megfogalmazhatjuk ezt a félelmünket kevésbé fennköltten is. Idéztem már Arendtet, aki a 19. század végi, tengeren túli imperializmus kapcsán írta: „Először fordult elő, hogy nem a hatalom befektetése egyengette az utat a pénzbefektetés előtt, hanem a hatalom exportja indult engedelmesen a pénzexport után”. Ehhez most hozzátehetjük, hogy egy évszázad elteltével, a *globalizációval* másodszor is elindult lényegében ugyanez a folyamat, és következményei – ha nem is mindenben azonosak – most is vészterhesek. A határtalan gazdasági növekedés kényszere újra kiüresíti és szétzilálja Európában a 2. világháború után – és ha nem tévedek, a két világrendszer szembenállásának fedezékében – újjáépített politikai intézményeket, a nyers gazdasági kényszer foglyává teszi a nemzetállamokat, és a nemzeti különérdekek érvényesítésének dzsungelévé változtatja az egykor szebb reményekkel indult Európai Uniót. Ennek fényében aligha meglepő, ha Kelet-Európában újra megjelennek a jogállamot és a demokráciát leépítő, autoriter populizmusok és a törzsi nacionalizmusok, meg a kiüresedett, ájult Európa-rajongás. **[48]** A folyamat ismerős. Csak remélhetjük, hogy kimenetele nem az ismert mintát követi majd.

1. Demeter M. Attila: 'Európai nemzet?' In. Uő: *Ethnosz és démosz*. Pro Philosophia & Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 2013. 257. o. ↑
2. Marx: *Kommunista Kiáltvány*. MEM 6. kötet, Kossuth Könyvkiadó, 444-445. o. ↑
3. Vö: Arthur O. Lovejoy: *The Great Chain of Being*. Harvard UP, 2001. (1936.) ↑
4. Jürgen Habermas: Technika és tudomány mint „ideológia”. In. uő. *Válogatott tanulmányok*. Atlantisz, 1994. 28-29. o. ↑
5. G. W. F. Hegel: *A jogfilozófia alapvonalai*. Akadémia, 1983. 207. o. ↑
6. G. Lohmann: 'Gesellschaftskritik und und normativer Maßstab'. In: A. Honneth – U. Jaeggi (Hrsg.): *Arbeit, Handlung, Normativität*. Ffm. 1980. 270. o. ↑
7. Kant: Ama közönségesen használt szólásról, hogy ez talán igaz az elméletben, ám a gyakorlatban mit sem ér. In. Uő: *Történetfilozófiai írások*. Ictus, 1997. 187. o. ↑
8. Kant: i. m. 186. o. ↑
9. Pierre Rosanvallon: 'Liberális politikai kultúra és reformizmus'. In. Uő: *Civil társadalom, demokrácia, politikum*. Napvilág Kiadó, 2007. 109. o. ↑
10. Kant: i. m. 188. o. ↑
11. Jürgen Habermas: 'A posztnevezeti állapot és a demokrácia jövője'. In. uő. *A posztnevezeti állapot*. L'Harmattan, 2006. 57. o. ↑
12. Rousseau: *A társadalmi szerződésről*. PannonKlett, 1997. 34. o. ↑
13. Rousseau: i. m. 22. o. ↑

14. Rousseau: i. m. 25. o. ↑
15. Kant: 'Az örök békéről'. In. Uő. *Történetfilozófiai írások*. Ictus, é. n. 284. o. ↑
16. Rousseau: i. m. 22. o. ↑
17. Kant: *Ama közönségesen használt szólásról...* I. m. 191–192. o. ↑
18. Friedrich Hayek: *Út a szolgasághoz*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1991. 116. o. ↑
19. Friedrich Hayek: 'A liberális társadalmi rend alapelvei'. In. Uő. *Piac és szabadság*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 1995. 329. o. ↑
20. Érdemes megjegyezni, hogy Rousseau már a 18. században csattanós választ adott a törvények különbségvak uralmára: „Rossz kormányzat alatt ez az egyenlőség látszólagos és csalárd dolog; semmi más rendeltetése nincs, csak hogy a szegény megmaradjon nyomorúságában, a gazdag pedig bitorolt jogaiban.” i. m. 24. o (4. jegyzet) ↑
21. Az amerikai Függetlenségi Nyilatkozatban nemcsak az olvasható, hogy „minden ember egyenlőként teremtett, az embert teremtője olyan elidegeníthetetlen Jogokkal ruházta fel, amelyekről le nem mondhat”. A nyilatkozat szerzői ehhez még hozzáteszik: „Ezeknek a jogoknak a biztosítására az Emberek Kormányzatokat létesítenek, amelyeknek törvényes hatalma a kormányzottak beleegyezésén nyugszik”. ↑
22. Hannah Arendt: *A totalitarizmus gyökerei*. Európa, 1992. 356. o. ↑
23. Hannah Arendt: i. m. 350. o. ↑
24. Isaiah Berlin: 'A nacionalizmus. Valaha elhanyagolták, ma hatalmas úr'. In: Ludassy Mária (szerk.): *Az angolszász liberalizmus klasszikusai*. Atlantisz, 1992. 238–239. o. ↑
25. Berlin: i. m, 224–225. o. ↑
26. Demeter M. Attila: *A kisebbségi önkormányzat eszméje*. I. m, 52. o. ↑
27. Berlin: i. m, 225–226. o ↑
28. Berlin: i. m. 226. ill. 227–228. o. ↑
29. J. G. Herder: *Eszmék az emberiség történetének filozófiájáról*. Gondolat, 1978. 445. o. ↑
30. Herder: i. m. 446. o. ↑
31. Herder: i. m. 547. o. ↑
32. Tamás Gáspár Miklós: 'Etnarchia és etnoanarchizmus'. In: uő. *Törzsi fogalmak*. Atlantisz, 1999. I. köt. 318. o. ↑
33. *Az Ifjú Európa Testvérisége* c. kiáltványról van szó. Idézi E. J. Hobsbawm: *A forradalmak kora*. Kossuth, 1964. 145. o. ↑
34. Tamás Gáspár Miklós: i. m. 317. o. ↑
35. Arendt: i. m. 279. o. ↑
36. Arendt: i. m. 149. o. ↑
37. Arendt: i. m. 162. o. ↑
38. Rosa Luxemburg: *Die Akkumulation des Kapitals*. Berlin, 1923. ↑
39. Arendt: i. m. 159. o. ↑
40. Arendt: i. m. 153. ill. 162. o. ↑
41. Arendt: i. m. 176. o. ↑

42. A „tengeri” és „szárazföldi hatalmak” megkülönböztetése lényegében jelen volt már Danyilevszkijnél, de terminológiailag Halford Mackinder 1904-es nagyhatású előadására megy vissza, és az I. világháború előtt éppolyan népszerű volt a Német Birodalomban, mint Nagy-Britanniában. ↑
43. Arendt: i. m. 271–272. o. ↑
44. Arendt: i. m. 275. o. ↑
45. Tamás Gáspár Miklós: i. m. 333. o. ↑
46. Farkas Attila Márton: *Szittyá nacionalizmus vs birodalmi progresszívizmus. Az öngyarmatosítás két formája Magyarországon*. Replika, 75. szám (2011. április) 169–199.o. ↑
47. Alekszandar Kjoszev: *Megjegyzések az önmagukat gyarmatosító kultúrákról*. Magyar Lettre Internationale, 37. szám, 2000. ↑
48. Nagy vonalakban ezt a folyamatot írja le *Meggyengült centrumországok – erősödő populizmusok c.* írásom. Kellék, 61. szám (2019.) ↑

kép | Giacomo Balla művei, wikiart.org

Kiss Lajos András

FÉLELEM ÉS POLITIKA – ROSSZ KÖZÉRZET A DEMOKRÁCIÁBAN 7.

[INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ]

2020-05-02 | **ESSZÉ, INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ**

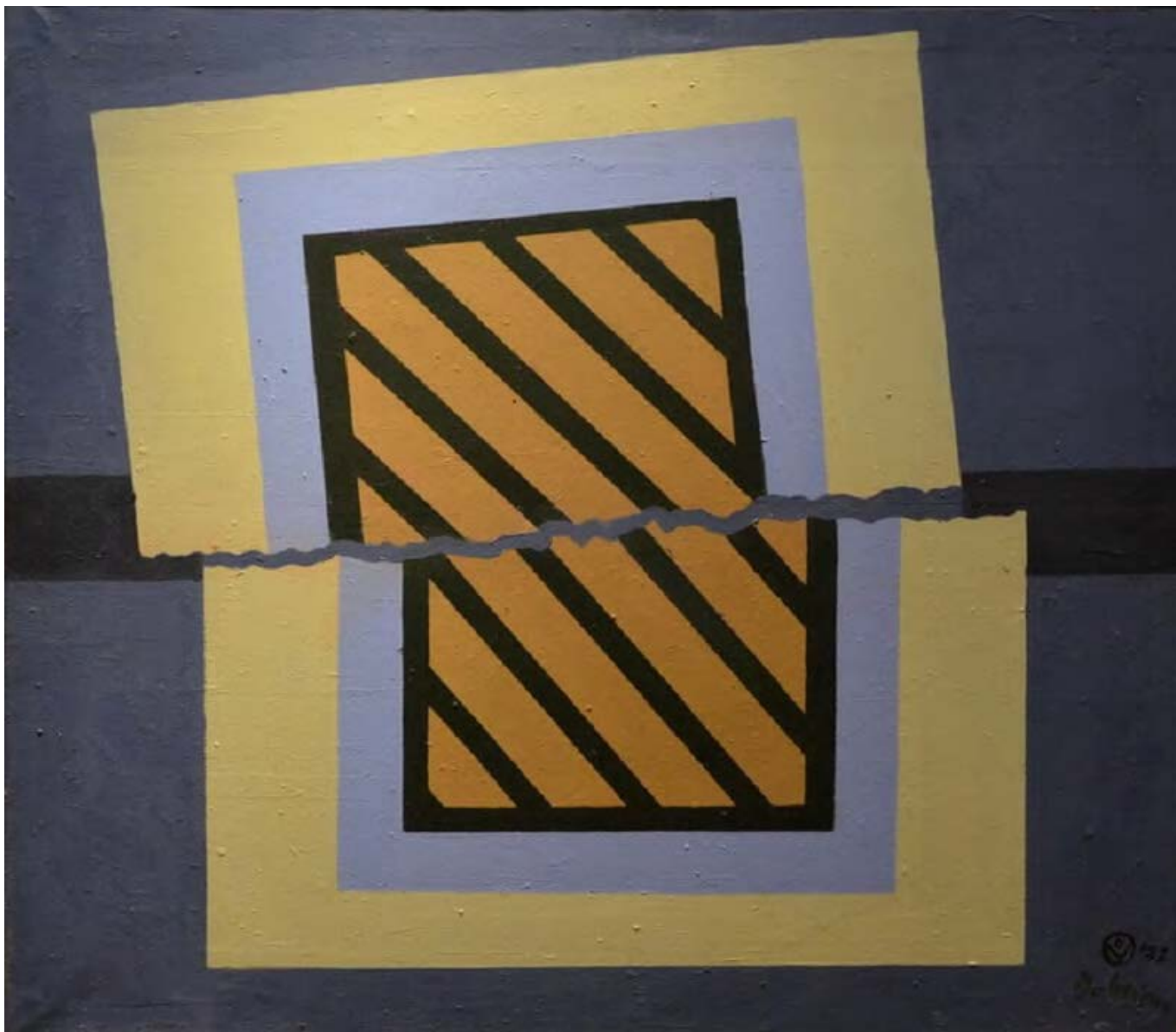
A huszadik század nagy gondolkodói (Ortega y Gasset, Martin Heidegger, Günther Anders, Jacques Ellul, Theodor W. Adorno, Max Horkheimer és mások) meglehetősen szkepticizmussal viszonyultak a modern világ visszafordíthatatlannak tűnő „elgépiesedéséhez”, amelyet a szellem, a kultúra és az erkölcs általános hanyatlásával kapcsolnak össze. A humán műveltségű emberek körében egészen a mai napig ezek a filozófusok adják az ember/gép diskurzusok alaphangját. Munkáikat olvasva nehéz nem arra következtetni, hogy a technika által uralt világ félelmetes. Ugyanakkor ma már korántsem ennyire egységesek az ember/technika viszonyát firtató filozófiai és szociológiai gondolatmenetek. Például Isabelle Stengers és Bruno Latour több évtizede olyan etika szükségessége mellett érvelnek, amely egyfajta univerzális „kozmpolitizmusból” kiindulva nemcsak az ember és az élő természet (növények, állatok) „szerződését” tartalmazná, hanem a különböző gépek, robotok, kiborgok, mesterséges intelligenciák világát is. Latour és Stengers úgy vélik, a „kozmo-politika” fogalmát ki kell szabadítani a tisztán politikai megközelítés szűkös ketrecéből, amelybe egykor Arisztotelész és Kant zárták. A hagyományos kozmo-politikai megközelítés kizárólag az emberek személyközi kapcsolatait foglalta magában. Ezzel szemben Serres azt vallja, hogy dialógust kell teremtenünk a nem emberi szférával is, amelynek végső soron maga az emberi kultúra is csak egyfajta kései „meghosszabbítása”. ^[1] Az ember és a kozmosz egységes egészet alkotnak, így a szubjektum–objektum ellentét (a nyugati filozófia voltaképpeni fundamentuma) csak viszonylagos érvényességű.

„kozmo-centrikus” megközelítés

Az effajta „kozmo-centrikus” megközelítés nem teljesen eredeti; már a huszadik század első évtizedeiben is voltak gondolkodók, akik az „intelligencia korlátlan

kiterjesztésének” ötletével álltak elő. Az októberi forradalmat követő években számos orosz író, képzőművész és filozófus próbált élni a kínálkozó történelmi lehetőséggel, és komolyan hitte, hogy a radikális újrakezdés programjával egészen eredeti irányt adhatnak a történelmi fejlődésnek. Ezek közül az úgynevezett „biokozmisták” vagy

más néven „örök élet pártiak” kis csoportja állt elő a legmeghökkenőbb ötletekkel. Nézeteik a hagyományos orosz anarchizmusból is táplálkoztak, amelyet jól mutat a csoport 1922-es első manifesztumának vezérgondolata. *„Követeljük a létezéshez való jogot, amely magában foglalja a halhatatlanság, a feltámadás, a megfiatalodás jogát, továbbá annak szabadságát, hogy benépesíthessük a kozmosz egészét, vagyis azt a lényegi és valós emberi jogot követeljük, amelyről még szó sem volt az 1789-es polgári forradalom meghirdette emberi jogokban.”* **[2]** A biokozmisták egyik vezető teoretikusa, Alekszandr Szvjatogor a kommunista társadalom elengedhetetlen előfeltételének tekintette a halhatatlanság elérését, mivel ennek hiányában nem beszélhetünk valódi szolidaritásról sem. A halál elválasztja az egyik embert a másiktól, továbbá a magántulajdont sem lehet addig megszüntetni, ameddig minden ember csak „kis részét tulajdonolja” a világidőnek.

„Az örökkévalóságban az egyén és a közösség közötti konfliktus azért lesz kiiktatható, mert az idő is kollektivizálódik.” **[3]** A halhatatlanságot „interplanetárisá” kell tenni, ehhez pedig kozmikus társadalom létrehozása szükséges, mert csakis ennek révén válik az ember a világmindenség urává.

biokozmisták

A biokozmisták fantazmagóriáinak előzménye néhány évtizeddel korábban Nyikolaj Fjodorov *A közös ügy filozófiája* című munkájában már megjelent. A halottak feltámasztásának és a kozmosz meghódításának ötletét persze ő még nem kötötte össze a kommunista társadalom felépítésével. Az evangéliumok üzenetét szerette volna a „kozmosz minden értelmes lényé számára

hozzáférhetővé tenni". Fjodorov szerint az erkölcsi és vallási kontextusból kiszakított technológiai fejlődés eszméje nem méltó olyan lényhez, aki Isten arcmását viseli. Furcsának tűnhet, de Fjodorov is Martin Heideggerhez hasonlóan gondolkodott: a *technika lényege nem technikai*. A magasabb rendű céltől megfosztott technikai fejlődés csak „eszközöket” produkál, amelyet vagy a háború, vagy a divat céljai érdekében lehet felhasználni, írja az orosz filozófus. Végző soron mindkét változat egy alacsonyabb rendű célt, az emberi lényeg organikus reprodukcióját szolgálja. Ez a nők esetében a divat és a szépségipar, a férfiak inkább háborús célokra használják a technológiai újításokat. **[4]** A Fjodorov nézeteit korszerűsítő biokozmista szövetségesekre leltek az orosz avantgárd legismertebb képviselői körében is. Egyébként Malevics már 1913-ban rendezett egy tíz művész alkotását bemutató kiállítást, amelynek a hagyományos művészet halála, illetve az új művészet feltámadása volt a vezérgondolata. A *0.10* nevet viselő kiállítás alkotói szerint az új művészet azért halhatatlan (*immortális*), mert már a művészet halála után született (*posztmortális*). **[5]** A forradalmat követő években az anarchista Valerian Muravjov, aki eleinte a bolsevizmus harcos ellenségének számított, később „megtért”, és fokozatosan kiegyezett az új rendszerrel. Rövidesen az „idő romboló erejének” legyőzőjét látta az új szovjethatalomban, és megpróbálta a politikai hatalomgyakorlás folyamatát egyfajta avantgárd művészeti modellé transzformálni. Muravjov az embert és ezzel együtt az egész kozmoszt a művészi alkotófolyamat nyersanyagaként fogta fel, amelyben a művészek és a bolsevik hatalom képviselői valamiféle *dizájner-klub* tagjaiként békésen együttműködnek. „Muravjov a feltámadást a sokszorosítási folyamat logikus következményének tekintette. Már Walter Benjamin előtt arra a belátásra jutott, hogy a technikai reprodukálhatóság korszakában nem lehet különbséget tenni az *eredeti-ember* és az utánzat között. (...) Muravjov számára az ember nem több, mint bizonyos kémiai elemek specifikus kombinációja – ugyanolyan, mint a világ maradék része. **[6]** Ezekből az előfeltevésekből kiindulva Muravjov abban is reménykedett, hogy a jövőben még a nemi különbségeket is ki lehet iktatni, és mesterséges eszközökkel létre lehet hozni *nem-független embereket*.” **[7]** A halhatatlanság elérése megadja a kegyelemdőfést a vallásos hitnek is, hiszen mi más mozgatná az istenhitet, mint a halálfélelem. **[8]**

Persze, miként Groys briliáns logikával megállapítja, innentől a félelem új formája lép működésbe: a *kozmosz szorongás*. Noha a szorongás a kozmosz része, mégsem tudja kontrollálni a kozmoszt. Napjaink tömegkultúrájának rendre visszatérő víziója, hogy a kozmosz mélyén található „fekete lyukból” aszteroidák indulnak útnak, hogy megsemmisítsék a Földet. De léteznek a szorongásnak ezeknél kifinomultabb formái. Ilyen például a Georges Bataille által kidolgozott „elátkozott rész” elmélete. „Ez az elmélet azt mondja, hogy a Nap mindig több energiát áraszt a Földre, mint amennyit az, a felszínén található összes élő organizmussal együtt, el tudna nyelni. Minden fáradozás ellenére, hogy ezt az energiát az árutermelés és az lakosság életszínvonalának fejlesztésére fordítsák, mindig megmarad egy nem abszorbeált, nem hasznosított része a napenergiának. Ez az energiamaradék szükségszerűen destruktív – olykor az erőszak vagy a háború formájában hasznosul. Néha eksztatikus ünnepek vagy szex-orgiák formájában jelenik meg, amelyek ezt az energiamaradékot kevésbé veszélyes tevékenységekké transzformálják. Vagyis az emberi kultúra és politika mindig kozmosz energiák által determinált – folyamatosan a rend és a káosz között cirkulálunk.” **[9]**

*

A technika moralizálása, illetve a mesterséges intelligenciák jogi státuszának problémája már jó félévszázada komoly tudományos viták tárgya. 1965-ben az UNESCO által szervezett genfi konferencián Roger Caillois mondta: „Szilárd meggyőződésem, hogy az emberi és az állati univerzum testvérisége mindenképpen túlnyúlik a szűkebb értelemben vett biológiai szférán.” **[10]** Guido Calogero mintegy Caillois álláspontjához csatlakozva ugyanitt arról beszélt, hogy előbb vagy utóbb biztosan eljön az a korszak, amikor az ember már nem tekint rabszolgaként az általa létrehozott technikai eszközrendszerre, hiszen viszonyunk a gépekkel többé nemcsak logikai és ontológiai, hanem morális természetű lesz. **[11]** A múlt század hatvanas éveiben, amikor a robotika és a mesterséges intelligencia-kutatás még csak gyerekcipőben járt, ezek igen bátor kijelentéseknek számítottak.

posztbiológiai korszak

A huszadik század végétől aztán a *kiborg* lett a felgyorsult folyamat szimbóluma, amelynek eredményeképpen egyre inkább elmosódnak a határok, az ember, az állat és a gép között. A géntechnológia, a bionika és a biotika eredményei olyan posztbiológiai korszak eljövételét vetítik elénk, ahol az élő rendszerek technikai hibridizációja úgyszólván normáljelenség.

A nanotechnológiai eszközök rövidesen lehetővé teszik, hogy az ember egyfajta „próteuszi lényként” folyamatosan változó identitásra tegyen szert, s miként Pokol Béla írja: „mivel változtatni tudjuk megjelenésünket, és sikeresen más személlyé válhatunk, a virtuális valóságban nem korlátozódunk egyetlen személyiségre. Egyszerre válogathatunk különféle testek között, különféle személyek részére. Szüleink valamilyennek látnak, míg párunk egy más testtel él át élményeket.” **[12]**

A posztmodern irányultságú filozófiai elméletek amúgy is jó ideje megkérdőjelezzik a hagyományos emberfogalom használhatóságát, s noha ezek az irányzatok bizonyos fokú naivitással és vaksággal viszonyulnak a modern technikához, mert a technika hatalmában inkább csak a hatalom technikáit hajlandók észrevenni (Foucault, Deleuze), mégis megnyitották az utat a poszthumanizmus irányzatai előtt, amelyek kritikai/igenlő beállítódással fogadták a változásokat. Az őket követő poszthumanisták már rehabilitálják az emberré válás több évezredes története során elnyomott valós vagy fikciós „lényeket”, az állatokat, a démonokat, a monstrumokat és a szörnyek minden fajtáját. „Ugyanakkor félreértés lenne, írja Volker Demuth, a poszthumanizmusban az ember kiiktatásának ambícióját látni. Ez a törekvés sokkal inkább az ember-mivolt lényegi továbbfejlesztésére irányul. Mert ha az effajta radikális metamorfózisok révén a kiborg emberibb lényé lesz, nagyon úgy tűnik, hogy az új, dualisztikus kultúra segíthet megérteni azt is, hogy az animális, a démonikus, a monstruózus magában az emberben lakozik. Mi magunk vagyunk ördögiek, s nem más 'lények', és az ember ettől az ördögitől mindig csak valamilyen ördögűzéssel szabadulhat. Ha készek ezt vagyunk elfogadni, azt is megérthetjük, hogy mi magunk vagyunk a technika, amit létrehoztunk, és amiben élünk.” **[13]**

Ez a felfogás lényegében nem tér el Bruno Latour tételétől: a modernitás nagy tévedése, hogy megkülönböztethetőnek véli a társadalmat és a természetet, illetve az ember és nem-ember világát. Mintha az orosz biokozmisták által kitaposott ösvényen haladna tovább, Latour azt állítja, hogy *sohasem voltunk modernek*, mármint abban az értelemben nem, hogy a természet/kultúra „nagy felosztása” valójában sohasem létezett. Hiszen minden emberi kultúra egyfajta „barkácsolás”, hibridizációs művelet, amelyben idővel megkülönböztethetelenné válik a természetes és a mesterséges.

[14] Kétségtelen, hogy az eredendően isteni rendként megjelenő „természet” átformálására vagy meghaladására tett kísérlet jelentette az első igazi kulturális sokkot az ember életében. Így gondolta ezt Bataille és Foucault is. Mindketten a tiltások *megszegésében* vagy *áthágásában* vélték felfedezni az ember társadalmi

lényegét. „A tilalmak igazsága emberi magatartásunk kulcsa. Pontosan tudnunk kell és tudhatjuk, hogy a tilalmakat nem kívülről kényszerítik ránk. Ez világossá válik a szorongásban, amely akkor tör ránk, amikor megszegjük a tilalmat, főleg abban a megdermedt pillanatban, és amikor mégis engedünk a készítésnek, amelyre a tilalom vonatkozik (...) De a megszegés pillanatában szorongást érzünk, és enélkül nem volna tilalom: ez a bűn tapasztalata.” **[15]** A határsértés vagy áthágás problematikája Michel Foucault munkáiban is rendre megjelenik: „A határ és a határsértés egymás adósai létünk sűrűségéért: nem létezik határ, amely tökéletesen áthághatatlan volna (...) a határ erőszakosan utat nyit a határtalan felé, hirtelen magával ragadja a tartalom, amit kivet magából, elárasztja ez az idegen teljesség, ami a szívéig hatol. A határsértés létének határáig juttatja a határt; ráébreszti közletről leselkedő eltűnésére, arra, hogy abban fedezze fel önmagát, amit kizár önmagából (...)” **[16]**

dologi testté degradálódott

A huszadik században lassan, de biztosan hozzászoktunk, hogy inkább az ember lett az, aki a gépi-technikai világhoz alkalmazkodik, és ezt a változást

a *hús-vér* alapú emberi testtől távolodás folyamataként is leírhatjuk. A hús dologi testté degradálódott, amelyet többé nem lehet szellemi/lelki/testi egységként megragadni. A huszadik század első évtizedének Amerikájában megszületett, és a második világháború után világszerte viharos sebességgel terjedő testépítő divat már az *instrumentalizált test* újabb lehetőségeit vetítette előre. Évtizedek óta vitatkoznak arról, hogy sportnak tekinthető-e a testépítés. Jörg Schneller úgy érvel, hogy „nagyon hosszú ideig élt az a téves hit, hogy a testépítés valamiféle sport. Valójában ez egészen más, talán az egyik legradikálisabb 'művi vágy' azok közül, amelyeket az újkor óta kieszeltek. Ez lett a liberális demokrácia vezéreszméje: az ember nem az, ami, hanem amivé teszi magát.” **[17]** Vagyis a testépítő más, mint az eddig megszokott emberi lények. Testét nem valamilyen égi *readymade*-nek tekinti, hanem egy e világi én-műalkotásnak; egyfajta *work in progress*-ként viszonyul hozzá, amelyet mindig tökéletesíteni kell. **[18]**

Ez a felfogás jelenik meg Donna Haraway több mint harminc évvel korábbi tanulmányában, a *Kiborg kiáltvány*ban is. „A kiborg kibernetikus organizmus, gép és élő szervezet hibridje, éppannyira a társadalmi valóság szülötte, mint amennyire elképzelt teremtmény.” **[19]** A poszthumanizmus problematikájának francia kutatója, Jean-Michel Besnier így érvel: ha a kiborg fogalmán a biológiai organizmus és az önszabályozó kibernetikai eszközök mixtúráját értjük, akár már az 1960-as évek asztronautáinak szenzorokkal és detektorokkal „feljavított” testét is tekinthetjük kiborgoknak. **[20]** Újabban azt a lehetőséget is tanulmányozzák, hogy miként lehetne olyan nanorobotokat beépíteni az emberi testbe, amelyek ott folyamatosan cirkulálva kiszűrik, illetve kiirtják a rákos sejteket, hogy helyreálljon a DNS normális állapota. A „kiborgkorszak” itt van a nyakunkon, mert miként Pierre Lévy írja, testünk jórészt ma is hatalmas hibridtest, egyszerre biológiai, pszichológiai, társadalmi és techno-biológiai.

„Testünk voltaképpen a lánggra hasonlít. Gyakran kicsire összehúzódik, izolálódik, a környezeti világtól elkülönül, szinte mozdulatlan. Kicsivel később hirtelen nekiindul, hatékonyabb lesz a sport, illetve a drogok segítségével. Ezt követően úgyszólván egy bolygó sebességére kapcsol, virtuális karját az ég felé emeli (...). Hozzákapcsolódik a közösség testéhez, ugyanolyan fénnel csillog, mint a többi lángoló test. Majd újra visszafordul, visszahúzódik a privát szférába (...). Egy nap aztán teljesen leválik a hipertestről és kialszik.” **[21]**

biomediális autarkia

Ray Kurzweil, a poszt- és transzhumanizmus hirdetője feltételezi, hogy idővel nem a számítógép vagy robot veszi át a hatalmat az ember fölött, hanem maga az ember alakul át apránként gondolkodó géppé. Kurzweil víziójában fordított előjelet kap Günther Anders egykori kritikai megjegyzése a technokrata kor emberének „prométheuszi szegyenéről”. A prométheuszi szegyen az ember megszegyenülése az általa létrehozott technikai eszközrendszer teljesítőképessége előtt. Vagyis a gépek jobbak

lettek, mint mi magunk vagyunk! Napjainkra a Günther Anders-féle álláspont fokozatosan a perifériára szorult. A komfortos életre berendezkedett nietzschei *utolsó emberrel szemben a következő ember* már a kockázatos életvitel előre nehezen kalkulálható következményeit is vállalja, és energiái jó részét annak szenteli, hogy minél inkább meghaladja saját természetének immanens esetlegességeit, és minél jobban függetlenítsse magát környezeti világa külső feltételeitől. „Elsősorban egyfajta dizájnobjektumként viszonyul önmagához.” **[22]** Nyilvánvaló, hogy a biológiai tökéletesedés és biomedialis autarkia révén a társadalmi kultúra is a technokultúra részévé vált. Az is jól érzékelhető, hogy az ökológia lassan elveszíti vezető szerepét a világcivilizáció válságjelenségeinek megoldásában. Az új képlet rendkívül egyszerű: ha nem tudjuk megállítani a környezetszennyezés mértéktelen eszkalálódását – márpedig láthatón nem tudjuk –, akkor az élőszervezeteket (és elsősorban az emberi szervezetet) kell az új feltételekhez igazítani. A posztökológiai kultúra ilyen irányú törekvéseit csak felerősíti a 21. század biokapitalizmusa, amely nem fukarkodik tőkebefektetésekkel a bioemancipatív piac egyre szélesebbre táguló területein. A modernitás nagy elbeszélései nem tűntek el, csak radikálisan átalakultak. A világ és társadalom átalakításának átfogó projektjeit az öntökéletesítés privátprojektjei váltották fel.

A poszt- és/vagy transzhumanizmus vezéreszméjét a legvilágosabban Peter Sloterdijk fogalmazta meg: mára egyértelművé vált, hogy a több ezeréves kulturális, vallási és erkölcsi domesztikáció nem tette jobbá az embert. Sloterdijk úgy látja, a nyugati kultúrát magával ragadó technikaellenes hisztéria közvetett beismerése, hogy csődöt mondott a metafizikai/erkölcsi alapokon nyugvó embertökéletesítés. **[23]** A huszadik század véres történelme látványosan bizonyította, hogy a humanizmus atlétái, azaz a reneszánsz és felvilágosodás filozófusai végképp „leszerepeltek”. Az „ön-transzformációs” ideológiáknak nincs szükségük olyan korábbi „nagy elbeszélésekre”, amelyek továbbra is az emberiség emancipációjának hagyományos formáival operálnak. A poszt- vagy transzhumanisták számára az általános boldogságkeresésnek már nem kell a társadalmi, a politikai és az erkölcsi viszonyok tökéletesítéséhez kapcsolódnia: a jövőben az igazi boldogság kizárólag abból keletkezhet, hogy az ember kilép a biológia által meghatározott nyomorúságos

keretekből, és a technika vezérelte fejlesztésekkel átformálja az egyes individuumok életét. Volker Demuth némi szkepszissel viszonyul ehhez a radikális fordulathoz. Mint írja, ebben a kultúrában „(...) egyfajta vízió-szerű transzhumanista projekt áll az első helyen, amelyet épeszű ember nem utasíthat el. Ehhez azonban az is szükséges, hogy az ember annak a jó öreg *American spirit*-nek megfelelően gondolkodjon, amely mégiscsak megőrizte magában a hippy-lázadás kiberkultúra-utópiájának némi maradékát, amely most a kaliforniai 'mindent megoldunk fixáltság' mentalitásaként született újjá.” **[24]**

Mindebből pedig az következik, hogy a filozófusoknak és a humántudományok képviselőinek át kell adniuk a terepet a géntechnológusoknak, az informatikusoknak és a posztbiológiai korszak különféle dizájnereinek. Mert ahogy Julian Huxley, az evolúciós humanizmus képviselője írta: az evolúciós humanizmus azzal a naturalista meggyőződéssel lép fel, hogy az emberi intellektus egészen új irányokat szabhat a biológiai fejlődésnek.

mesterséges intelligencia

Daniel Dennett sem zárja ki, hogy eljöhét egy korszak, amikor az emberek dialóguspartnerként, azaz beszámítható identitással rendelkező lényekként kezelik

az intelligens gépeket és mesterséges intelligenciákat. Az amerikai filozófus abból indul ki, hogy emberi alkotótevékenységet legkifizetődőbb a természeti és a kulturális evolúció funkcionális teljesítményeként értelmezni. Darwinhoz csatlakozva vallja, hogy nincs igazuk a kreacionistáknak, akik isteni beavatkozásból eredeztetik az emberi tudatot (például úgy, hogy Isten „leket lehelt” Ádám agyagtestébe). De azok is tévednek, akik karteziánus módon feltételezik, hogy minden szándékos cselekedet mögött rejtőzik valamilyen identikus „én-szubsztancia”. Mindez nem így van, mondja Dennett, mert az ember „én-identitása” végső soron különleges „software”, egyfajta képesség, amellyel egy „számítógépprogram” képes egy másik programmal ellátni egy újabb számítógépet, majd egy harmadikat és így tovább, a végtelenségig. A társadalmi normák, a jogszabályok és az erkölcsi értékek maguk is csak programok, amelyek az evolúció során egyre differenciáltabb funkciókat teljesítenek. Az ember narratív identitásának nincs egyetlen térben és időben rögzíthető helye. „Hol található az a dolog, amit az *én tulajdon narratív önreprezentációmnak* nevezhetek? Sehol. Vagy éppen ott, ahol akarjátok.” **[25]** Ebből pedig egyenesen következik, hogy nem tátong áthatolhatatlan szakadék az ember és a mesterséges intelligencia intencionális teljesítménye között. „Tény, hogy napjainkban a komputereknek még nem jut központi szerep az irodalmi alkotások létrehozásában, noha már van mesterséges játékos a sakkozás világában, ez pedig az IBM Deep Blue, továbbá létezik mesterséges zeneszerzője is az EMI-nek, amelyet David Cope hozott létre. Ezek a mesterséges intelligenciák olyan eredményeket produkálnak, amelyek egyenértékűek az emberi értelem teljesítményeivel. Ki győzte le Kaszparovot a híres sakkvilágbajnokot? Az biztos, hogy nem Murray Campbell vagy valaki más az IBM csapatából. A Deep Blue győzte le a világbajnokot! A gép jobb, illetve más játékstratégiát eszelt ki, mint amit dizájnerei, azaz az IBM csapat specialistái beleépítettek. Ezért a csapat egyik tagja sem állíthatja magáról, hogy ő győzte le Kaszparovot.” **[26]** Az persze nyilvánvaló, hogy a Kaszparov fejében lévő agysejtek más anyagokból vannak és másképpen strukturáltak, mint a Deep Blue architektúrája. Végül is, mondja Dennett, miért ne lehetne ugyanúgy mesterséges elmét létrehozni, mint ahogyan műszívet készítünk. „Ha egyszer rájövünk, mit tesz az elme (mit tesz a fájdalom, a hiedelem stb.), akkor képesek leszünk, hogy alternatív anyagokból elméket (vagy elemrészeket) készítsünk, amelyek ugyanarra

képesek.” **[27]** Az „érző lélek” – amit rendszerint az emberi lét specifikumának tekintünk – ez esetben feloldódna a tiszta funkcionalitásba: ha a mesterséges elektrokémiai folyamatok végső soron ugyanazt tudnák, mint az „emberi testbe zárt elme”, akkor mi értelme a természetes és a mesterséges intelligenciák megkülönböztetésének? Ezek a gondolatok újabb kérdéshez vezetnek, hogy legalábbis távlatilag miféle együttélésre kell berendezkednünk a robotokkal és mesterséges intelligenciákkal, vagyis milyen jogi és morális szabályokat kell kidolgoznunk ahhoz, hogy lehetőleg minél kevesebb konfliktus keletkezzen ebben a különös kapcsolatrendszerben. Japánban és Dél-Koreában egyre többen gondolják, hogy a lakosság gyors ütemű elöregedéséből adódó gondok akár már a közeljövőben orvosolhatók robotok segítségével. A kórházakban és öregotthonokban robotok végeznék el az idősgondozás feladatait, amelyek jelentős emberi „élőmunkát” igényelnek. A robotok adják be a gyógyszert, kicserélik a lepedőt, sőt, akár meg is mosdatják a betegeket, miután az ágytálat kiürítették. Egyáltalán nem elképzelhetetlen, hogy mindez hamarosan napi valóság lesz, de azért néhány kínzó kérdés motoszkál az ember fejében. Vajon egy ilyen robotápoló képes lesz-e, hogy „humánusan szelektálja” a szellemileg és fizikailag leépült aggastyánhoz érkező látogatókat? Beengedi-e a kórterembe a beteg évtizedek óta nem látott barátját, akivel ugyan egykor csúnyán összeveszett, de aki most, az életük alkonyán, békülési szándékkal látogatja?

Volker Demuth *A következő ember* című könyvében különbséget tesz a nietzschei *utolsó ember* és a biokapitalizmus *következő embere* között: „a természetet immár alapvetően megváltoztattuk. A következőkben nem inkább arra kellene törekednünk, hogy a saját természetünket változtassuk meg? A terv, ami körül minden forog, és ami talán segítségünkre lehet, biológiai sorsunk korrigálása. S ennek a korrektúrának a neve: a következő ember.” **[28]** A Nietzsche-féle *utolsó embert* a poszt- és transzhumanizmus *következő embere* váltja fel, akit nem lehet csak biológiai és társadalmi fogalmakkal definiálni. Némelyek alapvetően pozitívan fogadják a posztbiológiai korszak beköszöntét, és annak esélyét látják benne, hogy a bioszféra általában, de kiváltképpen maga az ember talán mégis túlélheti a szinte biztosan bekövetkező ökológiai katasztrófákat. Ha már a biológiai szférát nem tudjuk megmenteni, mondják a posztbiológiai korszak élharcosai, akkor alkalmazkodjunk mi az új környezethez. „A jövőben az élet értéke alapvetően a posztbiológiai adaptációtól

függ.” **[29]** A genetikai fitness, a szervezet biomedikális optimalizálása és ennek sikeres összekapcsolása a környezeti intelligenciák médiumaival: ez az, amit *következő emberek* nevezünk. Ez a változás nemcsak az egyes individuumokat érinti, hanem végső soron társadalmi, politikai létünket is radikálisan átalakítja. „A következő ember esetében az élet színjátéka már nemcsak szimbolikus formákban és terekben játszódik le, hanem a techno-tudományos valóság színpadán. A reprodukciós medicina, a molekuláris- és sejtbiológia, az idegtudomány, a biotechnológia, a bio-protetika és más tudományos iniciatívák összjátéka (ezek azok a kutatási területek, amelyek az egyetemeken és a kutatóintézetekben mindenütt óriási nyomásnak kitéttek, hogy mihamarabb 'eredményeket produkáljanak'). Ezek a kutatási területek aztán összefonódnak a biomédiumokkal, és végül összekapcsolódnak a mindennapok olyan újszerű életmódogyakorlataival, mint a fitneszipar, az esztétikai-plasztikai sebészet, az egészséges táplálkozás és más effélék. Mindezek érdekes kulturális alakzatokat adnak ennek a Deep Play-nek.” **[30]**

*

Az emberi természet géntechnológiai optimalizálása is számos erkölcsi kérdést vet fel. Michael J. Sandel a *Védőbeszéd az embertökéletesítés ellen* című munkáját érdekes történettel indítja. A kétezres évek elején az USA-ban egy siket pár gyermeket szeretett volna. Fontos, hogy egynemű (leszbikus) pár volt. A pár mindkét tagja, név szerint Sharon Duchesneau és Candy McCulloch ragaszkodtak ahhoz, hogy nemcsak „úgy általában” gyereket, de kifejezetten siket gyereket szeretnének, mivel ők maguk saját siketségüket speciális kulturális identitásként, nem pedig fogyatékoságként élik meg. „Siketnek lenni nem más, mint meghatározott életstílussal rendelkezni”, mondták. **[31]** Duchesneau ezt azzal egészítette ki, hogy párjával együtt teljes értékű embereknek érzik magukat, és mint a siketek közösségének tagjai, joguk van, hogy utódaik is hasonló emberek legyenek, mint ők maguk. Hogy tervük sikerüljön, olyan spermadonort kerestek, akinek felmenői öt nemzedékre visszamenően siketek voltak. Tervüket sikerült is megvalósítani, és Gavin nevű fiuk valóban siketen született. De a frissen szülővé avanszált pár csodálkozhatott a legjobban, amikor a Washington Postban egy sor felháborodott olvasói levél jelent meg, amelyekben a levélírók szemére vetették a párnak, hogy önző céljuk megvalósítása érdekében

közreműködtek egy fogyatékos gyermek megszületésében. Duchesneau azt válaszolta a vádakra, hogy „mi viszont úgy látjuk, hogy amit tettünk, az lényegét illetően nem különbözik attól, amit a heteroszexuális párok tesznek, amikor gyermeket akarnak.”

Talán az a legérdekesebb az egészben, hogy a tudomány képviselői közül számosan megértéssel fogadták a siket pár döntését. „Az a siket házaspár, amelynek egyik tagja in-vitro kezelésnek vetné alá magát, hogy siket gyermekük legyen, valószínűleg elfogadható döntést hozna. Mi legalábbis támogatnánk egy ilyen döntést” **[32]** – mondta az angol Siketek Királyi Nemzeti Intézetének (The Royal National Institute for

Deaf People) szövegírója. Ugyanakkor a német morálfilozófus, Robert Spaemann a *Nemzeni, nem legyártani* című írásában kommentálta a nyilatkozatot: „Az örültség láthatóan nem ismer határokat.” [33]

Sandel maga is bizonytalan, miként foglaljon állást az ügy erkölcsi megítélésével kapcsolatban. Első lépésként azt tanácsolja, hogy a tisztánlátás kedvéért vegyünk szemügyre egy másik, az előbbivel látszólag szöges ellentétben álló esetet. A siket gyerekről folytatott vitával nagyjából egy időben történt, hogy az egyik ismert amerikai egyetem diákújságjában különös hirdetés látott napvilágot. Egy terméketlen, de minden valószínűség szerint tehetős házaspár petesejt-donort keresett, de nem akármilyet. „A hölgynek legalább 178 centiméter magasnak kell lennie, továbbá legyen atletikus alkatú, olyan családból származzon, amelyben nem fordultak elő öröklött betegségek, illetve átlagon felüli intelligenciával rendelkezzen. A hirdetés azzal zárult, hogy az ezeknek a szempontoknak megfelelő donornak 50 000 ezer dollár üti a markát.” [34] A hirdetés szövegét olvasva úgy tűnik, a házaspár nem egyszerűen olyan gyermeket szeretne, aki hasonlít rájuk, hanem aki jóval magasabb és sokkal intelligensebb, mint ők maguk. Ez az eset is hasonló felháborodást váltott ki: valóban van valami félelmetes abban, hogy a természet szerencsejátékát kiiktatva, a szülők a saját preferenciáikra hagyatkozva, meghatározott genetikai adottságokkal rendelkező utódokat tervezhetnek „maguknak”.

Sokan fogalmazzák meg vádként, hogy a modern ember „isten helyét szeretné elfoglalni”, s a természetet, természetesen elsődlegesen a *saját természetét*, a maga kedvére és ízlésére próbálja átformálni. Ez a vád jórészt igazságtalan, hiszen – Bruno Latour kapcsán is láttuk – az emberi kultúra lényegéhez tartozik, hogy a természet ellenfogalmaként definiálja magát, illetve az ember jogot formál arra, hogy tetszése szerint húzza meg a kultúrát a természettől elválasztó határokat. De ez a tény nem iktatja ki az embernek mint morális lénynek a felelősségét, hogy esetről esetre mérlegelje döntései hosszú távú következményeit.

fiú utódokra vágyó férfiak

Sandel a *nemek kiválasztása* című projekt kapcsán nagyon meggyőzően szemlélteti ezt az „alapigazságot”. A szülők köztudottan

évezredek óta próbálkoznak azzal, hogy tetszésük szerint válasszák meg utódaik nemét. Arisztotelész például azt tanácsolja a fiú utódokra vágyó férfiaknak, hogy a nemi aktus előtt madzaggal kössék el bal heréjüket, s akkor a feleségük bizonyosan fiút fog szülni. A Talmud azt tanítja, hogy a nemi érintkezés során a férfinak „vissza kell tartani magát”, tehát lehetővé kell tennie, hogy a nő jusson el hamarabb az orgazmushoz, s akkor az Isten fiú utóddal fogja megajándékozni. Manapság persze már a biotechnika ajánlja fel a segítséget ott, ahol ezek a házilagos módszerek nem segítenek. A nemek kiválasztásának korszerű technikája a születés előtt magzatvíz- és ultrahang vizsgálatokhoz kapcsolódik. Ezeket eredetileg azért fejlesztették ki, hogy még időben felismerjék az olyan születési rendellenességeket, mint amilyen a nyitott gerinc, illetve a kromoszóma rendellenességre visszavezethető Down-szindróma. Csakhogy ezek a diagnosztikai eszközök arra is alkalmasak, hogy a születendő gyermek nemét megállapítsák, és adott esetben a szülők kívánságára a terhességet megszakítsák. És éppen ebből adódnak a gondok. Ugyanis egy sor kultúrában még napjainkban is továbbélnek azok a tradíciók, amelyek a lánygyermeket kevésbé értékesnek tartják, mint a fiúkat. Mindez nagyon jól érzékelhető az indiai és kínai születési statisztikák alakulásán. Például Indiában az utóbbi három évtizedben jelentősen csökkent a leány újszülöttek száma. Amíg az 1980-as években korábban 1000 fiúcsecsemőre 967 lánycsecsemő jutott, addig a kétezres évek elejére ez a szám 927-re csökkent. A prenatális diagnosztika eszközeivel felszerelt radiológusok járják az indiai falvakat, és felajánlják szolgálataikat a helyi lakosoknak. „Mumbai egyik klinikája közölte, hogy a náluk elvégzett 8000 terhesség-megszakítás egyetlen eset kivételével mind a nemi kiválasztás célját szolgálta.” **[35]** A nemek közötti arányok szándékos eltorzítása hosszú távon instabil társadalmi viszonyok kialakulását eredményezheti, és ma még beláthatatlan következményekkel járhat. Nyikolaj Fjodorov talán nem is járt olyan messzire az igazságtól, amikor jó száz évvel ezelőtt azt állította, hogy a férfiak által indított háborúk mögött főként a nők megszerzésének motívuma áll.

Az is igaz, írja Sandel, hogy a nemek kiválasztásának ma már nem feltétlenül kell terhesség megszakításhoz kapcsolódnia. Azok a párok, akik a mesterséges megtermékenyítés lehetőségével szeretnének élni, már azelőtt kiválaszthatják a születendő gyermek nemét, mielőtt a megtermékenyített petesejtet beültették az

anyaméhbe. Itt viszont újabb erkölcsi kérdések vetődnek fel. Az *in vitro* *fertilizáció* (mesterséges megtermékenyítés) során a nem megfelelő genetikai minőséggel rendelkező embriókat általában megsemmisítik. Sandel joggal veti fel a kérdést: miképpen foglaljunk állást a prenatális diagnosztika és a mesterséges megtermékenyítés szédítő lehetőségeiről, amelyek már nemcsak a nemek kiválasztását, hanem a születendő gyermek hajszínét, testmagasságát, zenei tehetségét is képesek befolyásolni? Ha kékszemű utódot szeretnének a szülők, akkor a feleslegesnek ítélt „barnaszemű” embriókat el lehet pusztítani? Ráadásul azok, akik az emberi génállomány szisztematikus tökéletesítésére szavaznak, képtelenek megmondani, hogy ezt a szelekciót miféle kritériumokra támaszkodva kellene elvégezni. Mert miként Robert Spaemann mondja: „Voltaképpen milyen legyen a jövő kívánatos embere? Intelligensebb legyen vagy inkább szerencsésebb? Legyen melegszívű, kreatív, szerény, robusztus és szenzibilis? Ezeket a kérdéseket azért kell feltennünk, hogy lássuk a helyzet abszurditását. Továbbá túlzott elbizakodottság (ezt nevezték a régi görögök *hübrisznek*) lenne a jelenleg élő nemzedékek részéről, ha olyan mértékben szeretnék uralni a következő nemzedéket, hogy a még meg nem született emberek a maguk 'éppúgy létét' teljes egészében a felmenőik preferenciáinak köszönhessék.” **[36]**

genetikai feljavítás

Ugyancsak problematikusnak találom a genetikai feljavítás liberális változatát is. Az egyik képviselőjük, Allen Buchanan, az igazságosság eszméjének kiterjesztéseként értelmezi a prenatális diagnosztika és genetika szédítő teljesítményeit. Buchanan szerint a központi kérdés, hogy voltaképpen *mit jelent a mindenkét megillető egyenlő esélyek elve*. Egészen a legutóbbi időkig a redisztributív (újraelosztó) igazságosság szempontjai a társadalmi egyenlőtlenségek korrigálására irányultak. Buchanan viszont úgy látja, nemcsak a „szociális szerencsejáték” veszteseit (a szegényeket, halmozottan hátrányos helyzetűeket stb.) kellene valamiképpen kárpótolni, hanem a „természetlontó” olyan veszteseit is, mint amilyenek mondjuk az átlag alatti intelligenciával, illetve túlzottan alacsony terméssel született embertársaink. Való igaz, eddig úgy nézett ki, hogy ezeknek az embertársainknak életük végéig együtt kell élniük hátrányaikkal, de most,

hála a pozitív vagy más néven terápiás genetikának, minden megváltozhat. Buchanan a minden iskolás gyermeket megillető, „védőoltáshoz való jog” analógiájával érvel: miért ne járna ki egy (orvosilag) bizonyítottan alacsony termettel sújtott embriónak a jog, hogy átlagos magasságú emberként lássa meg a napvilágot? Hasonlóan gondolkodik a liberális filozófus, Robert Nozick is. Ő valamiféle „genetikai szupermarketet” vizionál, amelyben a szülők úgy választanak ki jövőbeli utódaik tulajdonságait, miként napjaink embere tetszése szerint (és persze pénztárcája lehetőségeihez mérten) tölti meg áruval bevásárlókosarát az üzletben. „Ennek a szupermarket-rendszernek az lenne a nagy előnye, hogy itt nem létezne semmiféle centralizált döntési-instancia, amely meghatározza, hogyan nézzen ki a jövő emberfaja (esetleg emberfajai).” **[37]** Annyit mindenképpen elismerhetünk, hogy ez a „liberális eugenika” kevésbé veszélyes, mint a régebbi, tehát a nyilvánvalóan rasszista változatok. Mégis úgy gondolom, hogy a felelős ember erre a változatra sem mondhat „nyugodt lélekkel” igent. Már csak azért sem, mert az effajta orvosi beavatkozások minden valószínűség szerint rendkívül költségesek lesznek. Ez pedig azt jelenti, hogy a nagyon gazdag emberek talán megengedhetik maguknak, hogy „superman” utódokat „vásároljanak”, de a többség számára mindez csak álom marad. **[38]**

Persze vannak derűlátó gondolkodók, mint például Pokol Béla. Az ő felfogása inkább a Ray Kurzweil-féle optimista változathoz áll közel, és feltételezi, hogy a költséges biotechnológiai eljárások „rövid időn belül olcsóvá válnak hisz alig van bennük anyag- és energiaköltség , így egy idő után a legszélesebb körben bevetté és rutineljárásokká válhatnak.” **[39]** Napjaink valóságát látva én hajlok a szkepticizmusra. Például a hiányzó fogak pótlása nemigen tekinthető extrémén bonyolult orvosi beavatkozásnak, az idősebb és rossz anyagi körülmények között élő embertársaink fogazata mégis siralmas képet mutat. Mert számukra reménytelen több százezer (esetleg több millió) forint előteremtése a szükséges beavatkozások finanszírozására. **[40]**

uralták gyermekeik jövőjét

Nem érdemes bagatellizálni ezeket a kérdéseket, mégis úgy vélem, a genetikai szelekció szociológiai következményeinél több fejfájásra adnak okot a morális és jogi

dilemmák. S ezek nyugtalanítják Michael Sandelt is. Az világos, hogy a terápiás célzatú génebeszeti eljárások nem kifogásolhatók sem jogi, sem morális értelemben. Az összejt kutatások területén igen látványos eredmények születtek az utóbbi évtizedekben, s a tudósok szerint minden reményünk megvan, hogy az olyan betegségeket, mint a diabétesz, a Parkinson-kór, a gerincvelő sérülések már az embrióból kivont törzssejtekben is kimutassuk anélkül, hogy az embrió elpusztulna. Idővel talán magát az embriót is gyógyítani lehet. Más a helyzet az úgynevezett feljavító genetika esetében, amikor nem egy meglévő vagy potenciális betegséget szeretnének eliminálni, hanem a *genetikai optimalizálás* nevében új, a természet „szerencsejátékában” nem szereplő intellektuális vagy fizikai képességgel kívánják ellátni az újszülöttet. Sandel – csatlakozva Jürgen Habermas álláspontjához – visszautasítja a „feljavítás pártiak” érvét, hogy a szülők bizonyos értelemben eddig is uralták gyermekeik jövőjét. Igaz, egy „ráménős” szülő akár hároméves korában a zongora mellé kényszerítheti gyereket (ha éppen zongoraművész hivatást álmodott neki) vallásos vagy éppen liberális szellemben nevelheti, és így tovább. Ezekben az esetekben a szülői akarat mégsem abszolút determináció, hiszen az így nevelt gyerek felnőtt korában akár hátat is fordíthat a szülői akaratnak, és a maga választotta hivatás és értékrend alapján szervezheti életét. Más a helyzet a feljavító genetikával. Ha valakibe embrió korában kiváló énekhangot plántáltak, de felnőve az illető éppen nem operaénekes, inkább matematikus lenne, csak átkozhatja szülei „gondoskodó előrelátását”, mert megváltoztathatatlan kényszerként nehezedik rá döntésük. **[41]** De az ellenkező esetek is problematikusak. Ha egy válogatott kosárlabdázó nem tudja elkapni az átadott labdát, mert az túl magasan repült felé, akkor a tréner ma még azért vonja kérdőre, miért nem edzett kitartóbban (akkor talán magasabbra tudott volna ugrani). Viszont a jövőben már azért is felelősségre vonhatja az edző, hogy a szülei miért nem gondoskodtak arról, hogy tíz centivel magasabbra nőjön. **[42]** Nem vagyunk könnyebb helyzetben akkor sem, ha ugyanennek a másik oldalát vesszük szemügyre. „Némely adottságunkra most úgy tekintünk, hogy azt a természetnek,

Istennek vagy a sorsnak köszönhetjük, azaz nem vagyunk felelősek azért, amilyenek éppen vagyunk. De minél inkább mesterei leszünk genetikai kondíciónknak, annál nagyobb teher nehezedik ránk, hogy a belénk plántált tehetségből hozzuk ki a maximumot” **[43]** – írja Sandel. Vagyis a feljavító genetikai beavatkozások végképp összezavarják az embert, hogy megítélje, mi számít a saját teljesítményének, mi az, amire joggal lehet büszke (vagy éppen mi az, amiért szégyenkeznie kell), illetve mi az a teljesítmény, amit az orvostudomány (és a tehetős szülei) helyezett belé.

Más érvek is a genetikai tökéletesítés ellen szólnak. Ezek közül talán az a legfontosabb, ami a kölcsönös szolidaritás és felelősségvállalás értékeinek rombolására figyelmeztet. A társadalmi szolidaritás alapját az „egy adott kockázatközösséghez” tartozás általános elfogadása jelenti. Normális esetben az is rendesen fizeti az egészségügyi biztosítás rá eső részét, aki hetvenéves koráig még csak náthás sem volt. De mi történne, ha a genetikai feljavítás eredményeképpen az emberi faj „több részre szakadna”, ha továbbra is lennének a maihoz hasonló, átlagos adottságú „természeti emberek”, illetve megjelennének genetikailag tökéletesített

„felsőbb rendű fajok” is? Vajon lenne értelme továbbra is egységes kockázat- és sorsközösségről beszélni? A genetikailag optimalizált lények mondhatnák, hogy nekik eszük ágában sincs a társadalombiztosítási járulékot befizetni, hiszen ők legalább kétszáz évig élnek úgy, hogy közben minimális az esélyük valamilyen betegségre.

Tudom, hogy ma jóval prózaibb dilemmák foglalkoztatják az embereket. Viszont az is jól érzékelhető, hogy a jelenlegi történések szédítő sebességre kapcsolnak. Már csak ezért is célszerűbb az előrelátás és óvatosság – talán jobb félni, mint megijedni.

1. Lásd Besnier, Jean-Michel: *Demain les posthumains*. Le futur a-t-il encore besoin de nous? Hachettes Littérature Paris, 2009. 30. ↑
2. Idézi Groys, Boris: Kosmisch werden. In: Groys, Boris/Vidokle Anton (szerk.): *Kosmismus*. Matthes Seitz, Berlin, 2018. 13. ↑
3. I. m. 13. ↑
4. Lehetséges, hogy Fjodorov az *Iliászt* vagy néhány hasonló tematikájú görög drámát tekintette modellnek. ↑
5. Lásd Groys, i. m. 16. ↑
6. Muravjov nézetei lényegében egybecsengenek a kortárs elmefilozófusok (például Daniel Dennett) felfogásával. ↑
7. Groys, i. m. 23. ↑
8. Muravjov álláspontja azért is különleges, mert sok szempontból „kilóg a sorból”. Ahogy Gilbert Hottois belga technikafilozófus írja, a mesterséges „embertökeletesítés” kapcsán két „nagy elbeszélés” figyelhető meg az európai kultúrában. Az egyik a kereszténységhez, a másik a baloldali/szociáldemokrata állásponthez kötődik. E két változat a lényegét tekintve nemigen különbözik. Mert a keresztények és a baloldali szociáldemokraták is ugyanazon az oldalon állnak: az úgynevezett *bio-konzervativizmust* képviselik. A kereszténység eredeti (pre-darwinista) álláspontja szerint az Isten hat nap alatt teremtette meg a világot, és a biológiai evolúció folyamata ezzel véget is ért. A szociáldemokraták szintén úgy gondolják, hogy az emberiség haladása kizárólag a társadalmi-politikai szférában (gazdaság, jog, politika) megy végbe, és a fejlődés ténye az emberi kapcsolatok fokozatos differenciálódásában és az életviszonyok folyamatos javulásában érhető tetten. Lásd Hottois, Gilbert: *Humanismo, Transhumanismo, Posthumanismo*. Universidad El Bosque Revista Colombiana de Bioética. Vol.8. No 2 Julio-Diciembre de 2013. 147. Csakhogy a valóság ennél összetettebb. Láthatóan Hottois nem ismeri azokat a vitákat, amelyeket a 19. század második felében a német munkásmozgalom teoretikusai folytattak az ember genetikai tökéletesítésének lehetőségeiről. A „baloldali eugenikáról” lásd Mocek, Reinhard: *Biologie und soziale Befreiung. Zur Geschichte des Biologismus und der Rassenhygiene in der Arbeiterbewegung*. Peter Lang Verlag, Frankfurt am Main, 2002. ↑
9. Groys, i. m. 25. ↑
10. Caillois, Roger: *Le robot, la bête et l'homme*. Éditions de la Baconnière, Genève, 1966. 25. ↑
11. Vö. Besnier, 32. ↑
12. Pokol Béla: *A mesterséges intelligencia társadalma*. Kairosz Kiadó, Budapest, 2018. 36. ↑
13. Demuth, Volker: *Der nächste Mensch*. Matthes & Seitz, Berlin, 2018. 94. ↑
14. Latour, Bruno: *Sohasem voltunk modernek*. Ford.: Gecser Ottó. Osiris Kiadó, Budapest, 1999. ↑
15. Bataille, Georges: *Az erotika*. Ford.: Dusnoki Katalin. Nagyvilág, Budapest, 2001. 45–46. ↑

16. Foucault, Michel: Előszó a határsértéshez. In: Uő. *Nyelv a végtelenhez*. Ford.: Sutyák Tibor. Latin Betűk, Debrecen, 1999. 74–75. ↑
17. Idézi Demuth, Volker: *Fleisch*. Versuch einer Carneologie. Matthes Seitz, Berlin, 2016. 256. ↑
18. Lásd még Kiss Lajos András: *Az emberi test konstrukciói*. A sztriptíztáncostól a testépítőig és még tovább... Korunk, 2018/11. ↑
19. Haraway, Donna J.: Kiborg kiáltvány: tudomány, technika és szocialista feminizmus az 1980-as években. Ford.: Kovács Ágnes. *Replika*, 2005. 11. (51–52. szám), 107. ↑
20. Alexandre, Laurent / Besnier, Jean-Michel: *Les robots font-ils l'amour?* Le transhumanisme en 12 questions. Dunod, Paris, 2016. 46. Laurent Alexandre Besnier beszélgetőtársa emlékeztette kollégáját, hogy Franciaországban 2013. december 18-án a *société Carmat* orvosai mesterséges szívet implantáltak egy terminális állapotban lévő szívbetegbe, így őt lehet az első valódi kiborgnak tekinteni. I. m. 46. ↑
21. Idézi Besnier, i. m. 69. ↑
22. Demuth, *Der nächste...*, i. m. 155. ↑
23. Sloterdijk, Peter, *La Domestication de l'Être*. Pour un éclaircissement de la clairière. Ford. Olivier Mannoni. Éditions Mille Et Une Nuits. Paris, 2000. Másik könyvében Sloterdijk arról értekezik, hogy az eljövendő történelem hőse az úgynevezett *homo immunologus*, a *homo repetitivus* és a *homo artista* lesz, aki a Rilketől jól ismert *Változtasd meg élted!* imperatívuszának engedelmességgel, mintegy poszt-nietzscheánus lény, a legváltózatossabb eszközöket veszi igénybe önmaga tökéletesítésére. Lásd Sloterdijk, Peter: *Du musst dein Leben ändern*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2009. ↑
24. Demuth, i. m. 116. ↑
25. Lásd Julina, N. Sz.: *Golovolomki problemi szoznanyija*. Konceptija Denneta. KANON, Moszkva, 2004. 196. ↑
26. Dennett, Daniel: In Darwin's Wake, Where Am I? (oroszul). In: Julina, i. m. 417. ↑
27. Dennett, Daniel: *Micsoda elmék*. A tudatosság megértése felé. Ford.: Orosz István. Kulturtrade Kiadó, Budapest, 1996. 73. ↑
28. Demuth, Volker: *Der nächste Mensch*. Matthes & Seitz, Berlin, 2018. 43. ↑
29. I. m. 152. ↑
30. I. m. 142. ↑
31. Idézi Sandel, Michael J.: *Plädoyer gegen die Perfektion*. Ethik im Zeitalter der genetischen Technik. Mit einem Vorwort von Jürgen Habermas. Ford. Rudolf Teuwsen ↑
32. Spaemann, Robert: Gezeugt, nicht gemacht. In: Geyer, Christian (Hg.): *Biopolitik*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main. 2001. 43. ↑
33. I. m. 43. ↑
34. Sandel, i. m. 24. ↑
35. I. m. 40–41. ↑
36. Spaeman, i. m. 42. ↑
37. Idézi Sandel, i. m. 97. ↑
38. „(...) Lee Silvel, aki egyébként buzgón igyekszik elfogadtatni a génszűrészetet az emberek 'javításának' eszközeként, elborzad attól a lehetőségtől, hogy génmanipuláció révén egy genetikailag felsőbbrendű csoport állítható elő. Az általa cseppet sem kívánatosnak tartott forgatókönyv szerint az úgynevezett géngazdagok osztályába tartozók céltudatosan addig fejlesztik gyermekeik kognitív képességeit, mígnem azok már olyan mértékben fognak

különbözni a többi embertől, hogy valójában új faj egyedei lesznek.” Fukuyama, Francis: *Poszthumán jövődők*. Európa Kiadó, Budapest, 2003. 208. Ford.: Tomori Gábor ↑

39. Pokol, i. m. 66. ↑

40. Pokol Béla persze nem osztja a radikális liberálisok önfinanszírozó hozzáállását. Szerinte a biotechnikai eljárások alkalmazása akár része lehetne a társadalombiztosítási projektnek is, és a társadalmi egyenlőtlenségek további növekedésétől tartó egyenlőségpártiaknak a következőket javasolja: „egyenlőségpártiként inkább azt tegye az elemző, hogy sürgesse az állami felkarolást e témában szabályozás szintjén, illetve a szegényebb rétegek számára az állami támogatások biztosítását az ilyen eljárások igénybevételére.” Pokol, i. m. 66. ↑

41. Ha netán a kiváló énekhanggal együtt még a zene iránti fogékonyságot is be lehetne ültetni az embrióba, ez sem változtatna a helyzeten. Sőt, ebben az esetben a genetikailag feljavított ember még kevésbé tudja megítélni, hogy az általa elért teljesítményben mi az, ami „neki beszámítható”, s mi az, amit az orvostudomány helyezett belé. ↑

42. A példát Sandeltől kölcsönöztem. Sandel, i. m. 109. ↑

43. I. m. 109. ↑

kép | Vasile Dobrian művei, wikiart.org

Victor András

MINDANNYIAN MIGRÁNSOK VAGYUNK?

[INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ]

2020-05-03 | ESSZÉ, INTÉS AZ ŐRZŐKHÖZ

1) A szavak

Mit jelentenek elsődlegesen maguk a szavak?

A latin szótárak szerint: *migro 1* = 'költözik, vándorol'. Az 1-es szám azt mutatja, hogy melyik igeragozásba tartozik ez a szó. Az a-tövéek közé; ezért ragozott formában *migra-* a szó töve.

Ragozott formája a migrans (cselekvő folyamatos melléknévi igenév) = 'költöző, vándorló (állapotban lévő)', *vándor* – aki költözik, vándorol.

Származéka a migratio (migráció) = 'költözés, vándorlás', vagyis az élőhely áthelyezése máshova.

Prepozíciós származéka pl. az ex-migro > emigro = 'kivándorol', és az in-migro > immigro = 'bevándorol'. Ez a kettő csak nézőpontjában különbözik, hiszen aki migrál, az nyilván valahonnan *ex* és értelemszerűen máshova *in!*

Az eredeti latin igének nincs sem pozitív, sem negatív konnotációja. Semleges megnevezés. Ténymegállapítás.

2) Migráns állatok

Az állatvilágból származó példák azért is alkalmasak az induláshoz, mert érzelmek, előítéletek nélkül értelmezhetőek.

A) Évszakos migrációk

A tavasszal-ősszel oda-vissza repülő madarakat *költöző* madaraknak nevezzük. Angol nevük 'migrant birds', vagyis *migráns* madarak. Nagyon sok faj tartozik közéjük. Ilyen pl. az életmódját nevében is hordozó *vándorsólyom* (*Falco peregrinus*) És ilyen faj volt a *vándorgalamb* (*Ectopistes migratorius*), amely sajnos a vadászok mértéktelensége miatt 1914-ben kihalt.

Vannak vándorló emlősök is. Például a *gnú* (*Connochaetes gnou*), melynek milliós nagyságrendű csordái Afrikában a száraz és (viszonylag) csapadékos évszak váltakozásával vándorolnak egyszer északra, majd vissza.

a kör kezdődik előlről

Vándorló halakat is ismerünk. Például a *lazacot* (*Salmo salar*), de ez a faj nem az évszakok ritmusában vándorol ide-oda, hanem kifejlődési állapota szerint. Az Atlanti-óceánba ömlő

folyókban (tehát édesvízben) ívnak. A fejlődő egyedek 1–5 évig ott élnek, de nem nőnek nagyra. Majd csapatostul leúsznak a folyón, az óceánban megkeresik a táplálkozási helyüket, s ott hihetetlen gyorsan növekszenek. Tenyérnyi halacskából néhány év alatt 20 kg-os vagy még nagyobb példányok lesznek. Ekkor – akár vízéséseken keresztül – visszaúsznak ugyanabba a folyóba, ugyanoda, ahol világra jöttek, ott párzanak, s a kör kezdődik előlről.

Don O'Brien, flickr.com

B) Kiszorulás miatti migrációk

Tág értelemben migrációnak (máshova költözésnek) tekinthetjük, ha egy állat kényszerűségből megváltoztatja az élőhelyét, mert az eredetit az ember elfoglalta. Nagyon sok állat kénytelen részben vagy teljesen beköltözni a városokba, mert elfoglaltuk természetes élőhelyüket. A madarak közül a feketeterigók már évtizedekkel ezelőtt erdei madárból városi madárrá váltak, s ugyanez a folyamat látható a szarkák, mátyásmadarak, varjak, újabban az örvös galambok esetében is. Minthogy természetközeli állapotú erdő-területet már nem találnak eleget maguknak, lassan alkalmazkodnak a városi életterekhez.

Ugyanígy az emlősök közül az eredetileg erdőben élő nyestek is fokozatosan beköltöznek a városokba. „Jogos büntetésünk”, hogy éjszakánként a padláson dübörögve kergetőznek, nappal meg elrágják az autók vezetőkeinek műanyag borítását.

bejárnak a városokba kukázni

Ebben a városba költözési folyamatban egyébként nemcsak a természetes élőhelyek fogyatkozása játszik szerepet, hanem az is, hogy a városok – az ember életmódjából következően –

újfajta (és nagyrészt évszak-független) táplálkozási lehetőséget kínálnak ezeknek az állatoknak. Ez a két tényező együtt van annak a háttérében is, hogy a medvék Amerikában is, Európában is bejárnak a városokba kukázni, s hogy most már vaddisznó-családok „sétálnak” Budapesten az esti utcákon

C) Klímaváltozás miatti migrációk

Lassú – mármint nem evolúciós, hanem emberi léptékben lassú – migrációkat okoz a klímaváltozás is. Növény- és állatfajok fokozatosan elterjednek ott is, ahol azelőtt nem tudtak megélni. Az éghajlat melegedése miatt hazánkban egyre több mediterrán fajjal találkozunk. Énekes kabócával a budai hegyekben, majomkosborral a Karancs oldalában (a szlovák határnál).

Speciális migráció, amikor az ember közvetítésével – szándékosan vagy véletlenül – egy faj új élőhelyre kerül, s ott invazív fajjává válik, azaz rohamosan elterjed, kiszorítva az őshonos fajok egy részét. Ezzel gazdasági és egészségügyi problémákat is okozhat. Az invazívává válás alapja mindig az, hogy a betelepített vagy behurcolt fajnak új helyén eleinte (akár évtizedekig) még nincs természetes ellensége, ezért szaporodásában, terjedésében előnyben van az őshonos fajokkal szemben.

3) Migráns emberek

Az emberiség története az ősidőktől máig tele van migrációkkal, amelyeknek nyilván sokféle oka volt, van. A más élőhelyre „költözést” magyarázhatja az emberre alapvetően jellemző kíváncsiság. Akár a kalandkeresés. De az esetek döntő többségében nyilván nem ez az oka, hogy valaki – esetleg családját és minden vagyonát felpakolva (vagy odahagyva!) – elhagyja otthonát, hanem hogy számára az élet „otthon” valamiért lehetetlenné, alig elviselhetővé, fenyegetővé, kilátástalanná vált; megszűntek a normális élet lehetőségei. Például szűkössé – vagy akár biztosíthatatlanná – váltak a test fenntartásának (étel-ital, fedél, tisztálkodás, fűtés...) és a hozzá szükséges növénytermesztésnek, állattartásnak a lehetőségei. Vagy például üldözés – akár életveszély is – fenyegeti eredeti élőhelyén.

United Nations Photo, flickr.com

A) Az erőforrások szűkössé válása miatti migrációk

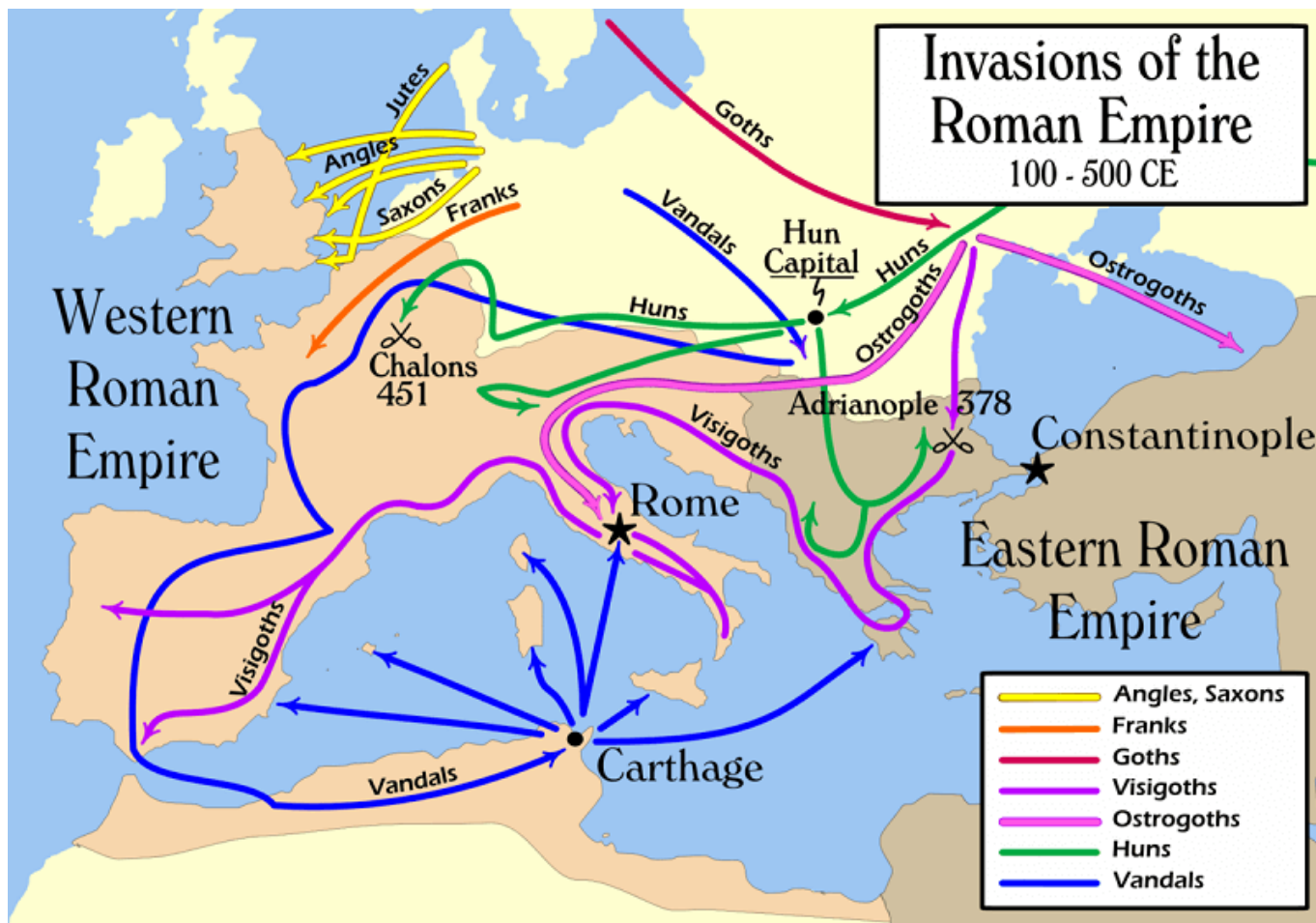
Bőségben élő mai emberként – a világ gazdag részéhez tartozva! – nehéz elképzelnünk, hogy az előző több tízezer évben kevés ősünk volt, akinek ne szűkösködésben telt volna az élete. Pedig az erőforrások szűkössége a régi emberek számára természetes volt. Persze a szűkösködés mértéke sem lényegtelen.

Amikor nagyjából 100 000 évvel ezelőtt emberösünk Afrikából elindult a (mai szóval) Közel-Kelet felé, nyilván nem a kíváncsiság, hanem a kényszer hajtotta. Arrafelé „költözött”, amerre jobbak voltak az életlehetőségei. Így jutott el Több mint 20 000 éve már Amerikába is (az akkor éppen száraz lábbal is átjárható Bering-szoroson keresztül).

lavinát indítottak el

Az időszámításunk kezdete előtti világ migrációiról keveset tudunk, de az ókori Európa története már bizonyítottan tele van azzal, hogy különböző nomád törzsek hol innen, hol onnan jöttek, mentek, vándoroltak. Gótok, vandálok (Afrikából), szászok, frankok migráltak Európaszerte. Ez a folyamat annyira fölerősödött a 4. században, hogy korszakjelzővé is vált. A „népvándorlás korának” nevezzük. Ennek fontos eseménye volt a hunok megindulása kelet felől nyugatra, hogy új, friss legelőterületeket vegyenek birtokba. És ezzel lavinát indítottak el. Arrébb szorították a gótokat, azok pedig az ő szomszédjaikat, azok pedig... Végül ez is hozzájárult a Római Birodalom hanyatlásához-bukásához, amely azután átrajzolta egész Európa történelmét.

Némileg leegyszerűsítés, mégis igaz, hogy a történelmi folyamat egyetlen közös hajtóereje volt, hogy minden nép kereste a jobb életlehetőségeket, de az egyik szaporodása, terjeszkedése elkerülhetetlenül elszívta egy másiktól az erőforrásokat, amely ezért kénytelen volt „odébb-állni”, s így tovább.

Római Birodalom 100-500

A népvándorlás még a 6–9. században is folytatódott. Ekkor jöttek a normannok, szlávok – és a magyarok. Mindenki kereste a maga „végleges” helyét. Kétségtelen, mi magyarok is vándorként (migránsként!) érkeztünk a Kárpátokhoz.

A magyarok bejövetele

Amikor már úgy-ahogy letelepedtünk a Kárpát-medencében, még mindig próbáltunk terjeszkedni nyugat felé. Ez az a kor, amelyet mi (óh, micsoda eufemizmus!) a „kalandozások korának” mondunk, holott egyértelműen gyilkos rablóhadjáratok voltak. Minthogy ekkor már kialakult, megszervezett államok és fejedelemségek voltak Európában, a „kalandozásoknak” kevésbé a terjeszkedés (azaz újabb lakhelyekre vonulás) volt a célja, sokkal inkább a sikeres rablás.

A cigányok a 10. század táján indultak el Ázsiából (azon belül Indiából) nyugat felé. Lényegében ugyanúgy, mint a magyarok, csak négy évszázaddal később. Végül ők is megérkeztek a Kárpát-medencébe, de ők tovább folytatták migrációjukat.

Cigány migráció

Még a 13. századi „tatárjárás” is rendelkezett némi migrációs színezettel – új területek elfoglalásának és belakásának szándékával –, de ekkor már végképp inkább „csak” a javak megszerzése volt a cél.

Az 1500-as évek végére Európa túlnépesedett. Nem volt elég termőföld, nem volt elég háziállat. Ráadásul ekkortájt (nagyjából 1350 és 1750 között) volt Európában az úgynevezett „kis-jégkorszak”. A megszokottnál 1-2 °C-kal alacsonyabb hőmérséklet hátrányos volt a mezőgazdaságnak. Egyre gyakoribb lett az éhezés. Ezért éppen „jókor jött” Amerika fölfedezése, ez lehetővé tette a túlnépesedés levezetését, kanalizálását. Egy pillanatig sem kétséges, hogy Európa a „fölöslegét” az amerikai őslakosok kárára, az ő élőhelyük (és életük) elvételével oldotta meg. Végző soron ez is migráció volt; „nemzetközi népvándorlás”. Az európaiak Amerikában migránsok voltak, akik – mint az invazív fajok – fejlettebb hadi technikájuk révén majdnem teljesen kiszorították az észak- és dél-amerikai indiánokat őseik földjéről, élőhelyükről.

Még a 17. században is előfordult túlnépesedés miatti népvándorlás Euráziában. Az utolsó nagyobb ilyen népmozgás volt, amikor a kalmükök a mostani Mongólia területéről Szibérián keresztül vándoroltak – részben az oroszok terjeszkedése miatt – a Volga alsó folyásához (ahol máig is élnek).

burgonyavész

A 19. század közepén (1845–49) a súlyos éhezést okozó burgonyavész – de legalább ennyire az angol földesurak kegyetlenkedései – miatt Írországból milliók migráltak Amerikába. Máig nagyon sokan őrzik ott ír identitásukat. [A burgonyaféléket (tehát a paradicsomot is) károsító gomba ekkor gyakorlatilag éveken keresztül teljesen elpusztította a krumpli-termést, pedig embernek és takarmányként állatnak is ez volt a fő tápláléka.]

Az elviselhetetlen elszegényedés okozta a magyar történelem egyik legsúlyosabb emigrációját is a kiegyezés utáni – más szempontból kivételesen virágzó – 40 évben. Ekkor „szorongó kivándorlóként” „kitántorgott Amerikába másfélmillió emberünk” (pontosan 1.815.117 fő).

A mezőgazdaság munkaerő-szükségletének csökkenése, a hagyományos paraszti életforma fokozatos okafogyottá válása következtében már a 19. században is elindult, de a 20. században végképp felerősödött a falusi lakosság városokba „migrálása”. Ez ma is tart. Végző soron a munkalehetőség csökkenése, s ezen keresztül a megélhetés fokozatos ellehetetlenülése a mozgatórugója ennek a vándorlásnak is.

Végül ide sorolhatjuk azt a kortárs migrációt is, hogy honfitársaink lassan az '56-os veszteséget megközelítő számban „ültették át” életüket Angliába és más európai országokba.

Climatalk.in, flickr.com

B) Üldöztetés miatti migrációk

Gyakran nem a gazdasági ellehetetlenülés váltja ki a kényszerű elmenekülést, hanem az állandó terrorfenyegetés, a testi-fizikai kiszolgáltatottság. A közvetlen életveszély.

A legrégebbi ilyen migráció, amelyről pontos részleteket is tudunk, a zsidók (i. e. 1400 körüli) kivonulása volt – „*exodus*” – az egyiptomi fogságból. Rabszolgák voltak ott, az egyiptomi fáraót szolgálták. De amikor a fáraó már a zsidó újszülöttek szisztematikus meggyilkolását rendelte el, mert félt az erősödő zsidó nép esetleges lázadásától, az üldözöttek Mózes vezetésével megszervezték, hogy kivonulnak, elhagyják Egyiptomot. Így is történt, s több évtizedes vándorlás után érkeztek vissza a mai Jeruzsálem környékére. (Erről szól a Bibliában Mózes 2. könyve, az Exodus.) A görög *εξοδος* (*exodosz*) = 'kivonulás, kimenés, kijárat, távozás'. [*εξ* = 'ki' + *οδος* = 'menni']

Ehhez hasonló, de sokkal kisebb mértékű modern kori migráció volt, amikor a zsidók 1830 és 1870 között, az állandóan ismétlődő pogromok miatt – az akkori Nagy-Magyarországgal szomszédos – Galíciából Magyarországra menekültek. Ebben az időszakban a magyarországi zsidóság létszáma a háromszorosára nőtt.

Kicsit később, a század utolsó két évtizedében, Amazóniában egész indián törzsek tették át lakóhelyüket – az életüket fenyegető kaucsuk-ültetvényes rabszolgavadászok elől menekülve – az őserdő mélyének eldugott részeibe, ahol mostanáig élnek (de most már az Amazóniát átszelő utak épülése miatt nem annyira eldugottan).

Az „1956-os forradalom emigrációjában” disszidált kb. 200 000 honfitársunk Ausztrián keresztül számos európai vagy amerikai államba. A „forradalom emigrációja” megnevezésen jól érzékelhető, hogy – míg a *migráns* szónak a politikai agymosás következtében ma már negatív háttérjelentése van – a pontosan ugyanazt kifejező *emigráns* szóval kapcsolatban nincs ilyen érzés az emberekben.

modern kori migráció

Terrorveszély miatti modern kori migrációra példa a rohingyák története. Ez egy muszlim kisebbség a döntően buddhista Mianmarban (régiben Burmában). Ők 2016-17-ben a fizikai megsemmisítés elől menekültek milliós nagyságrendben a szomszédos Bangladesbe, s a sorsuk azóta is rendezetlen, bizonytalan.

Az üldöztetés előli menekülés speciális esetei: a politikai emigrációk

Sok nép története, így a magyar történelem is tele van elbukott szabadságharcokkal, sikertelen felkelésekkel, vérbe fojtott lázadásokkal. A vesztes államférfiak és katonák pedig gyakran külföldre menekülnek. Emigrálnak.

Nevezetes politikai emigrációk a magyar történelemből:

Mikes Kelemen, II. Rákóczi Ferenc „titkára” – s nem mellékesen a magyar széppróza egyik megteremtője – a szabadságharc bukása után a fejedelemmel együtt emigrált külföldre. Lengyel-, majd Franciaország után végül Törökországban kötöttek ki.

Negyven évig élt Rodostóban [törökül Tekirdağ]). Rákóczi halála után is ott maradt, s ott is hunyt el.

Az 1848-as magyar szabadságharc bukása után Kossuth is emigrált. Nem nyugodva bele a vereségbe, Párizsban (Teleki Lászlóval és Klapka Györggyel) 1859-ben megalapította a Magyar Nemzeti Igazgatóságot, amely lényegében emigráns árnyékkormány volt. Ő is élvezte a törökök vendégszeretetét (Kütahya), de végül Itáliába költözött, s Torinóban (Turin) halt meg 1894-ben.

S egy érdekes lengyel példa: a 2. világháború kezdő lépéseként Hitlerék lerohanták Lengyelországot, majd megegyeztek Sztálinékkal Lengyelország szétosztásában. A lengyel állam vezetői emigráltak Franciaországba, ott folytatták munkájukat. Minthogy ezt az emigráns kormányt a legtöbb állam elismerte, Lengyelország jogilag továbbra is létező ország maradt. Franciaország náci megszállása után Angliába menekült az emigráns kormány, ezért leginkább „londoni kormány” néven ismeri a történetírás.

Fouquier, flickr.com

4) Napjaink migrációja (népvándorlása)

Manapság súlyos kihívás az európai országok számára is, hogy Közel-Keletről és Afrikából milliós nagyságrendű ember hagyja el otthonát, s indul Európába. A feladattal szembenezés és valamiféle kölcsönösen elfogadható, humánus megoldás keresése helyett a magyar kormány – az emberekben (még a tanult emberekben is) meglévő ösztönös idegenellenesség (xenofóbia; ξς (xenosz) = 'jövevény') szításával politikai tőkét kovácsol magának a migránsok elleni gyűlöletkeltéssel. S nem is sikertelenül. A kormánypropaganda egyik „ügyes” fegyvere, hogy hathatósan manipulálja a lakosságot a szavak rafinált megválogatásával. Eleinte mintha tettek volna némi különbséget a „menekült” és a „migráns” között, mondván, hogy a menekültnek nyomós oka van arra, hogy elhagyta a hazáját, a „migráncs” azonban kalandor, akit a jobb élet reménye érdekel, s élősködne a magyarokon, kihasználva az európai szociális juttatásokat. Most már gyakorlatilag csak rossz értelemben vett migránsokról van szó a kormány médiában.

próbáljon szerencsét

Bizonyára tényleg van léhűtő kalandor is a sok millió migráns, azaz vándor között. A többségük azonban kétségbeesve menekül – vagy menti a gyerekeit – a lehetetlenné vált otthoni

körülmények közül. A legtöbbször a reménytelenségtől kényszerítve teszi kockára az életét is, túlterhelt mentőcsónakkal próbálva átjutni a tengeren. És bizony százával ott is pusztulnak a sós vízben. A legtöbb migráns most – így tudjuk – Szíriából jön. Vajon miért hagyják ott a hazájukat, az otthonukat (ha van), s indulnak el a bizonytalanba? Mi van Szíriában, amitől ilyen súlyos a helyzet? A válasz röviden: éhhalál és tűzhalál. Szíria olyan földrajzi helyen fekszik, ahol a klímaváltozás miatt már több mint egy évtizede annyira súlyos aszályok vannak, hogy közel lehetetlenné vált a mezőgazdaság. Nincs ehető növény, nincs takarmány, nincs háziállat. Már hosszú évekkel ezelőtt jelezték ökológusok, hogy Szíriának melyek azok a területei, ahonnan hamarosan milliók lesznek kénytelenek elmenekülni, mert ott csak az éhínség a jövőjük. És a helyzet kilátástalanságát hatványozza, hogy évek óta folyik a háború, hol az egyik fél bombázza a várost, hogy elkergesse onnan az ellenségét, hol a másik. És ebbe még a szomszédos államok hadseregei – sőt az USA katonái is – bekapcsolódnak. Teljesen érthető, hogy milliók veszítették el a remény utolsó morzsáit

is, hogy belátható időn belül normalizálódik az élet a hazájukban. Ezért pénzzé teszik minden vagyontukat, odaadják a család egy fiatal, erős tagjának, hogy menjen, próbáljon szerencsét; s ha megtalálta, segítsen nekik is oda jutni. Magyarország pedig gyakorlatilag bűnözőkként bánik ezekkel az emberekkel, s mindent megtesz, hogy még akiről be is bizonyosodik, valóban az életét menti, az sem juthat tovább a tranzit-konténernél, mert visszatoloncolják Szerbiába. Ahonnan éppen most menekült.

Zárásként még két kitekintés:

1) A migránsokkal, jövevényekkel, idegenekkel, vándorokkal, menekülőkkel való bánásmóddal kapcsolatban egy magát a keresztény Európa részének tartó társadalom minden tagjának tudnia illik, hogy Jézus kikre mondja, hogy „az én Atyámnak áldottai”. Akikre igaz, hogy „éheztem és ennem adtatok; szomjúhoztam és innom adtatok; jövevény voltam és befogadtatok engem” (Máté 25,35). S magyarázatként még hozzáteszi: „Bizony mondom néktek, ha megcselekedtétek eggyel az én legkisebb atyámfiai közül, én velem cselekedtétek meg.”

2) A vírusok is migránsok. A koronavírus is. Vándorolnak országról országra, denevérről emberre, emberről emberre. De ma már egyre világosabb, hogy nem az elzárkózás a végső lényege a megoldásnak, hanem az összefogás, a globális szolidaritás, a bajba jutottak azonnali megsegítése. A tudás, az információk, vakcinák és lélegeztetőgépek planetáris megosztása. A kölcsönös őszinteség és bizalom. Ezek is, úgymond, keresztény értékek!

felső kép | Josh Zakary, flickr.com

Tábori András

LAPÁTOL/LÉP

[„AZ ÉJJEL HAZAFELÉ MENTEM”]

2020-05-01 | AZ ÉJJEL HAZAFELÉ MENTEM, PRÓZA

A második emelet tele van asztallal. A felfordított asztal a vízben ladikká lényegül. Ha erősödnek a hullámok, a ladikom árbócrúdjaiba kapaszkodhatok. A takarítók raktárából kihozom a lapátot és indulok.

Kiteszem az ablakon a felfordított asztalt. A külső vízszint és a belső járószint nagyjából megegyezik. Csak akkor emelem fel a tekintetemet, amikor áthuppanok a hajómra – ismeretlen várost látok. Persze tudom, merre kell menni, de ha nem erről a helyről és nem a mindennapi útvonalamról lenne szó, nem lennék magabiztos... egy vízen úszó asztal tetején. Alján.

Idegen városokban az utcaszint alapos megfigyelése segít a tájékozódásban. Betört kirakat, míves firka, nehezen kikerülhető útfelbontás – emlékeztetnek, meddig mentem, hol váltottam irányt.

folyékony halmazállapotú tömeg

Evezek a lapáttal. Jobb tempóban haladok, mint képzeltem. A víz alig mozog, félttem, hogy sodrással szemben kell majd küszködnöm. Álló, feszített vízfelület. A víz maga az élet,

ez a nyugodt folyadék mégis eltünteti mindent, ami a várost élővé teszi. Reggel még minden ott zajlott, hét méterrel alattam. A fal és a járda találkozásánál strázsáló bogarak, az egymást kergető kabátos kutyák a parkban, a tiszta levegőről álmodó dézsás örökzöldek a hotel bejáratánál. A zaj és a mozgás természetes helyszíne eltűnt – egybefüggő, folyékony halmazállapotú tömeg járja most az utcákat.

Evezek a műanyag lapáttal. A szél pár perce feltámadt, az addig sík vízfelületre mintákat rajzol. A minták pedig finoman lökdösik az asztalt. Az imbolygás nem fokozódik, így nyugodtan figyelhetem, ahogy a hullámok ablaktáblákkal találkoznak. Akvárium. A víztömeg persze nem csak üveggel, hanem a város összes anyagával kapcsolatba lép. Pár kivétel azért akad, sem én, sem a fa tetején várakozó macska nem kér ebből a kapcsolódásból. A víz nem emelkedik tovább, de szilárd talaj nélkül minden bizonytalanná válik. A víz megváltoztatja a város fizikáját.

Evezek a rövid nyelű műanyag lapáttal. Új perspektívából látom a várost: a házak is fele olyan magasak, mint reggel voltak, a bérházak nagyvárosból kétszintes kisváros lett. Ez a felismerés inkább megnyugtat, mint megijeszt. Az unalomig ismert útvonal hossza és iránya ugyanaz, mégis, mintha nem nagyváros, hanem csendes, lassabb életű település venne körül. A házak homlokzatainak átázó vakolatát nem jó látni. Pedig tudom, a víz rövid távon nem tesz tönkre semmit, formai értelemben. A ház ház marad, a fa pedig fa. De most, néhány napra minden idézőjelbe kerül. Villanyoszlop félig vízben, autóbusz a víz alatt, kerek műanyag kukák a víz felszínén. Nem károsodnak, mégsem képesek ellátni eredeti funkciójukat. A víz bizonyos tárgyakat kiemel, másokat eltüntet. Az általam keltett csekély áramlatba teáskanna sodródott, és az asztalom után úszik. Ha hazáig követ, megtartom. Ahogyan egy különleges ünnep vagy egy távoli utazás, az időlegesen megváltozott város emléke is megőrizhető jól megválasztott emléktárggyal.

Evezek a rövid nyelű, zöld műanyag szemeteslapáttal. Egy lapátolás, egy lépés. Ahogy a külváros felé haladok, egyre több a hét méternél alacsonyabb ház. Az utak vonalát eddig házsorok jelölték, most hogy ezek is eltűnnek, a teljes horizont úttá válik. Az hiszem, kihasználom az új helyzetet, lerövidítem utam. Láthatatlanná vált magán- és közterületek felett lebegek át. Telkek, házak, falak, most semmi nem állja utam, semmi, ami a víz és az asztal alatt van.

felső kép | Fortepan.hu

Czilczér Olga

SZERELVÉNY

2020-05-10 | **VERS**

Rozsdásodásig
széztörgő levelek
egy kocsi leakasztva
vesztegél a koronamenet

vegyesen szil
gömbakác juhar
ablakaiban
szürkebegy rigó

utasainak
húzzatok valami
szárny-alá-valót

indítsatok
egy másik napot
ágaitokon

kép | shutterstock.com

Fecske Csaba

BÚCSÚ A IV/1-TŐL

2020-05-17 | VERS

juharfa néz be az ablakon nem engem
néz már nem itt lakom az asztalnál idegen
ül a feketerigó – hűtlen madár – neki
fütyül a negyedik emelet mint a hegy
magas elaludt – meghalt – bennem a sas

túl soknak bizonyult a hatvanhárom
lépcső zihált a tüdő hörgött a lépcső és
egyáltalán és általában megmakacsolta
magát a lábam itt laktam több mint negyven
évig fölérhettem volna akár az égit

ma már a földszint is megteszi botorkálok
lenn a porban s kérdem magamtól ami
volt hol van egy öregember már nem
máshova a múltba vágyik és örül ha eljut
a bevetett ágyig jó így neki vízszintesen

nem csábítod el gyönyörű szirén te sem
aszalódik a test akár a szilva egyre egyre
lelke már alig fér el benne hamarabb jut
szegény az égbe mint a negyedik em

el

et

re

kép | Marie Hale, flickr.com

Búth Emília

RÍMEKBE KAPASZKODOM

2020-05-27 | VERS

Rímekbe kapaszkodom
jelző-rendszerekbe
szövőszéken szálakat
vetek át keresztbe
mondatokat hurkolok
fésülök csomózok
homlokomat hold süti

ujjaimban pózok
mint tölgy sápadt levelét
kezem ölbe ejtem
amit éjjel megszövök
nappal elfelejtem

kép | adobe.com

Szilasi Katalin

KENDŐK

2020-05-11 | VERS

Nagyanyám fejkendőket hordott.
Ha bánata volt,
szorosra kötötte az álla alatt.
Néha feketére cserélte,
olyankor nem szólt senkihez,
kiesett kezéből a téasztaszűrő,
és a vizet is magára loccsantotta

anyám sírjánál, a nagyerdei temetőben.
Sohasem sírt, „az ember tegye, amit kell”,
és fehér kendővel kötötte fel
nagyapám állát,
amikor annak eljött az ideje.
De ha nevetett, megoldódott a fejkendő bogja,
és az előbodorodott őszes-barna hajon
táncba fogtak a színes virágminták.

kép | shutterstock.com

Nacsinák Gergely András

BALLADA

2020-05-22 | ESSZÉ

Most hát egyedül vagyok végre, gondoltam eleinte optimistán.

De hogy magányosan is, csak később jöttem rá.

Aztán a magány maradt, az egyedüllét meg távozott, habár megvizitál még néhanap, tiszteletét teszi átmenetileg. A másik, azt hiszem, társamul szegődött, ideje megszoknunk egymást.

megkopott arcú névtelenek

Vajon ez a két hallgatag alak kéz a kézben jár, vagy külön utakon? Testvére, fogadott társa, szülője, szeretője egynek a másik? Egyedül lettem, mert magányos

voltam. Vagy éppenséggel fordítva? *Mert? Bár? Hiszen?* Melyik szó illenék ide, melyik a pontos megfogalmazás? Nincs feltétlen egyedül az, aki magányos. Tömve vannak magánnyal az éttermek és irodák, méghozzá harsány és buzgó magánnyal, ez a magány siet az utcán száz meg száz alakváltozatban mintha dolga volna, holott régen nincs már, a hírmondóba meghagyott kiskocsmákban pedig megkopott arcú névtelenek poharazgatnak vele kettesben – ha ilyesmi lehetséges volna, és lám, nem is lehetetlen. Nők és férfiak egymást ölelve védekeznek az egyik, a könnyebb léptű ellen, aki jön-megy, mint holmi nyári zápor, és aki voltaképp ajándék – holott a másik ellen kéne védekezniük. Csakhogy azzal szemben tehetetlenek. Mert a magányra sohase gyógyír a társaság.

De még az ölelés sem.

Akkor talán a szerelem? – vetődik föl bennem esténként. Elvégre annyian hittek benne, nem lehetett mind sültbolond. Valami mégis azt súgja, hogy a szerelem magányos műfaj. A látszat ellenére. Valami, ami akkor bontakozhat ki és maradhat életben, ha a másik elérhetetlen távolságban van. Ezért mondták a misztikusokat Isten szerelmeseinek. Ők, akik egész lényükben megrendülve fogták fel ezt a végtelen távolságot, talán épp ezáltal: a szerelemben lettek misztikussá. Ki tudja. A szerelmet nő és férfi közt mai formájában a középkor találta ki, midőn az áhított úrnő a trubadúr vagy lovag számára *de facto* megközelíthetetlen volt: egyrészt társadalmilag, másrészt mivel rendszerint már másvalaki nejeként funkcionált. Az, hogy a költők később gyereklányokért rajongtak, akiket meg is lehetett volna kapni, már csak afféle bohém mutatvány volt, virtuóz és nem is veszélytelen produkció, és különben a költő

ezeket a lecsúszott istennőket igyekezett minden erejét megfeszítve és minél előbb visszaemelni az őket megillető és biztonságos magasságba. Ha volt szíves hamar elhunyni, mint Beatrice, annál jobb.

Mert akkor beteljesedett a magány. Vagyis a szerelem. Akinek van társa, legföljebb szereti, utálatok és megcsömörlések besszeivel tarkítva, de igen körmönfont pszichológiai manőverek szükségesek, hogy ugyanakkor szerelmes is legyen belé. Legalább időnként. De elképzelhető ilyesmi egyáltalán? Szeretet és szerelem összjátéka? És ami ugyanez: egymásra találni és megközelíthetetlennek maradni? Vagy ez csak amolyan eszményi dolog, mint a pont a geometriában vagy a párhuzamosok találkozása a végtelenben?

Talán a **Scarborough Fair** a lehető legpontosabb dal a szerelemről. Ha ugyan. Középkori angol ballada, és apránként, nagyjából a tizenhetedik századra alakult olyanná, amilyenek ma ismerik. Sokban emlékeztet egy talán még nála is ősi skót balladára a Tündérlovagról, aki egy szépséges szüzet fenyeget azzal, hogy elragadja,

miközben, ha jól értem, a szépséges szűznek ez ellen a legcsekélyebb kifogása sincsen, és a végén még ő eszel ki feladatokat a tündérlovag számára, egészen képtelen, teljesíthetetlen próbatételeket, amelyeneket rendszerint a nők szoktak. És közben, természetesen, refrénszerűen zúg a szél.

ígéretekből emelnek falat

Ez a félig misztikus ballada szelődött egy apró észak-yorkshire-i kikötőváros piacán tervezett randevúvá. A tündér és a szűz elmaradtak valahol Skóciában, itt már

férfiről és nőről van szó, egykori szerelmesekről, akik ugyanilyen képtelen feltételeket szabnak egymás számára, amelyek egyszerre tennék lehetővé, de ugyanilyen mértékben lehetlenné is az együttlétet. Ígéretekből emelnek falat maguk közé. Méghozzá közösen, vagyis külön, de a legnagyobb egyetértésben. Emez – történetesen a férfi – patyolat-inget kér, amelyen nincs varrás vagy vágás, továbbá, hogy azt egy kiszáradt kútban mossák tisztára, melyben nincs sem forrás, sem esővíz. A leányzót sem kell féltetni, a maga részéről egy hold földet kér a tenger és a szárazföld között, beszántva, borsszemekkel bevetve. És legfőképpen a süvítő szél is elmaradt, a refrént pedig négy növénynev vette át, ezeket ismételtetik mindketten, minden egyes strófa közepén: *parsley, sage, rosemary, thyme* – vagyis petrezselyem, zsálya, rozmaring, kakukkfű. Hogy ez a négy miképp kerül oda, és miért éppen ezek, a folkloristáknak nem kevés fejtörést okozott.

Ami azt illeti, mindmáig okoz. A ballada refrénje ugyanis koronként és vidékenként variálódott valamicskét, úgy tűnik, régebben így is énekelték: *Sober and grave grows merry in time*, meg emígy: *Every rose grows merry with time*. Vagyis: *Komország és gyász idővel öröme vált*, és *A rózsák idővel mind vidáman virítanak*. Félrehallás lehet az oka, találgatják, hogy a *grows merry* egyszer csak *rosemary* lett, a *time* meg *thyme*. Vagy a tájszólás. De a petrezselyem? Üsse kő, legyen igazuk, azért én mégis úgy hiszem, oka lehet annak, hogy ez a négy fűszernövény oly makacsul gyökeret eresztett a ballada szövegében, hogy egy idő után minden egyéb növényt kiszorítottak onnan, a rózsát is beleértve, pedig annak elméletileg több jussa volna egy szerelmi énekben. Akik elégedetlenek a nyelvi magyarázattal, a kelta folklórban és középkori füveskönyvekben kutakodnak magyarázat után. A petrezselyem: elveszi az

étel keserű ízét. A zsálya: erőt ad. A rozmarying: szerelemre indít. A kakukkfű: felbátorít. Mások szerelmi bájjal obligát összetevőit ismerik fel bennük. Megint mások arra jutottak, hogy mindegyik növénynek köze van a túlvilággal való kapcsolathoz – a ballada ősében a tündérlovag sem e világi lény, ugyebár –, és a szerelmesek azért nem lehetnek egymáséi és azért nem találkozhatnak Scarborough patinás piacterén (ezt a lehetetlenséget tükröznék a lehetetlen feladatok), mivel egyikük már halott. Így hát joggal szólnak múlt időben a szerelemről: *For once she was a true love of mine*. A füveskönyvek viszont sokfélék. A petrezselyem az alvilág és boszorkányság emblematikus növénye is lehet, a zsálya a bölcs, boldog és hosszú életé; a rozmarying felkorbácsolja a vágyat, viszont a kakukkfű annak segít, aki éteri társát keresi. Vagyis a két szerelmes a növények örve alatt merőben ellentétes dolgokat kíván a másiktól, mégpedig egyidejűleg, és igazából ebben sincsen semmi meglepő. Már az elején szoltam, hogy a *Scarborough Fair* talán a legpontosabb dal a szerelemről.

És mi van, ha a négy növény minden herbáriumot sutba dobva egyszerűen az, ami? Petrezselyem, zsálya és rozmarying és kakukkfű. Levesbe, sültékhez, teához való. Az a négy zöld, ami úgy általában minden konyhakertben megtalálható. Ez esetben a

szerelmesek nem lehetetlen, hanem egészen mindennapi dolgokat emlegetnek, a varrás nélküli ing, meg a borssal bevetett tengerpart mellett. A négy fűszer minden magyarázat nélkül keveredik a fantasztikus megpróbáltatások közé, és makacsul vissza-visszatér, mint egy varázsige. Négy mindennapi dolog. Meghitt látvány, ismerős íz, minden levesben, kiskertben, viszonyban ott van. Valami azt súgja, hogy igazából ez az, amit a másiktól kérnek. Hogy ott legyen.

varázs főzettel

Egyedüllét és magány dolgában sem találok pontosabb formulát. Kiszáradt kútban megmosott ingek, felszántott föld, amelyet elmos az első dagály. Mi a cél vajon? Hogy a pusztá egyedüllét magánnyá fokozódjék a szerelem

alkímiájában, vagy hogy a magány egyedüllétté szelídüljön? A legfurfangosabb bájital segítségével, ha máshogyan nem, varázs főzettel, amely a négy legközönségesebb növényből áll, s amire épp ezért senki sem gondol: petrezselyem, zsálya, rozmaring és kakukkfű: ezek alkotják a jelenlét italát. Eddig tehát megvolnánk. De vár-e valaki ott, Scarborough piacán?

kép | pxhere.com

Z. Karvalics László

NINCS KANÁL, NINCS NAKONXIPÁN

2020-05-08 | VERS

Innen hová, ha egyszer és amíg lehet?

Messze inalni

nyöszörgő kazántól, közüzemi számláktól,
leégett kuplungtól, huzattól.
mesterhazugságok lökéshullámaintól.

Hátrahagyni

fülzúgást, hitelt, trollokat, hideget,
energiavámpírokat, elvetélt terveket,
gyulladt nyirokcsomót, seízű műparadicsomot.

Megszabadulni

stresszhatáridőktől, főnöktől, csőtöréstől,
integetőhájtól, taótól, unokázós csalóktól,

Kiszakadni

a kedélyemésztő plakát- és karanténmagányból.

Menekülni vadul

kiszáradt karok kalodájából, mielőtt végképp kiköpne az Úr.

S amikor azt, ami bosszant és gyötör,
nem kimondani, felsorolni se tudod már,
olyankor ne feledd: a távolban Kauai vár.

*

Kauai, a kert-sziget: vörös föld és kókuszliget.

Vulkánpálmák, ananászfák, őspolinéz petroglifák.

*Itt születik a szivárvány: okkersárga és borostyán-
vörös szurdok vízésésén, a Waimaea páraöngyén.*

*Csirke, kakas vadon sétál, s amerre a vadkacsa jár
feltűnik az akikiki, a bumfordi gyapjas madár.*

Mangót szedni, banánt enni, hibiszkusszal incselkedni.

S ha tudod, mi a mikinalo, törpe harmatfűre ülni.

*Nézni a Koloa erkélyén, hogyan tükröződik a fény
a Humuhumunukunukuapua-hal pikkelyén...*

*

Itt sem jártam még, s hé, talán nem is fogok.
De nem azért, mert állandóan esik az eső,
meg ott is szaladgál a vírus; pipál, morog
és mocoog a tűzhányó, vagy mert régóta
befészkeltek a Kalalaua völgybe az oroszok.

Ami zavar, ott is zavar, ami fáj, az ott is fáj,
mint az elárvult országban. Itthon.

Hisz itt találsz mindent, ami kedvet és reményt ad.
S majdnem mindenkit, akit *így, úgy vagy amúgy* szeretsz.
De hiába mutatod, mennyire kemény vagy,
már szemernyi szépség és jóság is lefegyverez.
Ki tudod fejezni *úgy* más nyelven, amit mondanál?
Na *ugye*.
Sikátorokban kószál és leselkedik rád az öröm,
s végül az összes búvóhelyeden megtalál.

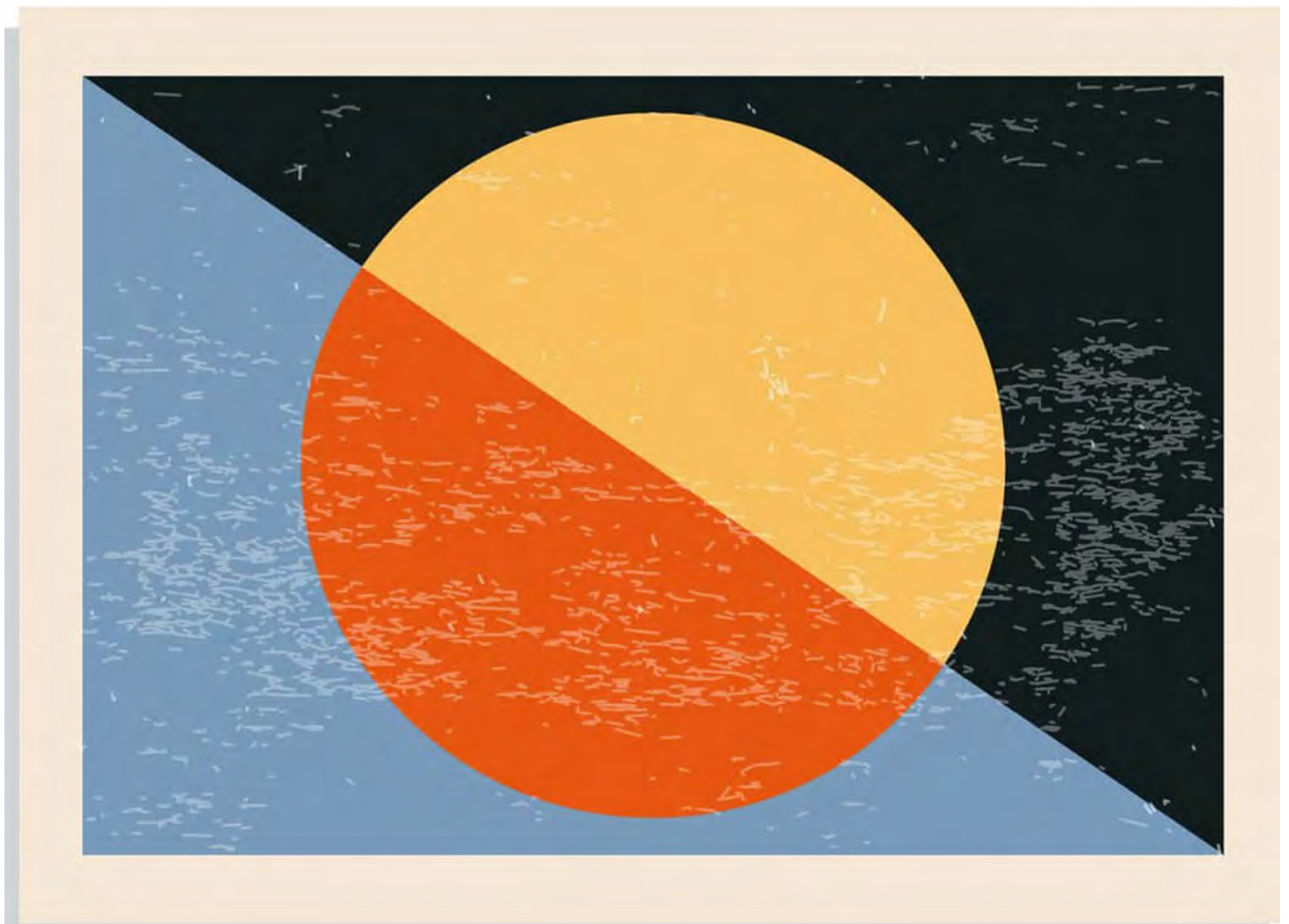
Mint megannyi kis tűszúrás, de mégis,
vajon meddig immunizál? Ha tudnám,
nem kérdezném. Talán örökké.
Vagy míg először rám nem köhögnek az utcán.

kép | shutterstock.com

Velez Zoltán - Lakatos Gyula

NEMZETPOLITIKAI ETÜDÖK

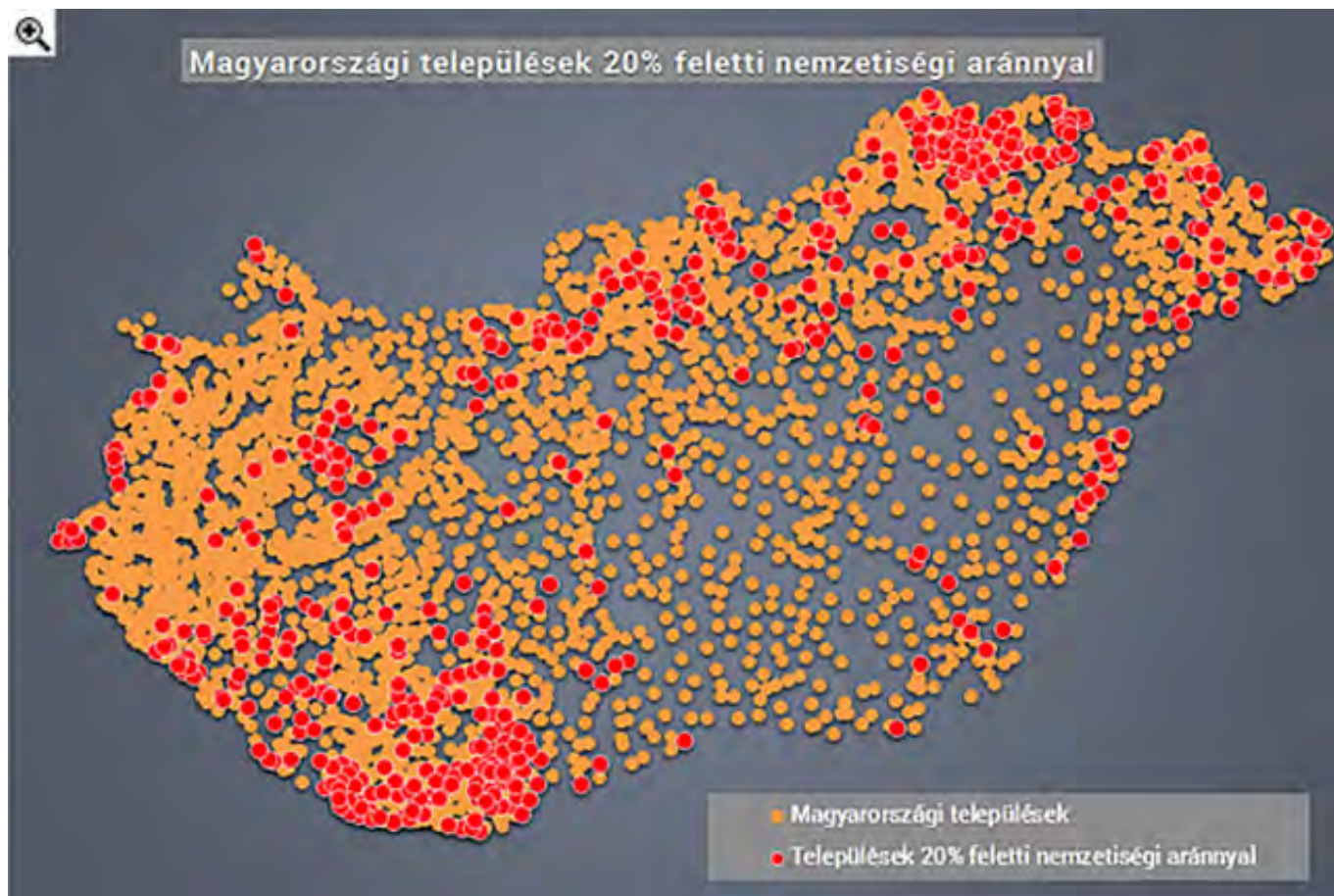
2020-05-13 | ESSZÉ

„A változtatáshoz, a jobbításhoz nem az elpusztulttól, azok újra és újra elsorolásától kell elindulni, hanem a még megmaradt, megszerzett, megedzett - egyedileg nagyon különböző - emberi értékektől. És ilyeneket a szegények is birtokolnak! Ezért nem hiszek az általános, mindenkire érvényes, kincstári ihletésű szociális intézkedések hatékonyságában, sokkal inkább az egyedi emberismereten alapuló szolidaritás erejében.”
(Levendel László) ^[1]

Azok lesznek emlékezésre méltó politikusok, akik vállalják az egész társadalom képviselőit. Akiket nem pártpolitikai érdekek vezetnek. Erre a szerepre kevés esélyük van és lesz azoknak, akik több évtizeden át „felülpozícionáltak” magukat. A társadalmi csoportok mozgása, felemelkedése, illetve lesüllyedése egyre gyorsul. A bal és a jobb oldal közötti választóvonalat pedig valószínűleg még jó ideig nem a globális jövő érdeke, hanem a személyes attitűd, a családi identitás vagy a múlt vállalása határozza meg. Mindezt súlyosbítja az élesedő kenyérharc és a beilleszkedési kényszer, amivel a globális emberi, nemzetközi közösséghez próbálnak idomulni. Miután a demokratikus verseny szabályai ma már nem érvényesülhetnek, az alul lévők képviselői erkölcsileg feljogosítva érezhetik magukat, hogy átvegyék a felül lévők harcmodorát: a csel, a fortély, a hazugság és a megfélemlítés alkalmazásával. Meggyőződésünk, hogy ennek elkerülése nemcsak egy párt, hanem az egész társadalom érdeke.

Úgy tűnik, a kulturális, etnikai és politikai sokszínűség fokozatosan elvész. A mai rezsim elitje nem igazán ismeri munkás és tőkés, nép és nemzet, falu és város, szegény és gazdag, határon belüli és túli, bal és jobb fogalmát, számukra csak magyar van: nagy magyar, mélymagyar, álmagyar, igaz magyar.

Sokan gondolják, hogy roma közösségeinkkel van probléma – ez nem igaz. A szegénység nem etnikai, hanem mély szociális gond. Az egész magyarországi társadalom politikai és morális állapotát jelzi: a jogrend hiányosságát, a jövő bizonytalanságát, sőt kilátástalanságát is érinti. Szembe kell nézni azzal, hogy az országot átható mélyszegénység, a vidék egyes részeinek kilátástalan helyzete olyan, mint a rák az emberi szervezetben: most még településenként élnek meg ugyanazt, de már látható az áttét. A harminc éve tartó cinikus, a szegényeket mellőző politika közvetlen veszélyt jelent a ma még többségi társadalom számára, egészségileg, biztonságilag és gazdaságilag.

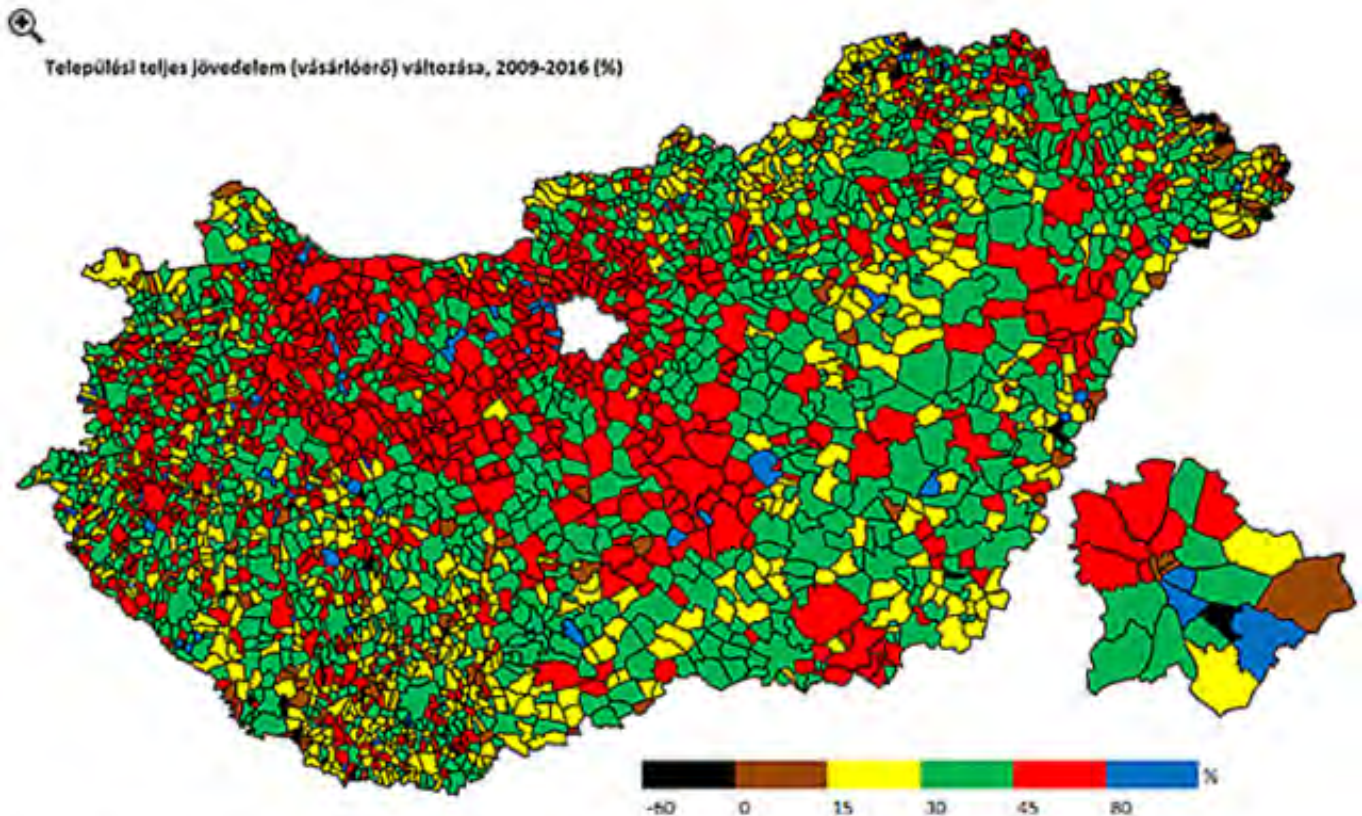
Év elején a gyöngyöspatai romák pernyerésével kapcsolatos kijelentések hatalmas vihart kavartak az ellenzék köreiben. Az ország írástudói a legkülönbözőbb irányokból és irányzatokból tiltakoztak – és mára kevesen emlékeznek a történetekre. Ennyit ér itthon a jogállam, a kiállítás? Ezt hozza a jogrend és a humánus közgondolkodás hiánya. A lapoknak mindenesetre új témák, a képernyőre új arcok kellettek. A Facebook hírözöne minden valós értékelést devalvál. Nem vagyunk a patai romák

képviselői, hiszen semmit sem tettünk értük, de szeretnénk felhívni a figyelmet arra, hogyan jelenik meg és miként „oldódik” egy társadalmi probléma Magyarországon a 21. században.

új verbális terek

Azt is látni kell, hogy ez a történet szintváltás a magyarországi roma politikában. Eddig is voltak ugyan gondolati regulák, elfojtások, jogos és jogtalan indulatok, amelyek a magyar közbeszédben többnyire mégis tompítottan hangzottak el. A miniszterelnök megszólalása után ezek a regulák és gátak elvesztek. Viszont egyértelművé vált, hogy a kormányfő a kérdéskörrel valamilyen szempont vagy szempontok szerint akar foglalkozni, új nyilvánosságot vagy új verbális tereket teremt, ahol nagyon nehezen értelmezhetőek a morális szabályok. Aki nem dugja homokba a fejét, látja, hogy amiről a miniszterelnök beszélt és ahogyan beszélt, nagy valószínűséggel megegyezik a szavazók többségének véleményével és ítéleteivel. A roma kérdés ráégett a magyar társadalomra és benne a politikára, a politikai rendszerre. Az elmúlt harminc évben, amit el lehetett rontani ebben a kérdésben, azt el is rontották. Viszont vitathatatlan tény marad, hogy a romák a „nemzetalkotó” közösség szerves részei.

A magyar politikai elitnek és az értelmiség jelentős hányadának történelmi hibái, ha nem bűnei vannak a mostani helyzet kialakulásában. Középpontba kerültek a romák, holott a nem romák is tömegesen szenvedik a hasonló gazdasági és morális helyzetet. A motivátlanság és a kilátástalanság tömegesen taszította a mélyszegénységben élőket a bűn végtelenül széles és korlátlan birodalmába. Vannak vidékek, ahol a nők munkába állása egyenlő a prostitúcióval. A drog, a prostitúció, a fekete cigi, a falopáson keresztül a fémlopásig, éhes szájakat és a biztonságban élő többségnek talán kicsinyesnek tűnő vágyakat elégít ki.

Forrás: NAV és KSH adatok alapján GKI számítás

[2]

De bizonyosak vagyunk abban, hogy a Questor bukása önmagában nagyobb gazdasági kárt okozott, mint a szegények által elkövetett gazdasági bűncselekmények értéke az elmúlt egy-két évtizedben. Lényeges különbség az érintettség mértéke is. A szegénységi bűnözés érezhetően jelen van a vidék Magyarországon és az egyes városok szegényebb részein. A szegény versenytársa a másik szegény, és ezen belül erős a romák és nem romák szembenállása. Ezeket az embereket és környezetüket nem érinti a Questor, csak a zöltség hiánya a kertből vagy a tyúk hiánya a baromfiudvarból.

humántőke alapú megközelítés

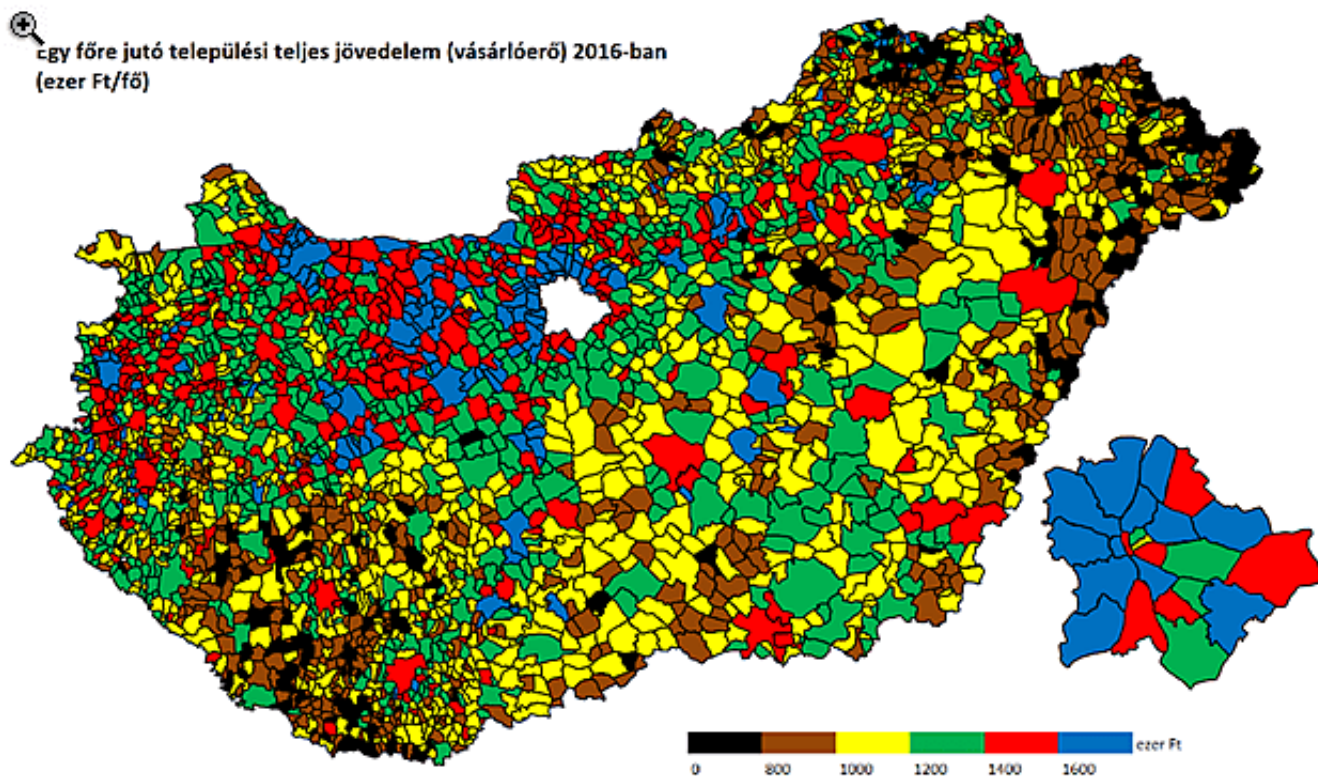
A globális gazdasági, termelési, pénzügyi válság, a pauperizálódás, a populációk egészségi állapotának totális romlása, az öngyilkosságok magas száma, mind-mind tünete

annak a válságszindrómának, ami a mai gazdasági rendszerben megjelenő *fenntarthatósági-növekedési kényszer és ennek a társadalmi, természeti környezetre*

gyakorolt pusztító hatása között erősödő ellentétből következik. Napjainkban legváltóságosabb periódusát éli az egészségügy. A probléma túlmutat az egészségügyi intézmények anomáliáin, illetve átfogó, rendszer-specifikus gazdasági, politikai okokra vezethető vissza, a költségvetések maradvány tételén kezelték az ágazatot, a humántőke alapú megközelítés a döntéshozókat meg sem érintette. Mivel a humántőke alapú gondolkodás kimaradt, és csak a költségvetési szemlélet határozta meg a folyamatokat, felvethető az erkölcsi cinizmus az államhatalom és a társadalom részéről is, túl a gazdasági veszteségeken. A rákos daganatok számszerű megjelenéséhez képest túl magas a halálozási ráta. Magyarország drámaian visszaesett az EU tagországok egészségi állapot rangsorában. Az alapvető dolgok (pl. védőoltások) még működnek, de az egyenlőség és méltányosság terén egyre drámaibb hiány mutatkozik.

A megfelelő minőségű életnek már rövid távon is feltétele lesz a mélyszegénységre adott válaszok milyensége, hatékonysága – végül is a szegények számának csökkentése.

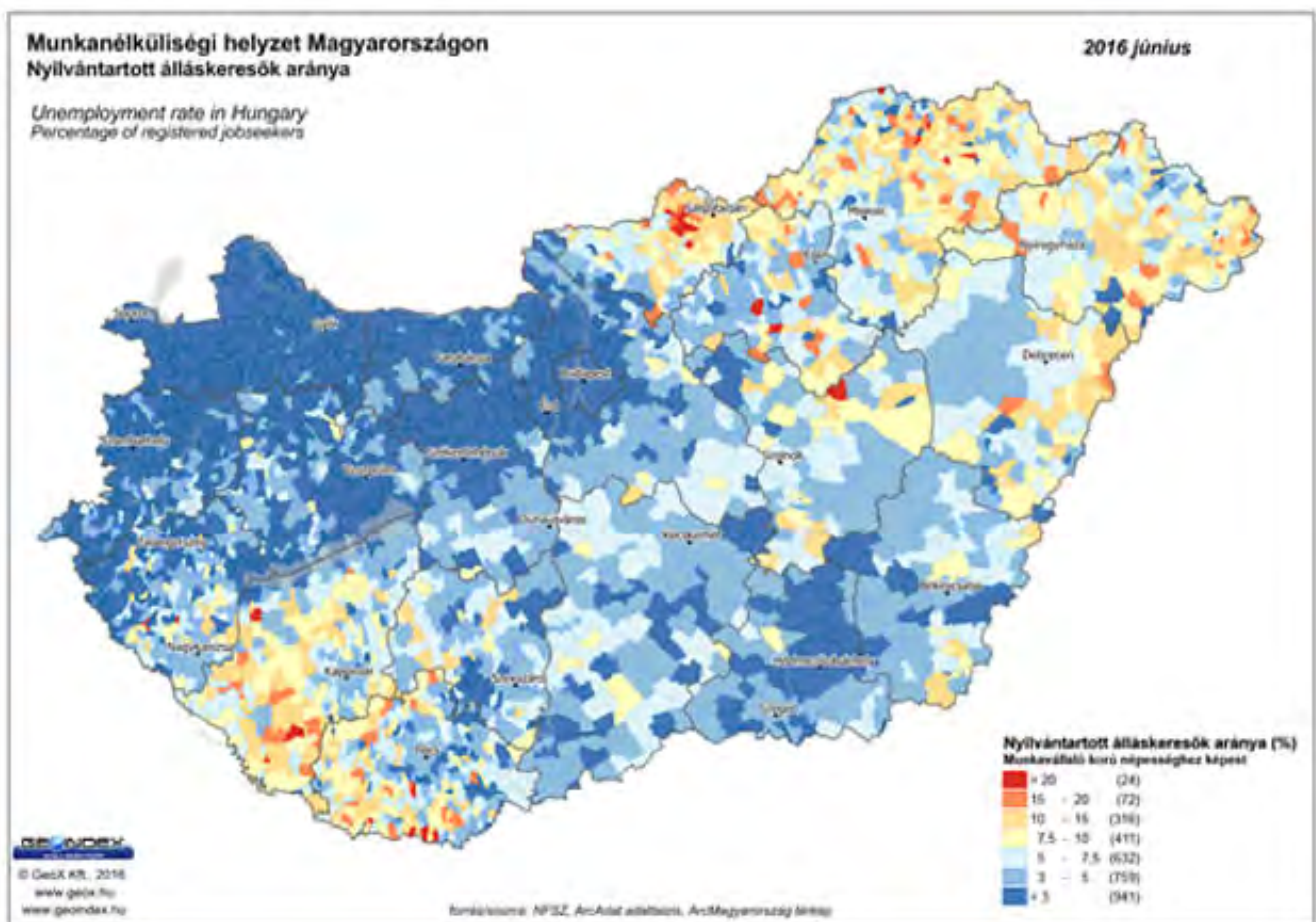
[3]

Forrás: NAV és KSH adatok alapján GKI számítás

A szegények számának csökkentése helyett embertelen, felelőtlen a szegénység csökkentéséről beszélni, mert ezzel leplezik a cselekvés, az empátia hiányát. Azt mutatják, mintha tennének ennek érdekében valamit. A szegények megszámlálhatóak, nevük és személyiségük van, léteznek, tehát élnek, a szemükbe lehet nézni és kellene is. A szegény ember hús-vér ember, éppúgy, mint a nem szegény. A szegénység viszont társadalmi, politikai jellemzést, társadalmi viszonyokat jelent, szociális anomáliákat takar.

A „szegénység” személytelen, a szegény ember valóságos, (még) élő személy. Egyre többen vannak. Az alsó szintű szociálpazsiták vagy uzsorások, vagy a boltot helyettesítő „kereskedők” egyre gazdagabbak és egyre kevesebben lesznek, mert nő ugyan a szegények száma, de csökken a szabad jövedelem. A szegények tagolódnak: a hatalom által kirekesztettek, megtűrtettek, valamint a hatalom és a gazdaság számára láthatatlanokra.

Egy ország humántőkájének a minőségéből adódó ereje sokkal fontosabb, mint az adott évben vagy években elért GDP növekedés nagysága. Jelenleg hazánk lakóiból lemondunk –számítási módszertől függően – a társadalom negyedéről-harmadáról, ők nem részesei a modernizációnak, amely nemcsak az „elméleti” modernizációt jelenti, hanem a szakterületen megjelenő eszközök-eljárások ismeretét is. Régen egy targoncás szakmunkást évekig képeztek, ma pár hetes tanfolyamon bizonyítványt szerezhetsz, s amennyiben fizikai és mentális állapota nem kompatibilis a rendszerrel, be sem emelhető, így nem lesz tevékeny és hasznos része a munkaerőpiacnak. Nem vagyunk olyan gazdagok, hogy ekkora tömegekről csak úgy lemondjunk és feláldozzuk őket. Sem a fiatalokat, sem a hasznosítható tudással rendelkező idősebbeket.

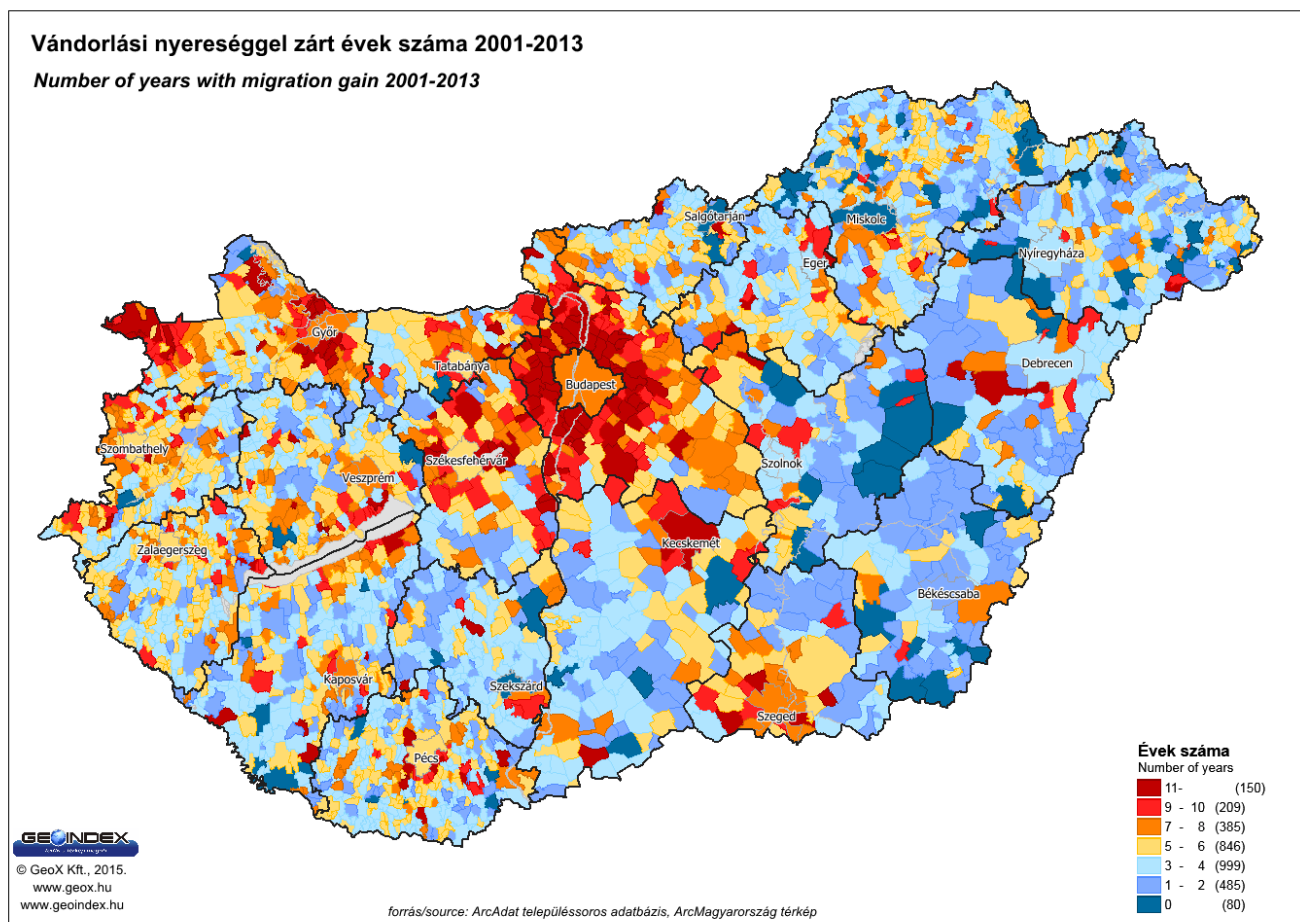
Az iskoláztatás színvonala valószínűleg sok kérdésre választ ad, csak az alapokra nem: milyen eszközrendszerrel juttatjuk el a roma tanulókat az iskoláig. Ott milyen eszközrendszerrel „védjük” meg őket a család összetartó-visszahúzó szeretetétől. Lényeges kérdés az is, hogy a már iskolázott romák hogyan kerülnek újra kapcsolatba, és hogyan befolyásolják a roma társadalmat.

Új szavazók

Manuel Castells *Az identitás hatalma* című könyvében részletesen leírja, milyen volt a 90-es években az USA-ban élő afroamerikaiak társadalmi helyzete. Az akkori információs gazdaság növekedése előtérbe helyezte az oktatást és csökkentette a stabilan fennmaradó manuális munkakörök elérhetőségét, hátrányos helyzetbe hozva a feketéket már a munkapiacra lépéskor. **[4]** Erre a helyzetre új fekete politikai vezetést hoztak létre, amelynek lényege, hogy az elit számára új szavazókat gyűjtsön a szegények köréből, tudva, hogy ennek feltétele a számukra biztosított szociális programok hozzáférhetősége és minősége. Az új fekete politikai vezetés közvetíteni tudott az üzleti világ és a gettókba zárt, kiszámíthatatlan viselkedésű szegények között. **[5]**

Magyarországon jelenleg a gettósodás zömében még nem a városokban zajlik, hanem jól körülhatárolható, vidéki térségekben. Ezt mutatják az ábrák. A gettó persze tágabb fogalomként értelmezzük, de ha a tömegeket nem tudjuk a jelenlegi helyükön „tartani” – főként a fiatalokat –, tömeges lesz az országból a kivándorlás és

az elvándorlás a városokba. Ez lesz a „rák” áttétele, mert ezek az emberek nemcsak fizikálisan, hanem a szubkultúrájukkal együtt léteznek. Ezért alakulhat ki a szó klasszikus értelmében vett gettó.

Változások teremthetők egy város életminőségében. Példa erre Miskolc. Az éhezés mennyiségi és minőségi megszüntetése mindenekelőtt a szegények számarányának csökkentését jelenti. Márpedig az éhséget meg kell, meg is lehet szüntetni. Az állam és a jómódúak szerepvállalása ebben megkerülhetetlen. A szegénység mai szintjén nem elegendő, ha valaki a már nem használt holmiját eljuttatja szegényekhez. Az ilyen típusú adományok sokszor megalázóak, néha még visszataszítóak is, vagy a minőségük, vagy a nem adekvát elosztás módja miatt. Aki éhes, nem gondol másra, csak a táplálék megszerzésére. A törvény, a jog, a szokás vagy bármi más a gondolatain kívül reked. Ezen a szinten csak ösztön van.

„A szegénység kezelése olyan átfogó, komplex feladat, amire csak az állam vállalkozhat – mondta Bass László egy interjúban **[6]**. – A civil erőfeszítések fontosak, de az adományok, ingyen konyhák csak részlegesen és időlegesen

szolgálják a rászorultakat.” És beszélt a 2015-ös Nemzeti Minimum civil kezdeményezéséről, amikor a gyermekéhezés felszámolásához számos ellenzéki és kormánypárti képviselőt sikerült megnyerni, segítségükkel még egy alapot is elkülönítettek a költségvetésben, hogy pénzügyi okból ne éhezessen gyerek Magyarországon. A népjóléti bizottság ülésén azonban a kormánypártiak elkaszálták a kezdeményezést, arra hivatkozva, hogy erre van már kormányzati program. Ismétlődő kormányzati trükk megakadályozni egy újfajta átfogó szociális törvény beiktatását azzal az érveléssel, hogy „de hiszen ilyen már van”.

Az elemzés során látni kell, hogy a szocializmus nem ment el nyomtalanul. A magyar társadalom nincs olyan állapotban, hogy elfogadja a rendszert, amiben egy csoport megkap (elvesz, kisajátít) mindent, a másik meg nem részesül a közös javakból. Sőt, a megszerzők felmentik magukat erkölcsileg, és a közösségnek nyújtott mindenfajta ellentételezés nélkül működnek. Ez a kapitalista gyakorlat a rendszer kitermelte ellentmondások következménye, és sehogy sem kapcsolódik a szocialista rendszerben tanult igényekhez. Magas társadalmi presztízst kellene adni annak, hogy valaki a közösséget, annak felzárkózását támogatja – nem a TAO szisztémája alapján.

A balliberálisnak nevezett kormány történelmi felelőssége, hogy 2008-ban megfelelt a munkanélküliek jövedelempótló támogatását, miközben a közmunkára sem biztosítottak pénzt. Ebben az időszakban sok százezer család életkörülményei közeledtek a szegénységi szinthez. A Gyurcsány- és Bajnai-kormány érzéketlen szegénységpolitikája ágyazott meg a Fidesz 2/3-nak. Lényegében minden döntésükkel az ellehetetlenült családok gyerekeinek helyzetén rontottak. Az értelmiség, a középosztály, a jómódúak többsége pedig párás szemmel, cinkosan támogatta, mi több, éljenezte ezt.

roncstársadalom

A Covid-19 megjelenése és kezelése megmutatja a valóságot, a hatalom magának mindent megengedő gyakorlatának erejét és a társadalom kiszolgáltatottságát – és emögött a nemzet, a nép, a magyarországi közösségek immunrendszerének sérültségét. A vezetők csak hatalomban és pénzben képesek gondolkodni, az ellenzék pedig többnyire szapul

vagy hatalomra tör. Értelmiségiek, felelős közgazdászok, társadalomtudósok hangot adnak kételyeiknek, leírják és elmagyarázzák az éppen kibontakozó valóságot, a magyar középosztály 21. századi kifosztását, a szegények és elesettek még szegényebbé tételének folyamatát, de keservesen tapasztalják, hogy a roncstársadalom nem várhatja a megváltását olyan államtól, olyan politikusoktól, akik közreműködtek létrehozásában.

Mégis, hogyan indulhat el a magyar társadalom a jövő felé? Az egyik tény, amit ismerni és kezelni kell, a szegregáció. Vannak olyan borsodi, baranyai, somogyi térségek, ahol azért nincs és nem is lehet szegregáció, mert csak romák élnek ott, az ilyen helyeken – tisztelet a kivételnek – erős a tudatlanság, a műveletlenség. Máshol olyan alacsony a romák száma, hogy „felszívódnak” az oktatásban, aminek az is oka, hogy ezeken a területeken nem történt meg a roma népességszám „robbanása”, s ahol több száz éves az együttélés, kis túlzással, mindenki mindenkit ismer.

A szegregáció tömör fal, amely lehetetlenné teszi az oktatáspolitikával vagy szegénységpolitikával foglalkozó csoportok közötti párbeszédet. Biztosan nem újabb falakat kellene emelni, hanem hidakat és kapukat, amelyek az ellehetetlenült helyzetbe került emberekhez vezetnek. Egy társadalom kulturáltságát vagy érzelmi fejlettségét jól mutatja a kiemelten fontos problémák kezelésének minősége.

Az ország népességét gazdaságilag is leginkább a humántőke jellemzi (aminek a beruházási összköltsége, ráfordításai 2010-es árakon számolva több mint 154 ezer milliárd forint; ez az éves nemzeti össztermékünknek több mint az ötszöröse), amit újratermelni, tanítani, ápolni és gondozni kell, biológiai, mentális és sok más szempontból óvni. Megint csak gazdaságilag: a munkanélküli, a beteg és a korán életét vesztő „elherdált” vagyon. Mindenkinek sokba kerül, nem működő tőke. És akkor nem volt szó emberségről, tragédiáról, fájdalomról. A közömbösség már-már az emberiség elleni passzív bűncselekmény.

a közösség hasznos tagjaként

A nehéz sorsú tizenöt év alatti korosztályt kiemelten kellene kezelni, hogy a megélt nélkülözések miatti következmények, a csontozatuk, izomzatuk, keringési rendszerük,

tüdőkapacitásuk, sok esetben a mentális állapotuk javítható legyen (a népegészségügy tartományába tartozó eszközökkel), és teljes értékű résztvevői legyenek a munkaerőpiacnak. Hogy az emberi méltóságnak és természeti jogaiknak megfelelően éljenek. Ennek egyik fontos részeleme lehet a napjainkban ugyan leépülő, de még létező közmunka program, amely megteremtheti a szervezeti keretet, ahol szakképzettség is szerezhető. A szakképesítést adó oktatás ugyanúgy része lehet a közmunkának, mint bármilyen más „közmunka”. A részvétel a közösségi, társadalmi munkamegosztásban a személyiség integritásának, a szellemi és fizikai állapot megőrzésének, illetve ezek romlásának, a morbiditás és mortalitás megelőzéséhez tartozó természetes feltételei. Vagyis tudomásul kell vennie a többségnek, az államhatalom képviselőinek, hogy aki fizikailag erőtlenebb, nem tud napi nyolc órát dolgozni. Dolgozzon hát annyit, amennyit tud. Nem az a fontos, hogy konkrétan milyen munkát és mennyi ideig végez, amikor részt vesz a közösség fenntartását biztosító tevékenységekben, hanem hogy felkeljen és időre odaérjen valahova, megfelelő állapotban. A közösség hasznos tagjaként, saját munkája fontosságának tudatával. Munkaruhát, egészségügyi vizsgálatot kell biztosítani annak, aki dolgozik, munkaidőtől függetlenül. Akár egyetlen munkavállaló után is jogosultság járjon az egész családnak az egészségügyi ellátásra. Differenciálni kell a teljesítmény

értékelését a bérben, ami az eltöltött órától és az elvárt és teljesített teljesítménytől függ. Amennyiben a humántőke oldaláról közelítünk, nem csinálunk mást, mint megteremtjük egy későbbi megtérülés általános gazdasági alapjait.

„A mai globálisan versenyző társadalmakat tudás- és teljesítményorientált társadalmakként definiáljuk. A 'munkaalapú' társadalom a szovjet szocializmusból itt maradt fogalom, nincs köze a mai társadalmi viszonyokhoz.” [7] Ebből adódik, hogy a célok nem illeszthetők a versengő szférák egyikébe sem, mert a feladat az eltérő szegénységi szintek és nemzetiségek társadalomba integrálása, s ezzel versenyképessé, jövőorientálttá tétele.

A tudás- és teljesítményalapú társadalom tudás- és teljesítményalapú államot igényel. Az állam szerepének újragondolására jó példa a Hollóházi Porcelángyár, amelynek felszámolása vagy időszakos bezárása egyben széles földrajzi körben megszüntetné az ipari kultúrát Észak-Kelet Magyarországon. Végig kell gondolni, hogy a közvetlen profiton kívül van még sok olyan tényező, amelyeknek közvetlen haszna nincs az adott tevékenységben, de a társadalom számára jelentős hasznot hoz. Ilyenek az együttélési minták, a munkakultúra, a környezet tisztasága, a környezettudatosság, a biztonság, a tulajdon, a közlekedéskultúra, az elfogadás, az érzelmi kultúra, nyitottság, szolidaritás, empátia stb.

De mit lehet tenni, ha a személyi, viselkedési minta a „szociálp parazitizmus” felé hajt? Ha a „bűnözésből” jobban lehet élni, mint a mindennapos munkából?

Minden javító, gyógyító és rehabilitáló rendszernél olcsóbb a prevenció, legyen ez gazdasági, szociális, oktatási vagy egészségügyi prevenció. A különbséget a diagram szemlélteti:

Egészségügyi állapotot befolyásoló és meghatározó tényezők %-os megoszlása a WHO felmérése szerint

- egészségügyi ellátási rendszer 11%
- életmód 43%
- környezeti ártalom 27%
- genetikai ártalom 19%

<http://real.mtak.hu/33101/7/05%20PaI%C3%A1nkai%20Tibor.pdf>

A mottóban is idézett Levendel László némelyik írásában sikolyként hallatszik, hogy ne hagyjuk magukra az elesetteket, a társadalmi, gazdasági szervezettségéből kiesetteket, a leszakadókat. Ne képezzünk belőlük olyan nagy társadalmi csoportot, amelynek a problémáit később nem tudjuk, ők pedig már nem is akarják megoldani.

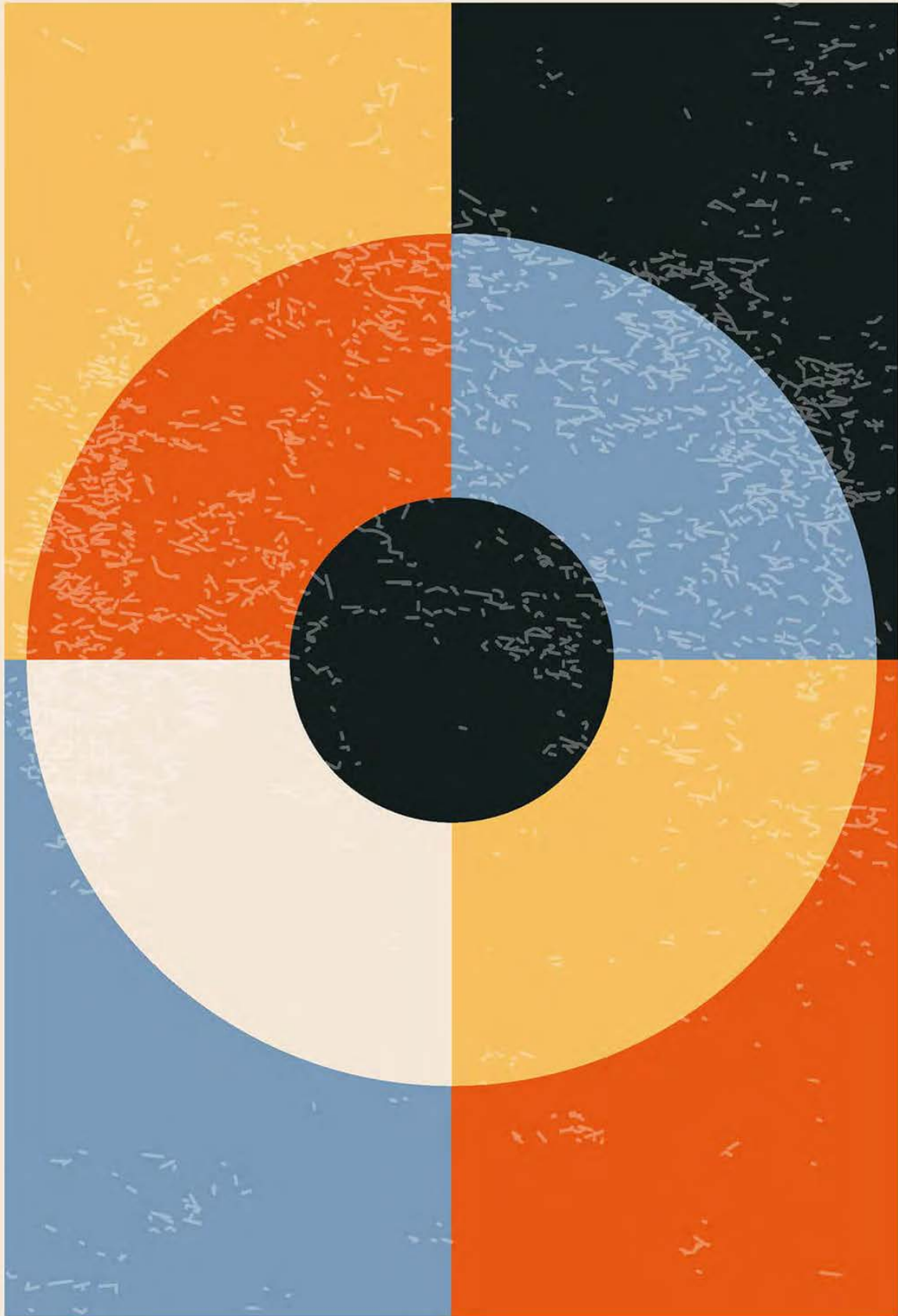
Ma kivált aktuális egy intelligens szakembereket foglalkoztató EPI (Egészségbiztonsági és Prevenációs Intézet) létrehozása, hatósági jogkörrel. Ennek fő feladata az egészségkárosító tényezők szintetizált vizsgálata alapján készített kockázatelemzés (civil és védelmi területen egyaránt) és az intézkedések hatékonyságának támogatása.

prevenció

Az emberi tényező, az emberi tőke értékének növekedése, a tudásalapú társadalom szükséglete vetette fel, hogy mindannak előteremtése, ami a korszerű kezeléshez kell, társadalmi méretekben gazdaságilag nehezen vagy alig lehetséges. Az egyetlen szakmailag, gazdaságilag és erkölcsileg is elfogadható megoldás: a prevenció. Sajnos, erre a társadalomnak nincs fogadókészsége. Széles körű oktatásra, nevelésre lenne szükség, hogy a megelőzés szemléletét Magyarországon elfogadja a közélet, a társadalom egésze.

Ismert jelenség, hogy a szegények nem tudják kiváltani az orvos által felírt gyógyszereket. Konkrétan: egy 400 fős „leszakadt” településen havi átlagban közel 100 ezer forint a ki nem váltott gyógyszer. Igaz, ez a pénz nem hiányzik a helyi gyógyszertár bevételeiből, mert nincs is gyógyszertár. Megengedhetetlen, hogy a mélyszegénységben élők először a mentőautóban jussanak gyógyszerhez vagy ellátáshoz!

Az egész országot, a teljes népességet, nemzetközi sztenderdek alapján kellene szűrni, állami finanszírozással persze, ahogy ezt Romániában is megtették. Fizetést, juttatást, nyugellátást csak az kaphasson, aki ezen a szűrővizsgálaton a meghatározott időpontig átesett. Az így nyert adatbázis alapvetően kizárná, hogy bárki vagy bármilyen szervezet csaljon. Lezárható lenne a vita a felesleges gyógyszer-felhasználásról, a vállalatokat és vállalkozásokat sújtó hamis táppénzekről stb.

A legfontosabb kérdések új megközelítéséhez tudni kell, hol van szükség megfelelő színvonalú oktatást nyújtó pedagógusra, több rendőrré vagy gyors bűnfelderítésre és még gyorsabb ítélkezésre.

„A magyarországi állampolgárnak, valljuk be, a történelem folyamán mindig ki kellett vakarnia magát a pártok és a valami iránt elkötelezett államhatalom, az államhatalmat 'kezelők' ganéjából!” **[8]** Épp ennek igazsága miatt át kell gondolni az állam működését, mert például a döntési és hatalmi decentralizáció a kisebbségi és szegénységi problémákkal terhelt országrészeken felerősítheti a többség érdekérvényesítő képességét és visszahozhatja a kisebbség meg a többség „törzsiesedését” is. Ez együtt járhat az államba vetett bizalom gyengülésével, az államhatalom legitimációs tartalékainak elvesztésével és a helyi kisebbségek és kiszolgáltatottak, valamint a hatalmat mozgatók és gyakorlók tömbösödésével. Ha ez a helyzet kialakul, a létező probléma megoldása egyre távolabbra, az élesebb társadalmi konfliktus valamilyen formája pedig egyre közelebb kerül. Erre láthatunk példát a franciaországi észak-afrikai arabok gettóiban élő ifjú beur-jeinél. **[9]**

Az állam kiemelt feladata, hogy megteremtse a társadalmi érdekek koalícióját. A mai magyar politikai többség egyik kulcsfogalma a politikai nemzetállamiság, gazdaságilag azonban a nemzetközi trendek régóta a globalizáció felé mutatnak. A folyamatnak nem lehet ellenállni politikai, elzárkózó nacionalizmussal. A társadalomra nézve pedig végzetesen veszélyes a szűk, oligarcha csoportosulások érdekeinek érvényesítése.

A betegségek, a kommunikáció, az utazás, a pénz, a gyógyszer és egészségügyi berendezések, a zene, a film, a hírek, textil vagy csak a villanykörte, mind a globalizált világ valamely pontján érhető el, minden, amit használunk, globális, csak a hatalom gyakorlása lokális, óriási és növekvő gazdasági „hatalmi-szuverenitási” deficit mellett.

De a népesség milyen arányát tudjuk integrálni a globális rendszerbe úgy, hogy nyelvünket és a még meglévő nemzeti kultúránkat is fenntartjuk, sőt, bővítetten „újratermeljük”? Alapfeladat a társadalom integrációja a globális politikai és

társadalmi kompatibilitás rendszerébe. Fennmaradásunk lehetősége és egyetlen reális esélye. A szegénység és az etnikai problémák csökkentése az egyik út és lehetőség ebben a tendenciában.

A leírtakból is következik, hogy ahol etnikai problémák vannak, azok kezelését el kell vonni a helyi hatalmi rendszerektől, mivel a mindennapi valós érintettségük nem a hosszú távú megoldások felé irányítja őket, hanem pillanatnyi, konzervatív és életképtelen, nem jövőorientált döntéseket választanak.

Ugyanakkor a szegények számának csökkentése helyi feladat, az országos erőforrások célzott felhasználásával. Ehhez képzett, elkötelezett irányítók kellene, akik a helyi és a központilag kidolgozott programokat végrehajtják. A relatív szegényedés az egész társadalmat áthatja, hiszen a felső centilis és decilis felfoghatatlan sebességgel gazdagszik, az alsók meg nem szeretnék ezzel a sebességgel szegényedni.

össztársadalmi érdek

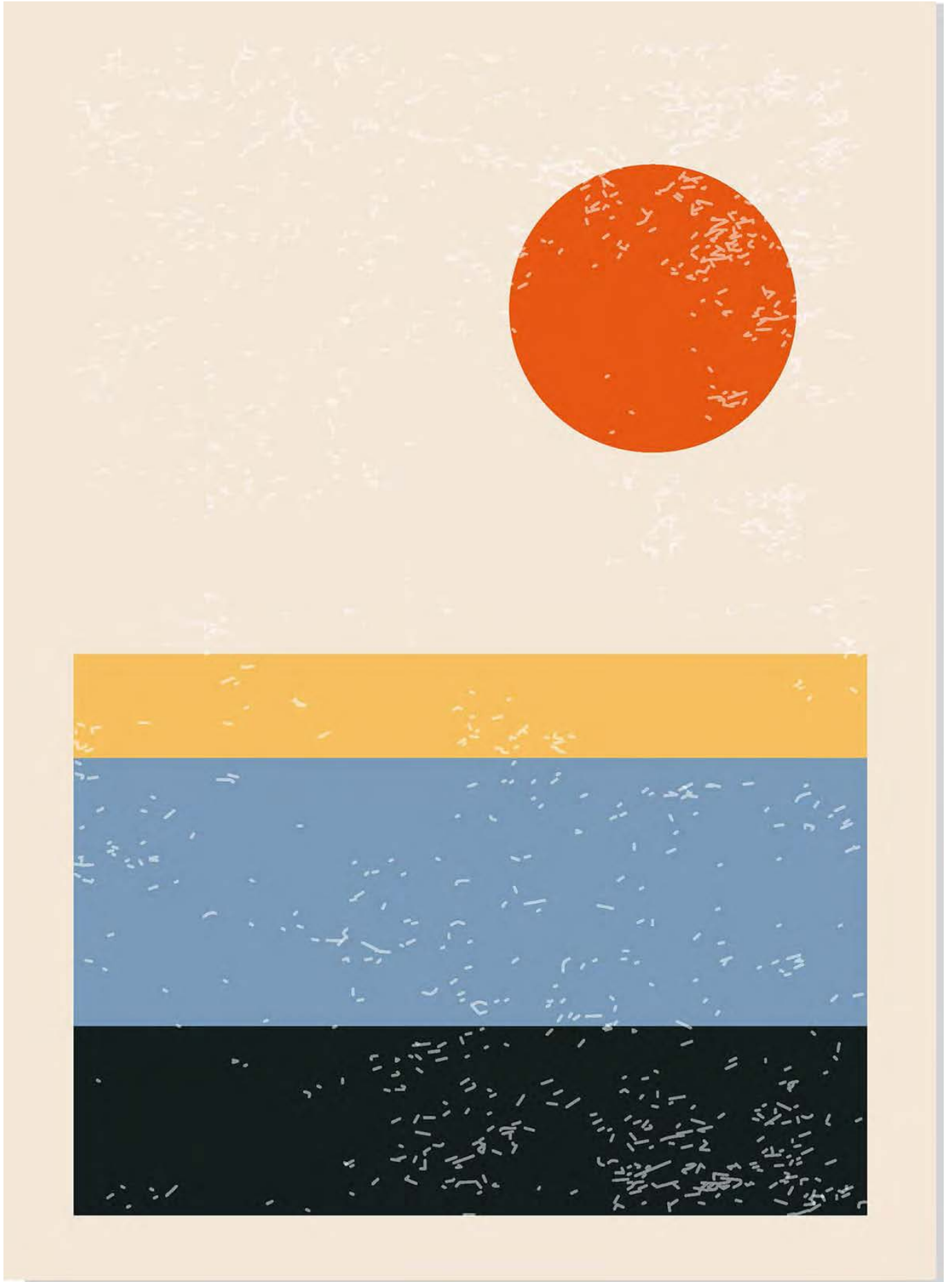
A jövő társadalmi, politikai tervezése igényli, hogy a tapasztalatokat rendszerezzük és beépüljenek a régióként kialakítandó programokba. A többség érdekében a kisebbség élethelyzetének javítását

társadalmi program szintjére kell emelni, és ehhez viszonyítani az egyes régiók teljesítményét. A nyomor, a szegénység, az alkoholizmus, a drog, az agresszivitás, a kosz, az indokolatlanul magas, aktív korú halálozás elleni küzdelem tehát egyszerre állami és lakókörnyezeti, helyi társadalmi, települési feladat. Rövid távú, partikuláris, „zsákmányszerző” politikai igényeknek, elvárásoknak, szavazatvásárlásnak nem rendelhető alá. Olyan össztársadalmi érdek, amit az állami politika fölé kell emelni.

Az indulásban kiemelt szerep jut a civil szervezeteknek. Igazi „harctéri tapasztalat” ugyanis csak náluk van. Részesei a feladat kidolgozásának, a célok megjelölésének, de a mai restriktív politikai korlátokkal is meg kell küzdeniük. A program társadalmi kontrollját és a helyi részfeladatok végrehajtását is végezniük kell.

Az állam működésének kulcsa a jól fizetett, teljesítményre képes, munkájában elkötelezett, döntési kompetenciájában független, hatékony államapparátus, amely a minisztériumokat, azok kapcsolt szervezeteit, pedagógusait, rendőreit, katonáit, vámosait stb. működtetik. Ebből következik, hogy kiemelt fizetés jár az egészségügyieknek, a bíróknak, ügyészeknek, rendőröknek, a pedagógusoknak. Kiemelt juttatásokban, támogatásban kell részesíteni azokat, akik hajlandók letelepedni, befektetni, oktatni, gyógyítani az ország leszakadó részeiben. A szegénység és a leszakadás lassítása, majd a felzárkóztatás fokozatos megkezdése konkrét, gyakorlatra kiterjedő programok nélkül mit sem ér. Mindez jelentős anyagi terhet ró a költségvetésre, ráadásul úgy, hogy az eredmények később és lassan mutatkoznak, miközben a többségi társadalom túrése és támogatása szinte azonnal megszűnik. Éppen ezért az egész kérdéskört ki kell szakítani a napi politikából, és szintén az osztársadalmi érdek prioritásának szintjére emelni. *A mai politikai, társadalmi folyamatok ellentétesek a jövő iránti elkötelezettséggel és közösségi szükségletekkel. Maga az eklektikus, a kormány által erőltetett államhatalmi, politikai és társadalmi rendszer a változó és meghatározó nemzetközi körülmények között aligha konszolidálható.*

Az újratervezés gyakorlatilag a mindennapi élet összes szegmensét érinti. A bűn ellenszere a felderítés és gyors ítélezés, ehhez pénz és humán erőforrás kell. Nemcsak a nyomor, a luxus világából is kompromisszum nélkül kell kiszorítani a bűnt. A bűnből szerzett pénz helyére, a forrásától és mennyiségétől függetlenül be kell hozni a közétkeztetést és a tüzelő-ellátást, és nem utolsósorban az értelmezhető és értelmes munkát, korszerű oktatási, nevelési rend kialakítását.

Az uzorát, annak valamennyi formáját, forrását, a térségeket átszövő kíméletlen rendszerét fel kell számolni, az uzorásokat el kell fogni, az uzorahiteleket el kell törölni! Ez önmagában hatalmas rendészeti feladat. De elégtelen, ha nem kapcsolódik hozzá mentális családgondozás, ha nem biztosítunk olyan támaszokat, amelyek csökkentik a félelmeket a kifosztástól. A szegénygondozásnak ugyanarra a szintre kell kerülnie a társadalom tudatában, mint az idősgondozásnak. Azzal a különbséggel, hogy az időseknek méltányos életet szeretnénk teremteni, a szegényeket viszont vissza akarjuk vezetni a munka világába, csökkentve biztonsági kockázataikat: a biztonság hiánya, nemcsak az egyének, hanem az egész társadalom jogrendjére kockázatos.

Az oktatásban kínálkozik a legnagyobb kiugrási lehetőség, mert az információs, hálózati világ olyan megoldásokat kínál, amelyek egyszerre szüntethetik meg a leszakadt vagy leszakadó térségek számtalan problémáját. A szegregációt, a tanári szubjektivitást és felkészületlenséget, a fegyelmezést, az eltérő oktatási színvonalat. A megfelelő eszközök adottak, érdemes ezeket átvenni, alkalmazni.

minőségi távoktatás

A Covid-19 előhívta az oktatási digitalizációt – persze, magyarosan, akinek van mivel, annak van kivel, a többi meg a pedagógus, a tanár lelkiismeretétől, tudásától függ. Nem feltétlenül

buszokkal kell szállítani a gyerekeket, inkább a tudást kell eljuttatni a falvakba. Ma már minden lehetőség adott arra, hogy egy virtuális tanteremben igazi és érdekes tudásátadás történjen, ehhez csak az elszánás és döntés szükséges – amely láthatóan nincs meg. Kínában ötvenmillió diák tanul élő adású, virtuális tanórákon. A leszakadt és ezáltal elmaradt térségek felzárkóztatásának egyik hasznos eszköze a minőségi távoktatás. Így a legmagasabb tőkebefektetés, technológia és képzés jut el a legrosszabb körülmények között élőkhez. Mondhatni, ez az igazi humántőke befektetés. A mai fiatalok már a Z nemzedék tagjai, a digitális távoktatás kompatibilis a felnövekvő generáció kommunikációs, csoportképző és a mindennapokat megértő és megélő világával.

Tizenhárom év telt el azóta, hogy írtunk a magyar szegénység helyzetéről. **[10]** Az elmúlt időszakot elemezve elmondhatjuk, hogy a helyzet jelentősen megváltozott: a szegények még szegényebbek, a romák még kiszolgáltatottabbak lettek, sőt, keserves új jelenség, amire akkor fenyegetésként sem gondoltunk, hogy a szegények jelentős számú növekedése mellett rohamléptekben kialakul a gettósodás. Akkor még bíztunk abban, hogy a magyar kormányok a tömegek jólétének, egészségi állapotának, munkahatékonyságának és képzettségének emelésében érdekeltek, és nem a magyar társadalom polarizációjában. Tévedtünk. A magyar kormányok „politikai hovatartozástól” függetlenül a nagytőke kiszolgálásában érdekeltek.

1. Levendel László: *A szegénységről*, in: *Egy ország gyógyítása* <https://konyv.ligetmuhely.com/konyv/egy-orzag-gyogyitasa-e-konyv/> ↑
2. <https://www.portfolio.hu/ingatlan/20150610/elkeszult-magyarország-nemzetisegi-terkepe-215337> ↑
3. <https://www.portfolio.hu/gazdasag/20180110/itt-a-terkep-ami-megmutatja-hogy-a-varosodban-mekkora-a-vasarloero-273123> ↑
4. Manuel Castells: *Az identitás hatalma*, Gondolat-Infonia, 2006. 87. o. ↑
5. uo. 87.o. ↑
6. https://mandiner.hu/cikk/20180518_szegenyseg_a_merlegen_bass_laszlo_a_mandinernek ↑
7. Palánkai Tibor Gondolatok egy nagyhatású könyvhöz
<http://real.mtak.hu/33101/7/05%20Pal%C3%A1nkai%20Tibor.pdf> ↑
8. Lakatos Gyula: civilhetes.net 2016. május ↑
9. Castells: *Az identitás hatalma*, 398. o. Beur az észak-afrikai arabok Franciaországban letelepedett leszármazottainak elnevezése. ↑
10. Velez Zoltán – Lakatos Gyula: *A leszakadó vidék gazdasági és demográfiai trianonja*, Kritika 2007/36. ↑
kép | adobe.com

Modla Zsuzsanna

A VUHANI MAGYAR KIRÁLYSÁG

2020-05-15 | **DISZTÓPIA**

Hszi Csin-ping, a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának 77 éves főtitkára személyesen vett részt a magyar nemzeti ünnep központi rendezvényén. A Március 11-e téren megtartott katonai díszszemlével egybekötött koszorúzás után a pártfőtitkár fejet hajtott a koronavírus magyar áldozatainak emléke előtt, majd beszédében méltatta Orbán Viktor heroikus harcát az Amerikából elszabadult

pandémia ellen. „Éljen és virágozzék a kínai és magyar nép örök, megbonthatatlan barátsága, amelynek garanciája a ma tíz éve tartó rendkívüli jogrend, amelyet minden magyar ember méltán ünnepel” – zárta beszédét. A magyar és kínai média által élőben közvetített ceremónia után Hszi Csin-ping elbúcsúzott vendéglátóitól, autóba szállt és visszaindult hazájába. Mintegy tíz perccel később már otthon is volt a Kínai Népköztársaságban. Az ünnepségek azonban a vendég távozása után is tovább folytatódtak a Vuhani Magyar Királyság területén.

I. Vírus és szabadságharc

A magyar sajtóban, az iskolai ünnepségeken, a munkahelyek faliújságjain és a kötelezően használt kínai Weibo közösségi oldalon mindenütt megemlékeztek róla, hogy 2020. március 11-én, Orbán Viktor, Magyarország akkorra már 117 hónapja, 510 hete, illetve 3574 napja hivatalban lévő miniszterelnöke bejelentette, hogy a koronavírus terjedése miatt rendkívüli jogrendet hirdetett, és veszélyhelyzet elrendeléséről döntött. Az iskolákban a diákok el is játszották, ahogy a kormány márciusi ifjai a fertőzéssel dacolva lezárták az ország határait, bezárták a mozikat és színházakat, tantermen kívüli digitális munkarendet vezettek be, akciócsoportokat állítottak fel, és a védekezéshez szükséges eszközöket szereztek be Kínából. Felidéztek a nemzeti múlt dicsőséges pillanatait összekötő momentumot, a Pilvax kávéház bezárását is. Az ünnepi megemlékezések csúcspontján természetesen a 2020. március 31-én a „133 Bátor Ember” által elfogadott felhatalmazási törvényről is megemlékeztek. Egy-egy csengőhangú tanuló minden iskolában felolvasta, hogy „az Alaptörvény 53. cikk (2) bekezdése felhatalmazza a Kormányt, hogy rendeletet alkothasson a veszélyhelyzet során, amellyel – sarkalatos törvényben meghatározottak szerint – egyes törvények alkalmazását felfüggesztheti, törvényi rendelkezésektől eltérhet, valamint egyéb rendkívüli intézkedéseket hozhat. A Kormány ilyen rendelete tizenöt napig marad hatályban, kivéve, ha a Kormány – az Országgyűlés felhatalmazása alapján – a rendelet hatályát meghosszabbítja.”

mélyen aggasztó

És meg is hosszabbította... Szükség volt erre, hiszen Magyarországnak szinte azonnal szabadságharcot kellett vívnia. Április 1-jén közös nyilatkozatot tett

■ közzé Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Spanyolország és Svédország kormánya, amiben az aláírók deklarálták, hogy „mélyen aggasztónak találják azon egyes elfogadott vészhelyzeti intézkedéseket, melyek a jogállamiság, a demokrácia és az alapvető jogok alapelveinek megsértésének veszélyét hordozzák”. Mivel a rövid állásfoglalás egyetlen egyszer sem említette Magyarországot – bár nem volt nehéz rájönni, hogy a nyilatkozat a magyar felhatalmazási törvény miatt született meg –, április 2-án Magyarország is csatlakozott az aláírókhoz. De, mint tudjuk, semmi nem tart örökké – a korábban jellemző puha, alakoskodó európai diplomáciának is vége szakadt egyszer, és a június 17-én tartott rendkívüli plenáris ülésen az Európai Parlament indítványozta, hogy az Európai Bizottság egy újabb hetes cikk szerinti eljárást indítson Magyarországgal szemben.

Máig kérdés, hogy a COVID-19 okozta pánikhangulat nyomán súlyos válságba került Európai Bizottság vagy egyszerűen a cinizmustól végleg besokallt tagállamok revansa volt az ok, de a Magyarország elleni eljárást foganatosították, aminek végén 2022-ben az országot kizárták az Európai Unióból. Az Európai Parlament valamennyi képviselője felállva tapsolta meg a döntést, amely az európai Magyarország történelmének egyik végpontját jelölte ki.

Bár Orbán Viktor miniszterelnök a koronavírus-járvány magyarországi kitörésekor – nem először és nem is utoljára tanúbizonyságot téve váteszi képességeiről – március 16-ai parlamenti felszólalásában elmondta, hogy komoly munkanélküliségi hullám várható, ami miatt újra kell tervezni a költségvetést, és a kormánynak a munkahelyvédelemre is koncentrálni szükségeltetik, ezekben végül nem történhetett előrelépés. Tíz évvel később az iskolai és munkahelyi ünnepeken és a médiában is felemlítették a szabadságharc kezdeti nehézségeit és a magyarság árulóinak aknamunkáját. A szégyentablókon szerepelt Surányi György és Bod Péter Ákos, a Magyar Nemzeti Bank egykori elnökeinek neve, akik már 2020 márciusában hosszú cikkekben támadták a kormány gazdasági lépéseit. Az ő ármánykodásaiknak köszönhetően a külföldi befektetők elkezdtek kivonni tőkéjüket a magyar piacról, bezárt gyárakat és irodákat, munkanélküliek százezreit hagyva maguk után. A magyar kormány azonban folytatta szabadságharcát, és 2020 őszén visszautasította a Világbank és az IMF által felkínált hiteleket. Bár a szabadságharc sikeresen verte vissza a nemzetközi pénzügyi körök támadását, 2021 januárjában az ország hivatalosan is csődöt jelentett.

Az ország gazdasági összeomlása és az Unióból történt kizárása miatt nem maradt más, mint elfogadni Kína ajánlatát. A koronavírus-járvány 2020 karácsonyi második hulláma rengeteg áldozatot szedett világszerte. Kínában teljes tartományok néptelenedtek el. **[1]** A tönk szélére sodródott Magyarországot a kínai állam letelepedési kötvényekkel támogatta, mely kezdeményezés egyértelműen túlmutatott a kommunista állam haszonelvű nemzetközi segélyezési politikáján: egyfajta viszonzás volt ez a 2013 és 2017 közötti nagyvonalú magyar gesztusra, amikor 15 754 kínai állampolgár kaphatott lehetőséget, hogy Magyarországon telepedjen le és ezzel szabad bejárást nyerjen az Unió területére. A magyar gazdaság kínai tőkeinjekciójának ellenszolgáltatásaként 3 millió magyar állampolgárt telepítettek be az elnéptelenedett Vuhanba, ezzel is bizonyítva, hogy Kína emberarcú állam... A döntés ellen a magyar ellenzéki pártok óriási, sosem látott tiltakozó akciót szerveztek: egy Facebookon szervezett online tüntetésen kétezren írták alá a Most Már Tényleg Elég Volt című petíciót. A kormány rémhírterjesztés elleni akciócsoportja ezek után kénytelen volt beszüntetni az országban a Facebook és a Google elérhetőségét. És az akcióban részt vevő ellenzéki szervezeteket.

II. Vuhani Magyar Királyság

A kiválasztott magyar állampolgárok Vuhanba telepítése 2023-ban zajlott. A magyar történelem korábbi vészterhes éráira jellemző kitelepítéseivel, elhurcolásaival, deportálásaival szemben a Kínába történő költözés privilégiumnak számított, így oda az Orbán Viktor miniszterelnök által korábbiakban jó magyarságukról tanúbizonyságot tevő (vö.: nemzetükre nem rárontó), arra kijelölt személyek váltak jogosulttá.

Államszervezet, közigazgatás, jogrendszer

Kína a Vuhani Magyar Királyságot az ország különleges közigazgatási területévé tette, amely alaptörvénye szerint semmilyen fokú autonómiát nem élvez, így – például Hongkonggal ellentétben – nemcsak honvédelmi és külügyi kérdésekben függ a kínai kormánytól, de gazdaságilag, jogilag és közigazgatásilag is.

A kezdetben alkirályságként működő állam első vezetője Semjén Zsolt lett, aki beiktatási ceremóniájára az előzetes tervek szerint lovon érkezett volna – mellyel korábban nagy sikereket ért már el például a román diplomácia frontján –, de a kínai államnak tett gesztusként végül egy nyúllal (nem nyúlon!) jelent meg, tisztelegve a hagyományos kínai horoszkóp előtt (2023. a Nyúl éve).

A Vuhani Magyar Királyság alappillérei

A már korábban is meglehetősen terhesnek bizonyuló négyévenkénti választásokat – amelyek minden erőfeszítés dacára olykor tartogattak kellemetlen meglepetéseket – megszüntetve bevezették a négy évente esedékes vérszerződés protokollját, melyet hagyományosan a rendek és Orbán Viktor kötnek meg. A Királyi Parlament rendszeresen ülésezik – ennek fokozott hangsúlyozása a nemzetközi médiában Kovács Zoltán nemzetközi kommunikációért és kapcsolatokért felelős államtitkár egyetlen feladata. Ez a demokrácia magyar modellje, és senkinek sincs joga kritizálni minket, amiért a parlamentbe Orbán Viktor delegálja a képviselőket. A sorokban helyet kap az ellenzék is – azt is Orbán Viktor nevezi ki, vezetője Molnár Zsolt (Vuhani Magyar Szocialista Párt). Szocialista vezetője van a koronavírus járvány ellen tíz éve folytatott harcot koordináló Lélegeztetőgép Bizottságnak is, de a bizottság nevének semmi köze az ellenzéki párt finanszírozásához.

meritokrácia

A Királyi Végrehajtó Tanács élén a király (kezdetben az alkirály Semjén Zsolt, majd a főkirály Orbán Viktor) áll, akit a Kínai Népköztársaság Államtanácsa nevez ki mindenkorra. A Királyi Közszolgálati Kar politikailag semleges testület – benne a konstruktív ellenzék is helyet kap – a törvények végrehajtásában segédkezik és kormányzati szolgáltatásokat nyújt. A köztisztviselők kiválasztása a meritokrácia elve alapján történik. A Királyi Törvényhozó Tanács 5 főből áll, élén a Királyi Törvényhozó Tanács Elnöke, Orbán Viktor. A bírókat a főkirály nevezi ki – a független bíróságok már az európai Magyarországon is megszűntek, így a gyakorlat exportjával nem kellett vesződni.

A Vuhani Magyar Királyság jogrendszere

Minden vuhani magyar állampolgárnak szigorúan tilos a kínai rendszert kritizálni, annak megsértése internálást, visszaesők esetében halálbüntetést von maga után. A Kínába tagozódás lehetőséget nyújtott számos gyakorlat átvételére, amit Orbán Viktor korábban is ambicionált, de az európai jogszabályok megkötötték a kezét. A Kínában komoly hagyományokra visszatekintő „dolgoz betiltása” intézkedés keretein belül betiltották az internetet, a homoszexualitást, a transzneműséget (*azt már korábban*) az egyedülállóságot, a gyermektelenséget, a női politikusokat, a sajtószabadságot (*azt is már korábban*) a vegán étrendet, a kínain kívüli idegen nyelv ismeretét, a biciklizést, minden zenét, ami nem Vastag Csaba, Nagy Feró, Keresztes Ildikó, Szikora Róbert és az R-Go, valamint Varga Miklós, Homonyik Sándor és Vikidál Gyula szerzeménye (a teljes lista valamennyi közintézményben kifüggesztve olvasható).

A Vuhani Magyar Királyságra egyetlen valódi veszély leselkedik, miután Soros György életének 92. évében elhunyt **[2]** : bár az országgal minden oldalon határos Kína hermetikusan lezárta magát és így a Királyságot is, migránsok továbbra is vannak.

Migráns ugyanis bárki lehet – ez kinevezés kérdése. Amennyiben ez bizonyításra került – és kerül, mert a Királyi Ügyészség soha nem téved –, az illetőt kínai munkatáborba internálják. (Az ujgur átnevelőtáborok már Kína egész területén jelen vannak és nyitottak mások befogadására is. Ezek az intézmények nagyon befogadók.)

A Vuhani Magyar Királyságnak külpolitikája nincs, a Kínával való kereskedelem kizárólagossága éket vert az olyan barátságok közé, amelyeket nagyra tartott az európai Magyarország – nincs már Putyin által megnyitott cselgáncs bajnokság, nincs Bolsanaróval focimeccs nézés, nincsenek Kaszim-Zsomart Tokajev kazah elnökkel folytatott jóízű beszélgetések, nincs részvétel a Türk Tanácsban – pedig kipcsak még mindig van rengeteg –, de áldozatokat mindenkinek hozni kell. Szijjártó Péter, a Kínai-Magyar Barátság minisztere szerint ez a magyar nemzetközi politika szerves fejlődésének természetes nyugvópontja, és csak az ellenségink próbálják a függetlenség elvesztésének beállítani. A Vuhani Magyar Királyság természetesen nem tagja az ENSZ-nek és azt nem is ismeri (f)el.

Társadalomszerkezet

A Vuhani Magyar Királyság az ősi magyar hagyomány szerint rendi alapon szerveződik. A két privilegizált rend a Vitézek Rendje és a Papok Rendje. Az előbbi esetében a kinevezést maga Orbán Viktor adja, az utóbbi esetében a Fehér Ló Egyháza, illetőleg annak vezetője, Tőkés László szolgáltatja. (Az Ázsiába költözéssel lehetőség nyílt kilépni az akkorra már súlyosan migráns-barát politikát hirdető, a szegénység csökkentését zászlajára tűző Római Katolikus Egyház égisze alól. A pandémia sarkában loholó globális gazdasági válság ugyanakkor nemcsak a katolikus egyházat, de a református felekezeteket is odafordulásra készítette, mellyel sokan nem szívesen azonosultak, így többek – például Tőkés László is – odahagyták egyházukat, hogy segédkezzenek egy régi-új rendszer felépítésében és védelmében.)

A mintegy félmillió kivételezett rendbe tartozó állampolgár mellett a jobbágyság jelenti a legtöbb tagot számláló osztályt. Az ő szerepük sem elhanyagolható, mert bár iskolázottságuk, illetőleg annak hiánya nem teszi lehetővé, hogy politikai vagy spirituális szerepet vállalva legyenek az új ország oszlopai, bérmunkára

kikölcsönzésük a kínai gyárak számára nemcsak a gazdaságnak válik hasznára, de egyszersemind erősíti a baráti kapcsolatot Kínával. Orbán Viktor igyekszik is felhívni a figyelmet polgártársainak áldozatos munkájára, akik olykor napi 20 órát is hajlandók dolgozni, nem ritkán nehéz körülmények között. Orbán Viktor több ízben tájékoztat arról is, hogy a jobbágyság a legtöbb esetben maga kéri a minél nagyobb arányú robotot, hiszen vallja: „aki dolgozik, boldogul”. A kínai gyárakban a munka öröm. Az IMF után a magyarok végre megszabadultak az EU gyarmatosító törekvéseitől is, és végre a maguk urai lettek.

Kultúra

A Vuhani Magyar Királyság teljes kulturális életéért a Szakács Árpád Nemzeti Kultúrház Hálózat felel. Odaadó és fáradhatatlan munkájának eredményeképpen a korábbi nyugatias „kultúrától” az ország megszabadult: színház nincs, ennek funkcióját tökéletesen pótolja a rendszeres mangalica-fesztivál, ahol a megjelenés kötelező. A kínai közösségi médiát kivéve sikerült megszabadulni az internet nyújtotta gyakori információs és világnézeti elbizonytalanodástól is. A külföldi hírek kiiktatásának következtében a televízió virágkorát éli – az egyetlen csatorna a VMKTV1, ahol két műsor fut: a korábban Magyarországon (negatív) nézettségi rekordot döntő Dal, valamint a Híradó.

díszmagyarban

A Vuhani Magyar Királyságban a viselet egységes: a vitézek és a papok díszmagyarban járnak, a jobbágyság vagy magyar népviseletet vagy kényelmes kínai szabadidőruhát hord (a ruházatban megjelenő szabad választás sok kritikát kap, de Orbán Viktor elkötelezett: senki ne mondja, hogy itt nincsenek szabad választások). Az irodalom a Petőfi Irodalmi Ügynökség által kijelölt írók illetékességi körébe tartozik, a kiadványokat csak a Papok Rendjébe tartozók olvashatják, másoknak irodalmi műveket létrehozni tilos. Bayer Zsolt szabadon írhat, mert ő tud.

Szociális rendszer

Szolidaritásra és segítségnyújtásra nincs szükség – ez már a 2020-as válságkezelés során is bebizonyosodott. Hiába érvelt mindenki azzal, hogy meg kell menteni a humánerőforrást, mert szükség lesz rá a struktúraváltás után és készpénzt kell a kezébe adni, mert a majdani kínálathoz keresletet is társítani kell, vagy akár azzal, hogy a vállalkozásokat is támogatni lehetne, mert egyszerűbb megmenteni, mint újraépíteni egy-egy üzletet, kinek lett igazga? Orbán Viktornak és támogatóinak, akik elvezették a magyar népet a Kínai Kánaánba, ahol nincsenek szegények – a munkaalapú társadalomban senki nem szorul segélyre!

Az európai Magyarország helyén

Magyarországon a fentebb ismertetett unortodox módon kezelt gazdasági válság hatásaként a munkanélküliség 2021-ben a lakosság 40%, 2023-ra a lakosság 90%-át sújtotta. Az országban egyre inkább eluralkodott a pánik, a tüntetések és a hatósági figyelmeztetések váltották csupán egymást, amúgy szeszélyesen, mint egy rapszóriában. A tömeges elszegényedés következtében a közbiztonság jelentősen romlott, megindultak a nyílt fosztogatások. Miután Orbán Viktor létrehozta a Vuhani Magyar Királyságot, és hárommillió lojális hívével együtt áttelepült Ázsiába, a korábbi Magyarország teljes anarchiába süllyedt. Kezdetben az ENSZ békefenntartói igyekeztek a lakosság biztonságát szavatolni. Ám a magyarok továbbra is gyanakvóak maradtak a világszervezettel szemben – a hosszú éveken át tartó kormányzati kampányok nem múltak el nyomtalanul. Elő is kerültek a vonatkozó óriásplakátok a Lendvay utcai villa pincéjéből – így a békefenntartók egy idő után kivonultak a területről.

A társadalom összeomlott: tombolt az utcai erőszak és az idegenellenesség. A lakosság a szigorúan kipurciózott élelmiszert külföldről pénzelt szervezetektől kapta. Teltek az évek... 2028-ra – miután ötmillió állampolgár, aki még egyáltalán tehetett, elvándorolt –, az ott maradtak pedig, ha nem haltak éhen, nem fagytak meg és nem végezték erőszakos halállal, egyszerűen nem nemzettek utódokat. A vuhani magyar média ritkán beszélt az óhazában élőkről, de időnként mégis felidézte, hogy a család szentségét nem tisztelők mindenhol ott vannak, és még a világégésben is képesek makacsul kitartani léha elveik mellett. A magyar lakosság kihalt. Orbán Viktor ezek után földrajzi értelemben is végleg feladta az európai Magyarországot.

De előtte még kötött egy utolsó jó üzletet: a korábbi Magyarország teljes területét bérbe adta az AUDI AG német nagyvállalatnak, így létrejött a világ legnagyobb, 93 030 km² alapterületű összeszerelő műhelye.

1. Ez a jelenség mintegy bizonyította a brit és amerikai hírszerzés korábbi véleményét, hogy Kínában lényegesen többen haltak meg a vírus első, 2019 novemberében jelentkező szakaszában. Az „elhallgatás” beigazolódása sosem látott indulathullámot szült szerte a világon, ráirányítva a figyelmet korábbi diskurzusokra, melyek az Egészségügyi Világszervezet (WHO) kínai befolyásoltságát taglalták. Miután a szervezet képtelen volt akkurátusan fellépni a pandémiával szemben és a kínai fiasco napvilágra kerülésével, az USA nem érezte relevánsnak egy irreleváns szervezet támogatását, a járvány mellékhatásaként az Egészségügyi Világszervezet megszűnt (WHO 1948–2021). ↑
2. Ezt az Egyesült Államok kormánya által terjesztett propagandát nem mindenki hiszi el – a Vuhani Magyar

Királyságon belül és azon kívül is emberek ezrei rettegnek azóta is Soros Györgytől, aki úgy hírlik, a Tesla elektromos meghajtású autók gyártására alapított amerikai vállalat, valamint a NASA, az USA civil repüléstani, űrkutatási és űrrepülési szervezete segítségével sötétedés után az éterben kering (vö. „Minerva baglya csak alkonyatkor kezdi röptét” és Karl Popper a nyílt társadalomra vonatkozó filozófiai fejtegetéseit sívítja fülsiketítően. ↑

kép | adobe.com